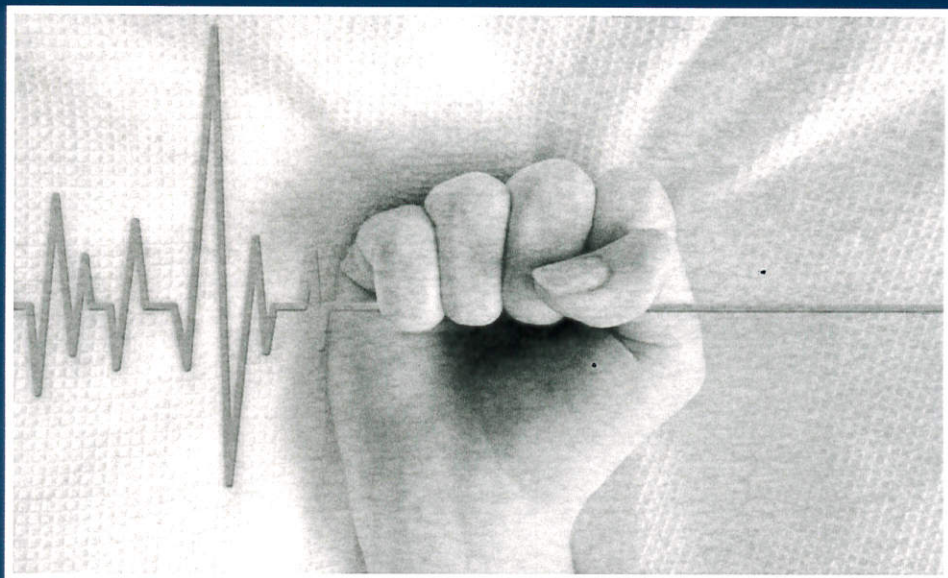

2017
9.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

GÁCSI ANETT ERZSÉBET: A fegyverek egyenlőségének elve az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában

MÉSZÁROS ÁDÁM: A jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló bűncselekmények

KRETZ ANNAMÁRIA: Fiatalkorúak a büntetőeljárársban

BÁNYAI DÁVID – VERZÁR ZSÓFIA: Gondolatok az eutanázia hazai szabályozásáról és gyakorlatáról

TILKI KATALIN: A természetvédelem magyarországi helyzete és jogi környezete, a Natura 2000 hálózat

FEJESNÉ VARGA ZITA: Nyomozás-e a perújítási nyomozás?

65.
évfolyam

SZERKESZTI A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK Dr. Felkai László

TITKÁR Dr. Korinek László

TAGOK Dr. Dános Valér, Dr. Frech Ágnes, Dr. Góra Zoltán,
Dr. Janza Frigyes, Dr. Kiss Zoltán, Dr. Lukács János,
Dr. Nyiri Sándor, Papp Károly, Dr. Patyi András,
Dr. Szabó Hedvig, Dr. Tóth Mihály, Dr. Tóth Tamás

FŐSZERKESZTŐ Dr. Dános Valér, nyugállományú rendőr vezérőrnagy,
egyetemi magántanár

FELELŐS SZERKESZTŐ Dr. Korinek László

MUNKATÁRSÁK Dr. Finszter Géza főszerkesztő-helyettes,
Takács Andrea olvasószerkesztő, Rubicsekne Bene Eszter tördelő,
Luda Henrietta munkatárs, Végh Zsuzsanna szerkesztőségi titkár

SZERKESZTŐSÉG 1051 Budapest, Nádor utca 4.,
levélcím: 1903 Budapest, Postafiók 314,
e-mail: bszemle@bm.gov.hu, telefon: 441-1935

BORÍTÓTERV ÉS NYOMTATÁS Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ Szakolczai Lóránt bv. ezredes

FELELŐS KIADÓ Belügyminisztérium

ISSN 1789-4689

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A szerkesztőség olyan kéziratokat vár közlésre, amelyek a társadalmi devianciák, valamint a közbiztonság és a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi, rendészeti szempontból elemzik, értékelik.

A kéziratokon kérjük feltüntetni a szerző nevét, beosztását, telefonszámát, lakcímét.

Kérjük, hogy a cikkek szövegét e-mailben vagy CD-n is küldjék meg.

Felhívjuk tisztelt szerzőink figyelmét, hogy lapunkban nyomdatechnikai okok miatt színes fényképeket és ábrákat nem tudunk megjeleníteni, ezért kérjük, hogy azokat fekete-fehérben mellékeljék a cikkhez.

A szerkesztőség a beérkezett kéziratot szakmai szempontból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stílizálására, korrigálására, tipografizálására.

El nem fogadott kéziratokat nem áll módunkban visszaküldeni.

A szerkesztőség másodközlést nem vállal.

TARTALOM 2017/9.

- GÁCSI ANETT ERZSÉBET** A fegyverek egyenlőségének elve
az Emberi Jogok Európai Bíróságának
joggyakorlatában (5–23)
- MÉSZÁROS ÁDÁM** A jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló
bűncselekmények (24–46)
- KRETZ ANNAMÁRIA** Fiatalkorúak a büntetőeljárásban (47–62)
- BÁNYAI DÁVID – VERZÁR ZSÓFIA**
Gondolatok
az eutanázia hazai szabályozásáról és gyakorlatáról
(63–71)
- TILKI KATALIN** A természetvédelem magyarországi helyzete
és jogi környezete, a Natura 2000 hálózat (72–88)
- FEJESNÉ VARGA ZITA** Nyomozás-e a perújítási nyomozás? (89–104)
- NOGEL MÓNICA** A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás
minőségbiztosítási szempontú vizsgálata (105–114)
- MÁTYÁS SZABOLCS** Elmélkedés a bűnözésföldrajz elnevezése kapcsán
(115–123)
- KONDOROSI FERENC** Megjegyzések
az egységes európai titkosszolgálathoz (124–133)
- ERDŐS ÁKOS** A rendészeti-elsősegélynyújtás alapjai:
definíciók, funkciók, célok (134–154)

SZERZŐK 2017/9.

DR. BÁNYAI DÁVID jogtanácsos,
Pécsi Tudományegyetem
Kancellária Hivatal jogi főosztály

ERDŐS ÁKOS pénzügyőr százados, tanár, addiktológiai konzultáns,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
vám- és pénzügyőri tanszék

DR. FEJESNÉ DR. VARGA ZITA bírósági titkár, Debreceni Ítéltábla

DR. GÁCSI ANETT ERZSÉBET adjunktus, Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Bűnügyi Tudományok Intézete

DR. KONDOROSI FERENC egyetemi tanár, kutatóprofesszor,
Budapesti Gazdasági Egyetem

KRETZ ANNAMÁRIA joghallgató,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

DR. MÁTYÁS SZABOLCS rendőr őrmagy egyetemi adjunktus
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Kriminálisztikai Intézet
bűnügyi stratégiai tanszék

DR. MÉSZÁROS ÁDÁM PHD tudományos főmunkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet

NOGEL MÓNICA ügyvéd, kutató,
Széchenyi István Egyetem
Kriminálisztikai és Kriminológiai Kutatóközpont,
doktorandusz,
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi
Kar Doktori Iskola

TILKI KATALIN tudományos munkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet

DR. VERZÁR ZSÓFIA PHD jogi szakokleveles orvos,
Pécsi Tudományegyetem Klinikai Központ
sürgősségi betegellátó osztály

SUMMARY

Gácsi, Anett

Equality of Arms in the jurisdiction of the ECHR [5–23]

The author provides an overview of how the ECHR approaches equality of arms in criminal proceedings.

Mészáros, Ádám

Crimes committed by maintaining illegal situations [24–46]

The author provides an overview of crimes that are committed by the maintenance of an unlawful situation in Hungary.

Kretz, Annamária

Juvenile criminal procedure [47–62]

The author provides a comparative overview of juvenile criminal procedure in Hungary, England and Wales.

Bányai, Dávid – Verzár, Zsófia

Euthanasia law in Hungary [63–71]

The authors provide a comparative overview of euthanasia law in Hungary and Europe and making international perspective and analysing regulations of other European.

Tilki, Katalin

Environmentalism and its legal environment in Hungary: the Natura 2000 system [72–88]

The author provides an overview of the most important environment protection strategies, programs, and the legal framework in Hungary.

Fejesné Varga, Zita

On the nature of investigation in extraordinary remedial procedures [89–104]

The author provides an overview of the nature of retrial investigation in Hungary.

Nogel, Mónika

Quality assurance for forensic expert-candidates [105–114]

The author provides an overview of the quality assurance provisions of the new, 2016 Hungarian law on forensic experts on expert-candidates.

SUMMARY

Mátyás, Szabolcs

Terminological notes in criminal geography [115–123]

The author provides an overview of the terminological debates in criminal geography in Hungary.

Kondorosi, Ferenc

Notes on the unified European secret service [124–133]

The author provides an overview of the trends towards a unified European secret services.

Erdős, Ákos

Law enforcement-first aid [134–154]

The author provides an overview of the concept and function of law enforcement first aid.

GÁCSI ANETT ERZSÉBET

A fegyverek egyenlőségének elve az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*

Alapvető tétel, hogy valamennyi (modern) büntetőeljárás rendszer végső célja (és ezen belül a lefolytatott büntetőeljárások feladata) az *igazság* szolgálata.¹ Amíg azonban az igazság fogalma és természete bizonytalanságok forrása mind az elmélet művelői, mind a gyakorlati szakemberek számára², addig abban általános egyetértés uralkodik, hogy az igazság feltárását végig a *tisztességes eljárás elve* kell hogy áthassa.³

A tisztességes eljáráshoz való jognak általánosan elismert lényegi eleme a *fegyverek egyenlőségének elve*, amely a büntetőeljárásban azt garantálja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson.⁴ Előrebocsátom azonban, hogy az elv nem jelenti minden esetben a vád és a védelem jogosítványainak teljes azonosságát, de mindenképp megköveteli, hogy a védelemnek a váddal összevethető súlyú jogosítványai legyenek.⁵

A hazai büntetőeljárásokban is megjelenő és dogmatikai kérdéseket feszegető fegyverek egyenlőségének elve kiolvasható az Emberi jogok európai egyezményének (a továbbiakban: egyezmény vagy EJE) tisztességes eljárásról szóló 6. cikkéből.⁶ Az egyezmény azonban csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, így annak tartalmát az *Emberi Jogok Európai Bírósága* (a továbbiakban: bíróság vagy EJEB) tölti ki tartalommal.

Jelen tanulmányban a fegyverek egyenlőségének elvét az EJEB joggyakorlatán keresztül mutatom be, azzal a megszorítással, hogy a terminológiai kérdéssel – azaz hogy fegyverek egyenlőségének elvéről és/vagy ügyfélegyenlőségről beszélünk-e a büntetőeljárásokban – nem foglalkozom, azt az EJEB gyakorlatára figyelemmel a fegyverek egyenlősége elveként használom.⁷ A tanulmányban arra keresem a választ, hogy 1. a fegyverek egyenlőségének elve csak a büntetőeljárásokban alkalmazható princípium-e; 2. a büntetőeljárásokon belül annak valamennyi szakában érvényesül-e a doktrína (a két kérdést *A fegyverek egyenlőségének hatóköre* című alcím alatt tárgyalom); 3. miként

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-ÚNKP-16-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

lehet a büntetőeljárásokban szűkebb és tágabb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elvéről beszélni, azok mit foglalnak magukban.

A fegyverek egyenlősége elv hatóköre

Tág perspektívájú vizsgálat

A hatókör vizsgálatánál a kiindulópontom az, hogy a bíróság gyakorlata alapján a fegyverek egyenlősége elv szűkebb és tágabb értelemben vizsgálható a *büntetőügyekben*.⁸ Noha e kérdéssel részletesen a tanulmány későbbi részében (*A fegyverek egyenlőségének elve a büntetőeljárásokban* című fejezetben) foglalkozom, előzetesen kiemelés érdemel, hogy szűkebb értelemben a terheltnek (az egyezmény szövege alapján: bűncselekménnyel gyanúsított személynek) azt a jogát jelenti, hogy „kérdéseket intézzen vagy intézhessen a vád tanúhoz, és kieszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják”. Azaz szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontját foglalja magában.

Az egyezmény 6. cikk 3. bekezdésének szövegezése alapján a fegyverek egyenlőségének elve *látszólag a büntetőeljárásokra korlátozódik*. Ez azonban csak látszólagos, mert a bíróság joggyakorlata 1979 óta⁹ töretlen abban, hogy egyes büntetőeljárásokra szignált követelményeket analóg módon a *polgári ügyekben is érvényesíthetőnek* tekint. Az vitathatatlan, hogy még a bíróság sem jogosult az egyezmény szövegének áthágására, így azt nem jelentheti ki, hogy a 6. cikk 3. bekezdésének egyes rendelkezései a polgári ügyekre is vonatkoznak. Azonban annak semmi akadálya nincs, hogy a 6. cikk 1. bekezdésében szereplő „tisztességes tárgyalás” fogalmába polgári ügyek esetén is beleértse indokolt esetben a fegyverek egyenlőségének követelményét. Azaz a felperes és alperes közötti vitában az eljáró hatóság feladata az esélyegyensúly fenntartása (egyik fél se kerülhessen indokolatlanul hátrányosabb helyzetbe a másikhoz képest)¹⁰, ennek hiányában ugyanis a bíróság elmarasztalja az érintett államot a 6. cikk megsértése miatt.¹¹

A bíróságnak széles körű joggyakorlata alakult ki a polgári eljárásokban (pontosabban: a büntetőeljárásokon kívüli) fegyveregyenlőség alkalmazhatóságával kapcsolatban. Így – kutatásaim alapján – vizsgálja az EJEB a *polgári ügyekben* a fegyveregyenlőség kérdését a) az „észrevételezési jog” gyakorlása¹²; b) a határozatok kézbesítése¹³; c) a tanúkihallgatások indítványozása¹⁴ és bíróság által kirendelt szakértő működése¹⁵; d) a bírósági tárgyaláson és ta-

nácskozáson való jelenlét¹⁶; e) a perköltségek viselése (tipikusan ügyész általi meg nem térítése)¹⁷ vonatkozásában. A fegyveregyenlőtlenség speciális megnyilvánulása polgári ügyekben az, amikor az állam az ellene indított kártérítési per során olyan jogszabályi rendelkezést hoz, amely a per kimenetelét a javára megváltoztatja.¹⁸ Noha az EJEB „polgári ügyeknek” tekinti az összes büntetőeljáráson kívüli eljárást a 6. cikk vonatkozásában, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az EJEB által felállított kategóriába a hagyományos értelemben vett polgári eljárásokon kívül a *közigazgatási eljárások* is beletartoznak, ahol a fegyverek egyenlősége követelményének szintúgy érvényesülnie kell.¹⁹ *Összegzően* megállapítható, hogy a bíróság a büntetőeljárásokon kívüli ügyekben – különösen a hagyományos értelemben vett polgári eljárásokban – a fegyverek egyenlőségének elvéhez általában véve a *kontradiktórius eljárás* értelmezésével jut(ott) el.²⁰

Az a felismerés, hogy az egyezmény szövegezése ellenére – 6. cikk 3. bekezdés d) pont – a fegyverek egyenlőségének követelménye nem csak a büntetőeljárásokban érvényesül, azt látszik megerősíteni, hogy az *alapjogi garanciákat* (így a fegyverek egyenlőségének elvét) nem lehet csak a szakjogági oldal felől definiálni, ellenkező esetben ugyanis a garancia jelentőségét vesztené. A garanciáknak önálló (materiális) jelentéstartalmuk van, ebből adódik, hogy a fegyverek egyenlősége elv hatókörvizsgálatánál tágabb értelemben – az egyezmény 6. cikk 1. bekezdésére visszautalva – vizsgálható a büntetőeljárások mellett, a polgári, sőt a közigazgatási eljárásokban. A princípium hatóköre szűk értelemben az egyezmény 6. cikk 3. [d] pont] és 1. bekezdése alapján már a büntetőeljárásokra fókuszál, a továbbiakban a tanulmányban e kérdéseket vizsgálom meg.

Szűk perspektívájú vizsgálat

Szorosabb értelemben (hatókör szűk perspektívájú vizsgálata) a fegyverek egyenlőségének elve tehát a büntetőeljárásokban értelmezhető. Felvetődik azonban a kérdés, hogy vajon *a büntetőeljárás valamennyi szakaszában érvényesül*, érvényesíthető-e az elv.

A kérdés megválaszolásánál a kiindulópontom az, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot deklaráló EJE 6. cikket *common law* befolyással szövegezték meg, ami megmutatkozik egyebek közt ott is, hogy az egyezmény szövege valójában ’tisztességes tárgyalásról’ szól. A büntetőeljárások dinamikus részében azonban a tárgyalás csupán egy rész, szakasz (nem degradálva annak jelentőségét), a tisztességesség követelményének azonban az eljárás

egészében érvényesülnie kell. Amennyiben ugyanis az előkészítő szakaszban (nyomozási és 'ügyészi' szak) a tisztességes eljárásnak az elemei legalább értelemszerűen nem érvényesülnek, nagy a valószínűsége, hogy a tárgyalás kifogásolhatóvá válik.²¹

Az EJEB felismerte ezt, így *kiszélesítette a tisztességes eljáráshoz való jog hatókörét* a bírósági tárgyalásokat megelőző szakaszokra is. A hatókör kiszélesítésének oka egyfelől az volt, hogy a büntetőeljárás egységes egészet alkot, ami a nyomozással kezdődik és a jogerős ítélettel ér véget, így a 6. cikk követelményei annak teljes tartamára kell hogy vonatkozzanak.²² A kiszélesítés oka másfelől az a felismerés volt, hogy amíg az angolszász típusú jogrendszerben a beszerzett bizonyítékokat a bíróság előtt mutatják be először, addig a kontinentális típusú büntetőeljárásokban már korábban, a nyomozási szakban megtörténik a bizonyítékok beszerzése, esetleg bemutatása (ezt a bírósági szakban ismét bemutatják), itt szintén érvényesülnie kell a tisztességes eljáráshoz való jognak és annak részjogosítványainak.²³

Mivel a *fegyverek egyenlőségének elve* a tisztességes eljáráshoz való jog általánosan és nem vitatottan elismert *lényegi eleme*²⁴, így a fegyverek egyenlőségének doktrínája is *az egész büntetőeljárásban érvényesülő elv* (hatókörre nem csak a bírósági szakra korlátozódik).²⁵ Mindamelllett azt is meg kell jegyezni, hogy a büntetőeljárások előkészítő szakaszában – a nyomozások során – a nyomozás feladatainak teljesíthetősége miatt a fegyverek egyenlőségének elve csak korlátozásokkal érvényesülhet.²⁶ E korlátokat azonban a tagállami eljárási törvényeknek kell rögzíteniük úgy, hogy körülbástyázzák egyéb eljárási garanciákkal.²⁷

A fegyverek egyenlőségének elve a büntetőeljárásokban

A fegyverek egyenlőségének elve – mint ahogy arról már volt szó – kiolvasható az Emberi jogok európai egyezményének tisztességes eljárásról szóló 6. cikkéből. Az egyezmény azonban csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, azt az EJEB tölti ki tartalommal.

Közismert, hogy a strasbourgi jog összességében klasszikus angolszász típusú esetjognak tekinthető, ahol a szabály (az egyezmény) ismerete önmagában semmit sem ér a bíróság joganyagának ismerete nélkül. Ez a joganyag azonban szükségképpen nem állandó, hanem az évek múlásával maga is változik – *evolucionista jellegű változás*; nem egyszer éppen a korábbi joggyakorlattal ellentétes irányba – *revolucionista jellegű változás*.²⁸ A fegyverek

egyenlősége elvének vizsgálatánál inkább az evolucionista változás mutatható ki.

A bíróság mára kirajzolódott joggyakorlata alapján a fegyverek egyenlősége elv *szűkebb és tágabb értelemben vizsgálható a büntetőeljárásokban*.²⁹ A két értelmezés közötti közös nevező az lesz, hogy a fegyverek egyenlőségének elve szoros kapcsolatban van a bizonyítással. Noha az egyezmény nem ad eligazítást a tekintetben, hogy a részes államok hogyan alakítsák ki a bizonyítási jog szabályait, az kétségtelen, hogy a büntetőper lelke – a bizonyítás minőségének értékelése – a bíróság kompetenciájába tartozik.³⁰ Így az mind a szűkebb, mind a tágabb értelmezésnél megjelenik.

Mielőtt azonban e kétféle értelmezést bemutatom, röviden kitérek arra, hogyan jelent meg az elv az EJEB joggyakorlatában.

*A fegyverek egyenlősége elv kialakulása
az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága joggyakorlatában*

A büntetőeljárás felek közötti egyenlőség kérdésével az *Emberi Jogok Európai Bizottsága* (a továbbiakban: bizottság) már az 1950-es évek végén elkezdett foglalkozni. A fegyverek egyenlőségének elvére való első hivatkozásra 1959-ben a *Szwabowicz v. Sweden*-ügyben került sor: „*A tisztességes eljárás-hoz való jog azt jelenti, hogy a polgári-, valamint a büntetőeljárásokban a felek ésszerű lehetőséget kell, hogy kapjanak arra, hogy a saját érvéket a bíróság előtt ugyanolyan feltételekkel jelenthessék ki, mint az ellenérdekű felek.*”³¹ Az 1960-as években a bizottság további ügyekben vizsgálta a doktrínát, így az *Ofner és Hopfinger v. Austria*-ügyben (1962) és a *Pataki és Dunshirn v. Austria*-ügyben (1963).

Bár időben később volt, mégis érdemes a *Pataki és Dunshirn v. Austria*-üggyel kezdeni, amelynek lényege szerint az ügyészség fellebbezést nyújtott be a kérelmezőkkel (terheltekkel) szemben meghozott bűnösséget megállapító ítélet ellen. A fellebbezést elbíráló tanácsülésen az ügyész jelen volt, azonban a kérelmezők védői nem, azaz csorbult a kérelmezők képviselőhez való joga. Mi több, az ügyésznek tanácsülésen arra is lehetősége volt, hogy a fellebbezéssel kapcsolatos álláspontját kifejtse. A fellebbezési eljárás következtében mindkét kérelmezővel szemben súlyosabb ítéletet hozott a bíróság. A bizottság úgy ítélte meg, hogy sérült a kérelmezők büntetőeljárásban való képviselőhez való joga, és ezzel együtt először fogalmazta meg az *'inequality'*-t, azaz azt, hogy egyenlőtlenséget vélt felfedezni a büntetőeljárásban a képviselőhez való jog kapcsán. A sérelemmel kapcsolatban kifejtette, hogy ez összeegyeztethetetlen

a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmával.³² Az ügy jelentőségét mutatja, hogy a bizottság ebben az ügyben használta először a fegyverek egyenlősége kifejezést.³³

Az Ofner és Hopfinger v. Austria-ügyben – amely a Pataki és Dunshirn-ügyhöz hasonló alapproblémából indult ki – a bizottság úgy tartotta, három lényegi elem vizsgálatával adható válasz arra kérdésre, hogy vajon érvényesült-e a „fegyverek egyenlősége” az adott ügyben. Ezek az elemek egymás utáni sorrendben: 1. az ügyész szerepe a büntetőeljárásban sokkal inkább a törvények tiszteletének szavatolása (azaz a magyar büntetőeljárás-jogi terminus használatával: a materiális védelem ellátása), mintsem a vádlott felelősségre vonásának biztosítója; 2. az ügyészi meghallgatás körülményeinek tisztázása; 3. megfelelően alkalmazták-e a súlyosítási tilalom szabályait.³⁴ A bizottság a vád és a védelem fellebbezési eljárásban való jogainak hosszas vizsgálata után megállapította, hogy jelen ügyben nem sérült az egyenlőség elve, ugyanis betartották a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseket.³⁵

Az Emberi Jogok Európai Bírósága először 1968-ban, a *Neumeister v. Austria*-ügyben rendelkezett a fegyverek egyenlőségének elvéről, azt már a tisztességes eljáráshoz való jog egyik összetevőjeként, lényegi elemeként definiálva.³⁶ Ezt követően a bíróság (és a bizottság) esetről esetre fejlesztette tovább az elv tartalmát. A továbbiakban e fejlesztés eredménye szerint a szűkebb és a tágabb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elvét veszem górcső alá.

A szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve

Szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve a terheltnek (az egyezmény szövege alapján: bűncselekménnyel gyanúsított személynek) azt a jogát jelenti, hogy „kérdéseket intézzen vagy intézhessen a vád tanúihoz, és ki-
eszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják”. Azaz szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontját foglalja magában: a tanúkihallgatás kérdéskörét érinti.³⁷ (Zárójelben megjegyzendő, hogy itt is csak az egész eljáráshoz képest vizsgálhatók az állítólagos egyezményértékek, így egy-egy kiragadott momentumnak akkor lesz ügydöntő jelentősége, ha önmagában is alkalmas az eljárás tisztességének megkérdőjelezésére.)

Fogalmi alapvetések

Előjáróban leszögezendő, hogy e ponttal kapcsolatban *csak a terhelt (védelem oldala) hivatkozhat az egyezmény sérelmére*, így más büntetőeljárás alany – például a magánfél – már nem.³⁸ A kialakult joggyakorlat szerint azonban a terhelt sem hivatkozhat rá (a tanúk általa ki nem hallgathatóságára), ha ezt a helyzetet saját maga idézte elő.³⁹ A védelemnek kifejezetten utalnia kell arra, ha sérelmezi valamely tanú meg nem idézését, általa való ki nem hallgathatóságát. Így a bíróság a *Pullar v. the United Kingdom*-ügyben kifejtette, hogy nem ütközik a fegyverek egyenlőségének elvébe az, ha a tanúnak a vád által előterjesztett írásos vallomását is a per anyagává teszi a bíróság, feltéve, hogy a védelem oldalának megvolt rá a lehetősége, hogy kérje a tanú megidézését és kihallgatását, ezzel a jogával azonban nem élt.⁴⁰ A tanú kihallgatásával kapcsolatos terhelti jogok nem abszolútak, a bíróság kialakult joggyakorlata szerint „*az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanúk meg nem idézése*” vezet(het) egyezményértéshez.⁴¹ Ezt („*az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanú*”) azonban a terheltnek bizonyítania, legalábbis valószínűsítanie kell a bíróság előtt (az önmagában tett hivatkozás tehát nem elegendő).⁴²

Első olvasatra a szűkebb értelmezés szerint a fegyverek egyenlőségének elve szűk körben alkalmazható, hiszen az csak a tanúkra, tanúvallomásokra vonatkozik. A bíróság azonban *a tanú fogalmát kiterjesztő módon értelmezi*.⁴³ Így a bíróság gyakorlatában – a d) pont alkalmazhatósága szempontjából – az a személy is tanúnak minősül, akit a nemzeti jog eredetileg nem annak minősített, továbbá a terhelt vonatkozásában a terhelttárs is, akár együtt tárgyalják az ügyüket, akár elkülönített eljárás keretében.⁴⁴ Hasonlóan *kiterjesztő értelemben* használja a bíróság *a tanúvallomás fogalmát* is. Tanúvallomásnak minősül ugyanis lényegében minden olyan verbális megnyilvánulás, amelyet a nemzeti bíróságok az ügy elbírálása során felhasználnak. E körben azt sem tartja szükségesnek az EJEB joggyakorlata, hogy a tanú személyesen megjelenjen a nemzeti bíróság előtt⁴⁵, a nyomozás idején tett vallomásának felolvasása is tanúvallomásnak minősül, feltéve, hogy az ítélezéskor ezt is felhasználják bizonyítási eszközként.⁴⁶ Sőt a bíróság olykor *dokumentumokra* is kiterjeszti a tanúvallomás fogalmát. Jól példázza ezt *Dowsett v. the United Kingdom*-ügy, amelyben a bíróság megállapította a fegyverek egyenlősége elvének sérelmét, és így elmarasztaló ítéletet hozott azon körülmények alapján, hogy az emberölési ügyben a hatóságok lényeges dokumentumokat elhallgattak a védelem elől mind az első-, mind a másodfokú eljárásban, ame-

lyek hitelt érdemlőségét így a védelem kifogásolni nem tudta.⁴⁷ Álláspontom szerint a dokumentumokra való kiterjesztés átmenet lehet a szűkebb és tágabb értelemben vett fegyveregyenlőség között. A nem egyértelmű „rendszertani besorolás” abból ered, hogy a szűkebb értelemben vett „vád tanú”-nak fogalmát – ahogyan hirdeti a bíróság az ítéleteiben – nem lehet szűkítően értelmezni, azaz abba adott esetben a dokumentum is beleférhet; azonban a tág értelemben vett fegyveregyenlőségben szereplő „ügy megismeréséhez való jogosítványok egyenlősége” is értelemszerűen magában foglalja azt, hogy a releváns dokumentumokat az ügy irataihoz kell csatolni, és lehetővé kell tenni a védelem számára azok megismerését. Nézetem szerint az ilyen eseteket indokoltabb lenne a tágabb értelemben vett fegyveregyenlőség kérdéséhez sorolni.

E ponton (tanú, tanúvallomás meghatározása) érdemes röviden kitérni arra, hogy vajon a *szakértő, a szakértői vélemény szubszumálható-e a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja alá*. A bíróság következetes gyakorlata alapján a szakértőket csak akkor tekinti a d) pont hatálya alá tartozónak, ha a szakértő tényleges eljárási szerepe „nagyfokú hasonlóságot” mutat a tanúéval, némely esetben azonban az „ügy összes körülményei alapján” sorolja a d) pont alá.⁴⁸ Más esetekben (például a nemzeti bíróság nem vonja be az eljárásba a vádlott által megjelölt szakértőt, vagy nem szakértőként, hanem „csak” tanúként hallgatja ki⁴⁹) a bíróság a 6. cikk 1. bekezdése (a tisztességes eljárás) szempontjából bírálja el a szakértővel kapcsolatos ügyet.⁵⁰ Itt is fontos azonban megjegyezni, hogy a terheltnek (védelemnek) nem alanyi jogon jár a „bármely kérdésben bármely szakértőtanú” kihallgatása.⁵¹

A szűkebb értelemben vett fegyveregyenlőség elmei

Stefan Treschel szerint az egyezmény szövege alapján a szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve három egymással összefüggő, mindezzel együtt azonban jól elhatárolható elemből áll: 1. a terhelt jogosult arra, hogy a terhelő tanúkhoz kérdést intézzon vagy intéztessen; 2. a terhelt jogosult arra, hogy mentő tanúk jelenlétét és kikérdezését kikényszeríthesse; 3. a terheltet a vádlóval egyenlő jogok illetik a tanúk megjelenésének kikényszerítése és kikérdezése vonatkozásában.⁵²

A három elem közül az elsőnek van a legtermékenyebb esetjoga. *A terhelő tanúk kikérdezésének joga* (első elem) eredendően abból a megfontolásból került az egyezmény szövegébe, hogy az segítheti a döntéshozót a tanú sza-

vahihetőségének és vallomása megbízhatóságának megítélésében, végső soron az igazság megállapításában. *Bárd Károly* rámutatott arra, hogy ez az indok mára már „veszített erejéből”, azonban az vitathatatlan, hogy a tanú kikérdezéséhez való jog immanens része a fegyverek egyenlősége elvének.⁵³ Jóllehet ismerik ezt a részes államok is, azonban számtalan *nemzeti jogrend próbál megállapítani kivételeket a terhelő tanúkkal való úgynevezett konfrontáció joga alól*. *Bárd Károly* csoportosítását alapul véve a bíróság elé kerülő ügyekben a kivételek két köre fogalmazható meg.⁵⁴

Egyik csoportba azon esetek tartoznak, amelyekben *nem anonim tanúk vallomása alapján ítélték el a terhelteket*, azaz ismerte ugyan a tanúkat a terhelt, de a kihallgatásukkor nem lehetett jelen, így szavahihetőségüket sem volt lehetősége kétségbe vonni, megingatni. Ezen csoporton belül három alcsoportot alkotható. Egyfelől, ha a sértett vagy társtetteségben elkövetett bűncselekmény esetében a terhelttárs nyomozási szakban tett vallomásán alapul a bűnösséget megállapító ítélet és őt a bírósági szakban nem lehetett kihallgatni, mert nem jelent meg; másfelől, ha az eljárási törvényben biztosított mentességi jogával élt a tanú és őt ezért nem lehetett kihallgatni a bírósági szakban; harmadsorban, ha a tanú kihallgatására a nyomozási szakban sor került, de a bírósági szakban már nem, helyette más vallomására alapozták a bűnösséget megállapító ítéletet.

Az első alcsoportba tartozó esetekben feltétel az elmarasztaló ítélethez az, hogy kizárólag a nyomozási szakban kihallgatott személy (sértett, terhelttárs) vallomásán alapul a bűnösséget megállapító ítélet⁵⁵, akit a bírósági szakban már nem hallgattak ki, akihez a védelem oldala kérdéseket nem tudott intézni.⁵⁶ Így a *Delta v. France*-ügyben a terhelő tanúvallomást tevő tanúkat megidéztek ugyan a bírósági tárgyalásra, azonban azon nem jelentek meg, a bíróság távolmaradásuk ellenére (bármiféle eljárás rendjét fenntartó kényszerintézkedés alkalmazása nélkül) ítéletet hozott, és a kihallgatásukra még a jogorvoslati szakban sem került sor.⁵⁷ Hasonlóképpen elmarasztaláshoz vezet, ha a (vádnon alapuló) terhelttárs vallomásának megkérdőjelezésére nem nyílik módja sem a terheltnek, sem a védőjének.⁵⁸ A konfrontáció lehetőségének megteremtése alól az sem mentesíti az érintett tagállami bíróságot, ha az illető terhelttárs megtagadta a bíróság előtt a vallomástételt, és így a korábban megtett vallomását vették figyelembe.⁵⁹

A második alcsoportba tartozó esetek iskolapéldájaként lehet felhozni az *Unterpertinger v. Austria*-ügyet, ahol a nemzeti bíróság a terheltet a bántalmazott feleségének és lányának – mint tanúknak – a nyomozási szakban tett vallomása alapján ítélte el. A hozzátartozók ugyanis a bírósági szakban már

éltek a vallomásmegtagadási jogukkal, így vallomást nem tettek, a bíróság pedig az osztrák joggyakorlatnak megfelelően a nyomozó hatóság előtt tett nyilatkozatukat okiratként felolvasás útján a tárgyalás anyagává tette, és a bünyösséget megállapító ítéletét erre alapozta. Az EJEB hangsúlyozta, hogy nem önmagában a nyomozás során készített okiratok felolvasása kifogásolható, hanem az, hogy kizárólag olyan tanúk vallomásán alapult az elítélés, akiknek a szavahihetőségét a védelemnek a büntetőeljárás egyetlen szakaszában sem volt lehetősége megingatni.⁶⁰ Ezzel szemben az *Asch v. Austria*-ügyben (ahol hasonló volt a történeti tényállás: bántalmazott hozzátartozó bírósági szakban élt a vallomás-megtagadási jogával, és a nyomozás során tett vallomását felolvasták) nem hozott marasztaló ítéletet a bíróság, mert a terhelt elítélése nem csak ezen a vallomáson alapult.⁶¹

A harmadik alcsoportban tipikusan kiskorú sértett sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény esetén a kiskorú sértett nyomozás során tett tanúvallomásának a megbízhatóságának ellenőrzésétől fosztották meg a terheltet a bíróság esetjoga alapján.⁶² Így például a *P. S. v. Germany*-ügyben a szexuális bűncselekmény elkövetését a sértett édesanyja és a sértettet kihallgató nyomozó vallomásra alapozta a nemzeti bíróság, amely azon a ponton egyezmény-sértő volt, hogy a terheltet megfosztották a terhelő tanútól (kiskorú sértettől) való kérdés jogától.⁶³ A bíróság e tárgykörben született esetjoga alapján – osztva *Grád András* és *Weller Mónika* véleményét – ahhoz, hogy a részes államok elkerüljék az elmarasztalást a kiskorú sértettek bírósági meghallgatásának teljes hiányával kapcsolatban, ajánlott egyfelől a kiskorú sértett nyomozási szakban tett vallomását videóra rögzíteni és azt a tárgyaláson a terheltnek bemutatni⁶⁴, másfelől pedig a gyermek bírósági meghallgatásának „kontraindikált voltára” legalább egy szakértői véleményt beszerezni.⁶⁵

A bíróság elé kerülő ügyek *másik csoportjába* azok az esetek tartoznak, amikor (csak) *anonim tanúk vallomásának felhasználásával ítélik el a terheltet*. Az anonim tanúvallomások problematikája inkább a kontinentális tárgyalási modellt követő tagállamok sajátja, ahol a bűnüldözés hatékonyságát, a tanúk védelmét így látják megoldhatónak – ellentétben az angolszász tárgyalási modellt követő államokkal, ahol a közvetlenség elve csak kivételesen törhető át, már alkotmányos elvnek minősül (ennélfogva a tanúkkal való konfrontáció joga is)⁶⁶, így ott általában büntetőeljáráson kívüli eszközökkel igyekeznek a tanúvédelmet biztosítani. Az anonim tanúvallomásokkal kapcsolatos EJEB-döntések száma szinte már megszámlálhatatlan, annak a 6. cikk 3. bekezdés d) pontján belül speciális joggyakorlata alakult ki. (Zárójelben meg kell azonban jegyezni, hogy a bíróság gyakorlata szerint az anonim tanúk

vallomásának felhasználása a bírósági eljárás során a 6. cikk 1. bekezdése szempontjából is egyezményértéshez vezethet, azaz nem feltétlenül csak a szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve keretei között vizsgálható.⁶⁷⁾ Általánosan uralkodó szabály, hogy „*ítéletet főszabály szerint nem lehet sem kizárólag, sem döntően anonim tanúk vallomására alapozni*”⁶⁸, ezzel ugyanis – ahogyan azt kifejtette a bíróság a *Windisch v. Austria*-⁶⁹, valamint a *Kostovski v. the Netherlands*-⁷⁰ ügyekben – sérülne a hatékony védelemhez való jog. Utóbbi ügy abból a szempontból is érdekes, hogy a Nyugat-Európában leginkább inkvizitórius jegyeket magán viselőnek kikiáltott Hollandia⁷¹ a *Kostovski*-döntés után módosított a jogszabályain. A módosítás lényege szerint a kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokban a nyomozási szakaszba valamelyik fél indítványára speciális bírósági eljárás beépítésére került sor, amelyben a bíró dönt arról, hogy indokolt-e a tanú személyazonosságának titokban tartása; igenlő válasz esetén az ő feladata lesz a tanú kihallgatása. A fegyverek egyenlőségének elve úgy jelenik meg a módosított szabályozásban, hogy a védelemnek joga van a tanúhoz írásban kérdéseket intézni és azt a bíró fogja szóban feltenni a tanúnak.⁷² E pozitív jogszabály módosításra a bíróság a *Doorson v. the Netherlands*-ügyben tért ki.⁷³ Az EJEB esetjogában – az előbbieken részletezett egyszerű vagy más néven civil anonim tanúkhöz képest szigorúbb mércével – külön alcsoportot alkotnak a fedett nyomozó mint anonim tanú vallomásának felhasználásával meghozott ítéletek.⁷⁴ A mérce szigorúsága tipikusan abban jelenik meg, hogy amíg az egyszerű tanúk esetében az vezet egyezményértéshez, ha a terhelt elítélése teljes egészében vagy döntően anonim tanú vallomásán alapul, addig a fedett nyomozó anonim tanúnál – mint ahogyan azt a bíróság a *Lüdi v. Switzerland*-ügyben kifejtette – már az is egyezményértéshez vezet, ha a fedett nyomozó (anonim tanú) írásbeli nyilatkozatát, jelentését úgy veszik figyelembe, hogy sem a terheltnek, sem a védőjének nincs lehetősége az anonim tanú vallomásában foglaltak megkérdőjelezésére.⁷⁵

Összefoglalóan: az anonim tanúvallomásokra részben vagy egészben alapozott ítéleteket általában egyezményértőnek találja a bíróság, feltéve, hogy a védelem oldala nem gyakorolhatta a konfrontáció jogát.⁷⁶ Azonban ahogyan arra rámutatott az EJEB: „*A 6. cikk kifejezetten nem írja elő, hogy a tanúk érdekeire figyelemmel kell lenni [...] azonban ezeket az érdekeket az EJEE más szubsztantív cikkei védelemben részesítik. Így a büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az ne veszélyeztesse megfelelő indok nélkül (igazolhatatlanul) ezeknek az érdekeknek az érvényesülését. Ezért a fair eljárás elve esetenként*

azt kívánja meg, hogy megfelelő egyensúlyt teremtsenek a védelem érdekei és azoknak a tanúknak az érdekei között, akiket vallomástételre köteleznek.”⁷⁷ A konfrontáció joga tehát csak és kizárólag akkor korlátozható, és így a védelem korlátozása csak akkor igazolható, ha a tanú jogainak sérelme a konkrét ügygel összefüggésben valószínűsíthető⁷⁸, valamint általában véve igaz (azaz nemcsak az anonim tanúvallomásokra, hanem az EJEB elé tartozó első csoportos kérdésekre is), hogy „azokat a nehézségeket, amelyeket a konfrontációhoz való jog korlátozása okoz a védelemnek, az igazságszolgáltatásnak megfelelő eszközökkel kell ellensúlyoznia”⁷⁹. Az anonim tanúvallomásoknál ilyen megfelelő eszköznek minősülhet a holland jogból ismert anonim tanú nyomozási szakban való bírói kihallgatása.

Felvetődik végezetül a kérdés az első elem (a terhelő tanúk kikérdezési joga) kapcsán, hogy mikor és meddig lehet a konfrontáció hiányára hivatkozni. A bíróság a *Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*-ügyben implicite a rögtönösséget fogalmazta meg akkor amikor azt rögzítette: „nem ütközik az egyezménybe az, ha a védelem az adott tárgyaláson nem jelezte, hogy kérdéseket szeretne intézni a tanúkhöz, ehelyett a kifogását a keresztkérdezés elmaradása miatt két tárgyalással később tette meg”⁸⁰.

A mentő tanúk jelenlétének és kikérdezésének kikényszerítési joga (második elem) kapcsán általában hangsúlyozza a bíróság, hogy nem feladata állást foglalni a nemzeti bíróságok előtt szereplő bizonyítékok úgynevezett relevanciája kérdésében. Azonban, ha indokolás nélkül történik meg a terhelt által kihallgatni kívánt tanúk megidézésének mellőzése, az nem egyeztethető össze a fegyverek egyenlőségének elvével.⁸¹ Ez történt például a *Vidal v. Belgium-ügyben*, ahol ráadásul az első fokon meghozott felmentő ítélet után kérte a védelem – a vádló fellebbezését követően – a mentő tanúk megidézését, akiket végül nem idéztek meg, és másodfokon bűnösséget megállapító ítélet született a terhelttel szemben.⁸²

A tanúk megjelenésének kikényszerítése és kikérdezése kapcsán biztosított egyenlő jogok („ugyanolyan feltételek mellett”) (harmadik elem) az ügyfél-egyenlőség terminológiáját juttatja kifejezésre.

A tágabb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve

Tágabb értelemben az elv a vád és védelem jogosítványainak egyenlőségét jelenti az ügy megismerése, a jelenlét és a bizonyítás terén. Azaz a bíróság az egyezmény 6. cikk 1. bekezdése alapján foglalkozik azokkal a „fegyveregyen-

lőtlenségre” hivatkozó kérelmekkel, amelyek nem az egyezményi szóhasználat szűk értelmével [6. cikk 3. bekezdés d) pont] kapcsolatosak.⁸³

Az esetjog alapján olyan sérelmezett helyzetek teremtik meg az egyezményisértést és ezzel a fegyverek egyenlősége elvének csorbulását, mint amikor a kérelmezőnek csak rövid határidő áll rendelkezésére az elsőfokú ítélet elleni jogorvoslat benyújtására, miközben az ügyész semmilyen határidő nem köti⁸⁴, vagy hogy a védelemmel ellentétben a vád előre értesül az eljáró bíróság összetételéről.⁸⁵ Szintén a tágabb értelmezés alapján lehet megállapítani a fegyveregyenlőtlenséget akkor, amikor a védelem nem tekinthet be a vád anyagából egyes dokumentumokba, vagy nem kaphat a lényeges iratokból másolatokat.⁸⁶ Abszurdnak tűnik, de a bíróság esetjogában mégis előfordult, hogy a büntetőeljárásban a legfőbb ügyész (vád képviselője) és a legfelsőbb bíróság előadó bírója titkos levelezést folytatott az ügyben⁸⁷; vagy amikor a vád képviselője titkosan nyújtott be beadványt a bírósághoz, azaz úgy, hogy arról a védelem nem szerzett hivatalosan tudomást, és arra reagálni sem tudott.⁸⁸

Álláspontom szerint az előbbieket alapján a tágabb értelemben vizsgált (6. cikk 1. bekezdés) fegyverek egyenlőségét két csoportba lehet sorolni.

Egyfelől az egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, az alapján az indok alapján, hogy a 6. cikk 1. pontja szubszidiárius jellegű klauzula, azaz ha nincs olyan specifikus, a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában nevesített körülmény, elem, amelynek alapján az ügyet vizsgálni lehetne. Az imént hivatkozott esetek jó részt ebbe az alcsoportba sorolható be.

Másfelől az egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, ama indok alapján, hogy az eset komplex, a 6. cikk 2. és 3. bekezdését (esetleg annak több pontját) is érinti. Utóbbi alcsoport esetén további feltétel, hogy az egyes pontok önmagukban még nem lennének alkalmasak a 6. cikk sérelmének megállapításához. Nézetem szerint e csoport iskolapéldájaként lehet aposztrofálni a *Barbera, Messegue és Jabardo v. Spanyolország*-ügyet, amelyben a terrorcselekmény elkövetésével gyanúsított kérelmezőket csak a „sorsdöntő” tárgyalás előtti éjszakán szállították át Barcelonából a hatszáz kilométerre fekvő Madridba, ami azzal járt, hogy a tárgyalás reggelén fizikailag és szellemileg egyaránt kimerültek voltak. Az ügyben további problémát okozott, hogy a bírósági tanács három tagjából kettőnek a személyét – köztük a tanács elnökét – a tárgyalás reggelén változtatták meg, ami nem adott lehetőséget arra, hogy a védelem ez ellen kifogást emeljen. Az ilyen előzmények után megtartott tárgyaláson a bíróság csak részben (vagy egyáltalán nem) foglalkozott a bizonyítási anyag döntő részével, rendkívül rövid tárgya-

lást követően hozott bűnösséget megállapító ítéletet, amelyet szintén sérelmezett a védelem oldala. Ezek az eljárási szabálysértések részint az egyezmény 6. cikk 2. bekezdés, részint a 3. bekezdés d) pontja fogalmi körébe tartoznak. A bíróság azonban egységesen a 6. cikk 1. bekezdése alapján úgy találta, hogy az említett szabálysértések együttes hatásukat tekintve az egyezmény megsértésével jártak.⁸⁹ Valójában az ügyben végül a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét mondta ki a bíróság azzal, hogy a fegyverek egyenlőségének elve is csorbult.⁹⁰

Zárógondolatok

A büntetőeljárásokban meg kell találni az *egyensúlyt* a bűnösök felelősségre vonása és az emberi jogok tiszteletben tartása között. Ez az egyensúly gyakorlatilag a tisztességes eljáráshoz való jogban kap értelmet. Az elven belül impliciten létező fegyverek egyenlőségének princípiuma szintén bír egyensúlyi funkcióval, feladata az eljárási egyensúly kialakítása a felek között.

Tanulmányomban bemutattam, hogy az említett egyensúly nem csak a büntetőeljárásokban követelmény [noha vitathatatlanul az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pont szövegezéséből azt a következtetést lehetne levonni], így kijelenthető, hogy *a fegyverek egyenlőségének elve nem csak a büntetőeljárásokban érvényesülő princípium, az a tágabb értelemben vett polgári eljárásokban is követelményként jelenik meg.*

Másodsorban a tisztességes eljárás hatókörének vizsgálatával azt is kifejtettem, hogy – a nyomozási szakaszban korlátozásokkal ugyan, de – *a büntetőeljárások valamennyi szakaszában érvényesülő elv a fegyverek egyenlőségének elve.*

Akár polgári-, akár büntetőügyekről legyen szó, általában véve igaz az EJEB-döntések elemzésekor, hogy a bíróság nem a nemzeti jogrendszer esetleges hibáit vagy a jogalkalmazók által elkövetett jogsértéseket vizsgálja, hanem azt, hogy az adott tagállam hatóságai megsértették-e az egyezmény előírásait.⁹¹ Ezt tartottam szem előtt, amikor a büntetőeljárásokban vizsgáltam a fegyverek egyenlőségének elvét, és azon belül *szűkebb* értelemben csak az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés hivatkozási alap szerinti, illetve *tágabb értelemben* az egyezmény 6. cikk 1. bekezdés hivatkozási alap szerinti csoportosítást létrehoztam a fegyveregyenlőség kapcsán. Legyen szó akár szűk, akár tág értelmű fegyveregyenlőségi elvről, valamennyi ügyben igaz tétel, hogy *„nem elegendő igazságot tenni, az igazságtétel látszatát is meg kell őrizni”*⁹².

LÁBJEGYZETEK

- 1 Vö. Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 48. o.
- 2 Ez legmarkánsabban a fogalom vizsgálatának perspektívájában jelenik meg, a fogalom alapvetően ugyanis a materiális (anyagi vagy objektív) és a processzuális (eljárási vagy alaki) igazság körül forog. Vö. Erdei Árpád: Az igazságon alapuló büntetőítélet ideálja és a valóság. In: Elek Balázs – Háger Tamás – Tóth Andrea Noémi (szerk.): Igazság, ideál, és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014, 75. o.
- 3 *Małgorzata Wąsek-Wiaderek: The principle of “equality of arms” in criminal procedure under Article 6 of the European Convention on Human Rights and its functions in criminal justice of selected European countries. A comparative view.* Leuven University Press, Leuven, 2000, p. 9.
- 4 *Pataki and Dunshirn v. Austria (Application nos. 596/59 and 789/60), Judgment of 28 March 1963; Yearbook of the Convention, Vol. 6, 714.; John Graham Merrills: The development of international law by the European Court of Human Rights.* Manchester University Press, Manchester, 1993, p. 185.
- 5 6/1998. (III. 1.) AB hat.; ABH 1998, 91., 93.
- 6 Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény.
- 7 Az elnevezési dilemmához lásd Gácsi Anett Erzsébet: Elmelkedések a fegyverek egyenlőségének elvéről. In: Gellén Klára (szerk.): *Honori et Virtuti. Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára.* Iurisperitus Kiadó, Szeged, 90–93. o.
- 8 Grád András – Weller Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bírósághoz forduló kézikönyve.* HVG-ORAC, Budapest, 2011, 360. o.
- 9 Az első ügy – amelyben a bíróság kifejtette, hogy abban a családi jogi perben, amelyben az egyik peres félnek nem rendeltek ki jogi képviselőt rászorultsága ellenére sem, a 6. cikk 1. bekezdésébe ütköznek – az Airey-ügy volt. *Airey v. Ireland (Application no. 6289/73).* Judgment of 9 October 1979., Series A no. 32.
- 10 Ez megjelenik a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is. Vö. 15/2002. (III. 29.) AB határozat.
- 11 Grád András – Weller Mónika: i. m. 258., 332. o.
- 12 A legjelentősebb határozatokat kiemelve: *Hentrich v. France, Judgment of 22 September 1994, Series A no. 296-A.; Van Orshoven v. Belgium, Judgment of 25 June 1997, Reports 1997-III. 1039.; Werner v. Austria, Judgment of 24 November 1997, Reports 1997-VII. 2496.; Beer v. Austria (Application no. 30428/96), Judgment of 6 February 2001.; F. R. v. Switzerland (Application no. 37292/97), Judgment of 28 June 2001.; Ziegler v. Switzerland (Application no. 33499/96), Judgment of 21 February 2002. Milatová and Others v. the Czech Republic (Application no. 61811/00), Judgment of 21 June, 2005.; Moser v. Austria (Application no. 12643/02), Judgment of 21 September 2006.; Ferreira Alves v. Portugal (no. 3.) (Application no. 25053/05), Judgment of 21 June 2007.*
- 13 *Gregório de Andrade v. Portugal (Application no. 41537/02), Judgment of 14 November 2006.* E témakörben hazánkkal szemben is született marasztaló döntés: *APEH Üldözötteinek Szövetsége, Iványi, Róth and Szerdahelyi v. Hungary (Application no. 32367/96), Judgment of 5 October 2000.*
- 14 *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands (Application no. 14448/88), Judgment of 27 October 1979.* Series A no. 274.
- 15 Vö. *Mantonavelli v. France, Judgment of 18 March 1997, Reports 1997-I., 424.; Cottin v. Belgium (Application no. 48386/99), Judgment of 2 June 2005.*
- 16 Vö. *Vermeulen v. Belgium, Judgment of 20 February 1996, Reports 1996-I. 196.; Maria-Louise Loven v. France (Application no. 55929/00), Judgment of 5 July, 2005.*
- 17 *Stankiewicz v. Poland (Application no. 46917/99), Judgment of 6 April 2006.*

- 18 A legjellegzetesebbeket kiemelve: Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece, Judgment of 9 December 1994, Series A no. 301-B.; Papageorgiou v. Greece, Judgment of 22 October 1997, Reports 1997-VI. p. 2277.; Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France (Application nos. 24846/94; 34165/96-34173/96), Judgment of 28 October 1999.
- 19 Vö. Hentrich v. France, Judgment of 22 September 1994, Series A no. 296-A. A francia szakirodalom kiemelt figyelmet szentel ennek a kérdésnek, lásd Marie Masclat de Barbarin: Du principe de l'égalité des armes à l'égalité des droits des parties en matière fiscale. Revue de la Recherche Juridique – Droit prosp ectif, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 2005, pp. 449–461.
- 20 Vö. Susanna Ros Westlund v. Iceland (Application no. 42628/04.), Judgment of 6 December 2007.; Vladimir Vasilyev v. Russia (Application no. 28370/05), Judgment of 10 January 2012.
- 21 Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntetőeljárársban. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 234. o.
- 22 Grád András – Weller Mónika: i. m. 353. o.
- 23 Francis Geoffrey Jacobs – Robin C. A. White: The European Convention on Human Rights. Clarendon Press, Oxford, 1975, p. 68.
- 24 Frédéric Sudre: Droit européen et international des droits de l'homme. Presses Universitaires de France, Paris, 2016, p. 338.; Elisa Toma: The Principle of Equality of Arms – Part of the Right to a Fair Trial. Union of Jurists of Romania, 8/2011., pp. 1–3.
- 25 Még akkor is igaz ez, ha a principiumot tartalmazó 6. cikk 3. bekezdés d) pontját nézzük, amely „bűnselekménnyel gyanúsított személy” jogaként ismeri azt el. A magyar büntetőeljárás-jogi terminológia szerinti gyanúsítottat ebben az esetben valójában terheltként kell értelmezni, azaz a fegyverek egyenlőségének elve az egész büntetőeljárásban érvényesíthető.
- 26 Richard Clayton – Hugu Tomlinson: The Law of Human Rights. Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 636–637.; Ben Emmerson – Andrew Ashworth: Human Rights and Criminal Justice. Sweet & Maxwell, London, 2001, pp. 80–82. Az EJEB a 'nyomós közérdek' doktrínáját alkalmazza ezen esetek vizsgálatára. Vö. Atlan v. the United Kingdom (Application no. 36533/97), Judgment of 19 June 2011. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatából a védelemhez fűződő joggal összefüggésben pedig 8/2013. (III. 1.) AB hat.; ABH 2013, 391., 397.
- 27 A magyar büntetőeljárások nyomozási szakaszában megjelenő korlátozott fegyverek egyenlőségének elvét (a széles körű garanciális rendelkezésekkel) a védelemhez való jog szempontjából részletesen lásd Gácsi Anett Erzsébet: A fegyverek egyenlősége elv összetett vizsgálata (a hatékony) védelemhez való jog és a bizonyítékok értékelése mátrixában. In: Gál Andor – Karsai Krisztina (szerk.): Ad Valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2016, 75–90. o.
- 28 Grád András – Weller Mónika: i. m. 15., 26–27. o.
- 29 Uo. 360. o.
- 30 Bárd Károly: i. m. 209. o.
- 31 Szwabowicz v. Sweden (Application no. 434/58), 30 June 1959, Yearbook II, 535.
- 32 Pataki and Dunshirn v. Austria (Application nos. 596/59 and 789/60) 28 March 1963; Yearbook of the Convention, Vol. 6, 732.
- 33 Dobrocsi Szilvia: A tisztességes eljárás elve mint a büntetőeljárás egyik alapvető követelménye. Collega, 2005. április, 122. o.
- 34 Ofner v. Austria (Application no. 524/59), Hopfinger v. Austria (Application no. 617/59), report of the Commission of 23 November 1962. 6. Yearbook, pp. 680–706.
- 35 Ofner v. Austria (Application no. 524/59), Hopfinger v. Austria (Application no. 617/59), report of the Commission of 23 November 1962. 6. Yearbook, p. 704.
- 36 Neumeister v. Austria, Judgment of 27 June 1968, Series A no. 8.; Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata II. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXIII, 2015, 239. o.

- 37 Az EJEE 6. cikkének számos rendelkezése azt biztosítja, hogy a vádlott az ellene folytatott eljárást alakíthassa. Ez a peralakitó pozíció jelenik meg a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában is. Bárd Károly: i. m. 210. o.
- 38 Grád András – Weller Mónika: i. m. 413. o.
- 39 Balliu v. Albania (Application no. 74727/01), Judgment of 16 June 2005.
- 40 Pullar v. the United Kingdom, Judgment of 10 June 1996, Reports 1996-III. p. 783.
- 41 Sadak and Others v. Turkey (Application nos. 29900/96; 29901/96; 29903/96), Judgment of 17 July 2001. A vád tanúhoz nem biztosított kérelmével joggal kapcsolatban Hulki Günes v. Turkey (Application no. 28490/95), Judgment of 19 June 2003.
- 42 Perma v. Italy (Application no. 48898/99.), Judgment of 25 July 2001.
- 43 Grád András – Weller Mónika: i. m. 412. o.
- 44 Vö. Lucá v. Italy (Application no. 33354/96), Judgment of 27 February 2001.; Mild and Virtanen v. Finland (Application nos. 39481/98, 40227/98.), Judgment of 26 July 2005.; Balsán v. the Czech Republic (Application no. 1993/02.), Judgment of 18 July 2006.; Kaste and Mathisen v. Norway (Application nos. 18885/04, 21166/04), Judgment of 9 November 2006.
- 45 Ezzel ellentétesen: Rudnichenko v. Ukraine (Application no. 2775/07), Judgment of 11 July 2013.
- 46 Kostovski v. Netherlands, Judgment of 20 November 1989, Series A no. 166. Legújabbban a bíróság erre nézve egy úgynevezett háromlépcsős tesztet dolgozott ki: Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR 2011; Schatschaschwili v. Germany [GC], no. 9154/10, 15 December 2015.
- 47 Dowsett v. the United Kingdom (Application no. 39482/98), Judgment of 24 June 2003.
- 48 Bönisch v. Austria, Judgment of 6 May 1985, Series A no. 92.
- 49 Vö. Brandstetter v. Austria, Judgment of 28 August 1991, Series A no. 211.
- 50 Lásd Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), Judgment of 4 November 2008.
- 51 Vö. Doorson v. the Netherlands, Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. p. 446.
- 52 A bizottság 1984. október 11-én elfogadott jelentéséhez fűzött különvélemény az Unterpertinger v. Austria-ügyben (Application no. 9120/80), Judgment of 11 October 1984, B-93.
- 53 Bárd Károly: i. m. 211. o. Az angol nyelvű szakirodalom a keresztkérdés egy esetének tekintti, vö. Malgorzata Wasek-Wiaderek: i. m. 27–30. o.
- 54 Bárd Károly: i. m. 211. o.
- 55 Ha rendelkezésre állnak más bizonyítási eszközök és bizonyítékok is az ítélet alapjául, nem állapítható meg az egyezmény sérelme. Isgró v. Italy (Application no. 11339/85), Judgment of 19 February 1991., Series A no. 194-A.
- 56 A sértettek tanúvallomása vonatkozásában lásd Mayali v. France (Application no. 69116/01), Judgment of 14 June 2005; Bracci v. Italy (Application no. 36822/02), Judgment of 13 October 2005.
- 57 Delta v. France (Application no. 11444/85), Judgment of 19 December 1990., Series A no. 191-A.
- 58 Lucá v. Italy (Application no. 33354/96), Judgment of 27 February 2001.; Mild and Virtanen v. Finland (Application nos. 39481/98, 40227/98.), Judgment of 26 July 2005.; Balsán v. the Czech Republic (Application no. 1993/02.), Judgment of 18 July 2006.
- 59 Kaste and Mathisen v. Norway (Application nos. 18885/04, 21166/04), Judgment of 9 November 2006.
- 60 Unterpertinger v. Austria (Application no. 9120/80), Judgment of 20 November 1986., Series A no. 110.
- 61 Az ügyben azt is szükséges kiemelni, hogy mivel a bírósági szakra a terhelt és a bántalmazott élettárs a kibékültek, maga a védelem oldala sem élt további bizonyítási lehetőségekkel. Asch v. Austria (Application no. 12398/86), Judgment of 26 April 1991., Series A no. 203.
- 62 Vö. A.M. v. Italy (Application no. 37019/97), Judgment of 14 December 1999.
- 63 P.S. v. Germany (Application no. 33900/96), Judgment of 20 December 2001.
- 64 Vö. S.N. v. Sweden (Application no. 34209/96), Judgment of 2 July 2002.

- 65 Grád András – Weller Mónika: i. m. 418. o.
- 66 Vö. Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 137. o.
- 67 Grád András – Weller Mónika: i. m. 369. o.; Van Mechelen and Others v. the Netherlands (Application nos. 21363/93; 21364/93; 21427/93), Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II.
- 68 Grád András – Weller Mónika: i. m. 421. o.
- 69 Windisch v. Austria (Application no. 12489/86), Judgment of 27 September 1990, Series A-181.
- 70 Kostovski v. the Netherlands (Application no. 11454/85), Judgment of 20 November 1989, Series A no.166.
- 71 Fantoly Zsanett: i. m. 12. o.
- 72 Bárd Károly: i. m. 215. o.
- 73 Doorson v. Netherlands (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II.
- 74 Van Mechelen and Others v. the Netherlands (Application nos. 21363/93; 21364/93; 21427/93), Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II.
- 75 A teljesség kedvéért: az ügyben a beépített nyomozó írásbeli jelentésén túl a terhelt és a nyomozó között folytatott telefonbeszélgetést rögzítő hangszalagot is felhasználták. Lüdi v. Switzerland (Application no. 12433/86), Judgment of 15 June 1992, Series A-238.
- 76 Kivétel ez alól az az eset, amikor az ügyben nem perdöntő jelentőségű tanúkat a nyomozás során személyazonosság feltárása nélkül kihallgatják, és az iratokat az eljárás részévé teszik anélkül, hogy a terhelt kikérdezte volna őket, feltéve, hogy ezt a védelem maga sem kérte az eljárás folyamán. Brandstetter v. Austria, Judgment of 28 August 1991, Series A no. 211.
- 77 Doorson v. the Netherlands (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. [70].
- 78 Andrew Asworth: Human Rights, Serious Crime and Criminal Procedure. Sweet & Maxwell, London, 2002, pp. 77–78.; valamint Krsaniki v. the Czech Republic (Application no. 51277/99), Judgment of 28 February 2006.
- 79 Doorson v. the Netherlands (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. [72].
- 80 Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (Application no. 47023/99), Judgment of 31 October 2001,
- 81 Bricmont v. Belgium (Application no. 10857/84), Judgment of 7 July 1989., Series A no. 158; Destrehem v. France (Application no. 56651/00), Judgment of 18 May 2004.; Bosisova v. Bulgaria (Application no. 56891/00), Judgment of 21 December 2006
- 82 Vidal v. Belgium (Application no. 12351/86), Judgment of 22 April 1992., Series A no. 235-B.
- 83 Grád András – Weller Mónika: i. m. 360. o.
- 84 Árnnyaltabban foglalkozik a témával Ben Naceur v. France (Application no. 63879/00), Judgment of 3 October 2006.
- 85 Kremzow v. Austria, Judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B.
- 86 Öcalan v. Turkey (Application no. 46221/99), Judgment of 12 March 2003.; Matyjek v. Poland (Application no. 38184/03), Judgment of 24 April 2007. Kifejezetten az egyezmény 5. cikk 4. bekezdésére hivatkozással: X. Y. v. Hungary (Application no. 43888/08), Judgment of 19 March 2013.; A. B. v. Hungary (Application no. 33292/09), Judgment of 16 April 2013.; Baksza v. Hungary (Application no. 59196/08), Judgment of 23 April 2013.
- 87 Josef Fischer v. Austria (Application no. 33382/96), Judgment of 17 January 2002.
- 88 Bulut v. Austria, Judgment of 22 February 1996, Reports 1996-II., p. 346.; Lanz v. Austria (Application no. 24430/94), Judgment of 31 January 2002.; Meftah and Others v. France (Application 32911/96, 35237/97, 34595/97), Judgment of 26 July 2002.; Kabasakal and Atar v. Turkey (Application nos. 70084/01, 70085/1), Judgment of 19 September 2006.

- 89 Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain (Application no. 10590/83), Judgment of 6 December 1988, Series A no. 146.
- 90 Hasonló eljárási szabálysértések alapján döntött ugyanígy a bíróság a Gencer and Others v. Turkey-ügyben (Application no. 6291/02), Judgment of 21 December 2006.
- 91 Perez v. France (Application no. 47287/99), Judgment of 12 February 2004.
- 92 Delcourt v. Belgium, Judgment of 17 January 1970, Series A no. 11.

MÉSZÁROS ÁDÁM

A jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló bűncselekmények

A büntetőjog tudománya ismeri és megkülönbözteti az úgynevezett állapot- és tartós bűncselekményeket. Mindkettőre az jellemző, hogy valamely jogellenes állapot fenntartásában állnak. Tipikus példaként a személyi szabadság megsértését és a lőfegyverrel visszaélés tartásos változatát szokás említeni.

A tanulmány alapgondolata szerint a jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló bűncselekmények tana nem tekinthető lezártnak, mivel számos olyan kérdés vetődik fel, amellyel talán érdemes foglalkozni. A tipikusnak tekintett eseteken túl ugyanis vannak olyan bűncselekményi tényállások, amelyek kapcsán alappal vetődhet fel a jogi tárgy elleni támadás elhúzódása, a befejezettség és a bevégeztség stádiumának szétválása.

Jogirodalmi álláspontok

Angyal Pál tankönyvében a természetes egység keretében foglalkozott a két bűncselekménytípussal. A *tartós bűncselekmények* jellemzőit abban látta, hogy ezeknél a tevékenység bizonyos időn keresztül megszakítás nélkül ismétlődik, és az eredményt mint jogellenes állapotot nemcsak létrehozta, hanem fenn is tartja. Példaként a személyes szabadság megsértését említette, amelynek lényege, hogy amikor a sértettet letartóztatja, majd órákig, esetleg napokig nem engedi szabadon, a cselekmény mindaddig elkövetés alatt áll, míg a sértett a szabadságát vissza nem nyeri. Az *állapot-bűncselekmény* Angyal szerint rendszerint egyetlen tevékenységből áll, ez azonban hosszabb ideig tartó jogellenes állapotot létesít. Példaként a gyermekcsempészetet¹, a kettős házasságot² és bizonyos körülmények között a testi sértést³ hozta fel.

A kétfajta bűncselekményi kategória közti *különbséget* Angyal abban látta, hogy a tartós bűncselekménynél a jogellenes helyzet fenntartása is elkövetési tevékenység, az állapot-bűncselekmény esetén a jogellenes állapot létesítésével a bűncselekmény be van végezve. A tartós bűncselekménynél az elkövetés, az állapot-bűncselekménynél az állapot a tartós.⁴

Heller Erik a pillanatnyi bűncselekményekkel a tartós vagy folytonos bűncselekményeket állította szembe. Utóbbiak lényege, hogy eredményük „csak úgy válhat tartóssá, ha azt folytonosan újra előidézik. Ha ezeknek tényálladékát a jogforrás úgy határozza meg, hogy az az eredménynek folytonosan újra előidézésében áll, a bűncselekményt a tartós, ill. folytonos bűncselekmények közé kell sorolni.”⁵

Az 1950. évi II. törvényt jegyzetekkel ellátó *Kádár Miklós* az állapotbüntett lényegét abban látta, hogy az valamely, a társadalomra veszélyes állapot előidézésével valósul meg. Véleménye szerint az ilyen büntett elkövetése mindaddig folyamatban van, amíg a társadalomra veszélyes állapot nem szűnt meg. Példaként a fegyverrejtegetést hozta fel, ahol a társadalomra veszélyes állapot addig tart, amíg az elkövető a fegyvert rejtegeti. Az állapotbüntettől megkülönböztette a *tartós vagy folyamatos büntettet*, amely állandó, folyamatos cselekvésben áll. Erre példaként a személyes szabadság megsértésének törvényellenes fogva tartással megvalósuló esetét jelölte meg.⁶

Tokaji Géza méltán híres monográfiájában az elévülés kapcsán tárgyalta a két bűncselekményi kört. Itt a *szoros értelemben vett állapot-bűncselekmények* lényegét abban látta, hogy ebben az esetben a befejezetté válást követő jogellenes állapot anélkül tartozik hozzá a törvényi tényálláshoz, hogy ez az elkövetési magatartás további folytatását tételeznék fel. Példaként a személyi szabadság megsértését hozta fel. Tokaji szerint mindezzel szemben a *tartós bűncselekményeket* az jellemzi, hogy bár az elkövetési magatartás első mozzanatával befejezetté válnak ugyan, maga az elkövetési magatartás is több-kesebb ideig folytatódik. Példaként az összeesküvést, illetve az olyan bűncselekményeket említette, amelyek elkövetési magatartása az engedély nélküli birtoklásban tartás.⁷

Wiener A. Imre a stádiumok kapcsán azt írta, hogy a bűncselekmény akkor befejezett, amikor az utolsó tényállási elem is megvalósul. Ezt követően tért ki a *tartós bűncselekményekre*, amelyek Wiener szerint azok, amelyekben az elkövetési magatartás valaminek a tartása (például fegyver, kábítószer), és ezek mindaddig tartanak, ameddig az elkövetőnél van a dolog, és a befejezettség akkor kezdődik, amikor ez az állapot megszűnik.⁸ (Zárójelben jegyzem meg ennek az álláspontnak a helytelenségét, valójában a bűncselekmény befejezetté a tényállási elemek megvalósulásával válik, a bevezetési szak fejeződik be akkor, amikor a jogi tárgy elleni támadás megszűnik.)

Földvári József a törvényi tényállás fajainak ismertetése során utalt arra, hogy az aktív magatartással megvalósuló bűncselekmények között megkülönböztetett figyelmet érdemelnek azok, amelyek esetén a törvényhozó nem

egy jogellenes helyzet előidézését nyilvánítja büntetendővé, hanem egy jogellenes helyzet, állapot fenntartását, így például robbanóanyag birtokban tartását. Ezeket a bűncselekményeket nevezte Földvári *állapot-bűncselekményeknek*.⁹ A stádiumok tárgyalása során Földvári arra hívta fel a figyelmet, hogy azon bűncselekmények esetében, amelyek tényállását a törvényhozó oly módon határozza meg, hogy a befejezettség stádiuma maga is egy folyamattá válik, amelynek van kezdete, tartama és vége (állapot-bűncselekmények), a befejezettség a jogellenes állapot létrehozásával megvalósul (a bűncselekmény a befejezettség stádiumában van), ez a stádium azonban mindaddig fennáll, amíg az említett tárgyak (Földvári a robbanóanyaggal/robbantószerrel, illetve a lőfegyverrel/lőszerszel visszaélést hozza fel példának) ki nem kerülnek az elkövető birtokából. Földvári szerint ilyen esetben a befejezettségnek van egy kezdő és egy végső időpontja. Az előbbinek a többi stádiumtól való elhatárolás, az utóbbinak az elévülés és a bűnsegély megállapíthatósága szempontjából van jelentősége.¹⁰

A *korábbi budapesti tankönyvben* a különböző szerzők némiképp különbözően vélekedtek a bűncselekmény e fajtájáról. *Békés Imre* az elkövetési magatartás mint szükséges ismérv fejezetcím alatt az elkövetési magatartás időbelisége szempontjából különböztette meg a mozzanatos és a *folyamatos bűncselekményeket*. Utóbbiak időben huzamosan kiterjedve tartanak, ami azt jelenti, hogy „az elkövetési magatartás tanúsításával ugyan a bűncselekmény befejezetté válik, ez a befejezettség azonban, állapotszerűen tovább tart, mégpedig mindaddig, amíg a folyamat be nem fejeződik, illetőleg az állapot meg nem szűnik”¹¹. Példaként a „fegyverrejtegetést” hozta fel, és azt állította, hogy a lőfegyver/lőszer jogosulatlan megszerzésével a bűncselekmény befejezetté válik, ez a befejezettség pedig addig tart, amíg a rejtegető a fegyver birtoklásával fel nem hagy (például megsemmisíti), vagy amíg a bűncselekményt a hatóság fel nem deríti.¹² Ezzel a felfogással kapcsolatban azt kell megjegyezni, hogy a lőfegyver jogosulatlan megszerzése önmagában befejezett bűncselekményt valósít meg. Ettől különböző elkövetési magatartás a lőfegyver tartása. Két különböző elkövetési magatartásról van tehát szó!

Folyamatos bűncselekmények helyett *ügynevezett tartós vagy állapot-bűncselekményekről* szól ugyanebben a tankönyvben *Molnár Gábor* a befejezett bűncselekmény tárgyalása során. Mielőtt tovább haladnánk, arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy a szerző a két elnevezést szinonimaként használja, és e bűncselekmények lényegét abban látja, hogy a jogellenes állapot létrejöttével befejezetté válnak. Molnár azonban megemlíti a bevezettség szakát is: példája szerint a személyi szabadságtól megfosztás esetén bár

a bűncselekmény a sértett személyi szabadságától megfosztása pillanatában befejeződik, azonban a tartós megfosztottság ugyancsak a tényállás keretei közé eső magatartás, így a jogi tárgy elleni támadás addig tart, amíg a jogellenes állapot fennáll, a bevezettség tehát csak e jogellenes állapot megszűnésével állapítható meg.¹³ Molnár összegzése szerint a befejezettség nem más, mint egy tartós állapot, amelynek kezdete a kísérlet és a befejezett bűncselekmény elhatárolása, míg a vége az egyéb jogkövetkezmények (társtettség, bűnszegély, jogos védelem) szempontjából jelentős.¹⁴

Még mindig az említett tankönyvben, annak a büntethetőség elévüléséről szóló fejezetében *Sinku Pál* a Btk. szövegére utalva arra hívja fel a figyelmet, hogy az *állapot-bűncselekmény* megnevezés több bűncselekménytípust foglal magában. Ezek az elévülés kezdő napjának meghatározása szempontjából azonosan bírálандók el, azonban más szempontból lényeges különbségek vannak közöttük. Sinku szerint ebbe a körbe tartoznak azok a bűncselekmények, amelyek elkövetési magatartása tartós, folyamatos vagy ismétlődő jellegű. Az ilyen bűncselekmények esetén a cselekmény befejeződik a jogellenes állapot létrehozásával, az elévülés kezdő időpontja azonban a jogellenes állapot megszűnéséhez kötődik.¹⁵

Nagy Ferenc szerint a tartós és állapot-bűncselekmények jellemzője, hogy ezek hatásaként, eredményeként az elkövető viszonylag hosszú vagy hosszabb időn át tartó jogellenes helyzetet, állapotot hoz létre. A *tartós bűncselekmény* a tényállás megvalósításával befejezett ugyan, de a jogi tárgy elleni támadás – általában – általában az elkövető akaratától függően – megújulhat, folytatható, és olyan hosszú ideig tart, amíg az általa teremtett jogellenes helyzet vagy állapot fennmarad. Példaként egyrészt a személyi szabadság megsértését említi, amely a személyi szabadságtól való megfosztás pillanatában befejezetté válik, de ezzel kezdetét veszi a jogellenes állapot, amely addig tart, míg a sértett a szabadságát vissza nem nyeri. Másrészt a magánlaksértést, amely a tettesnek a lakásba stb. történő jogtalan behatolásával befejezett, és ami szintén olyan hosszú ideig tart, amíg a tettes a lakásban tartózkodik.

Az *állapot-bűncselekmény* esetén Nagy szerint a jogellenes állapot létrehozásával már megvalósul a törvényi tényállás, azonban a jogellenes állapot fenntartására, megújítására a tettes részéről általában nincs szükség. Idézi Angyal megfogalmazását, amely szerint az állapot-bűncselekménynél nem az elkövetés, hanem az állapot tartós. Példaként a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés, illetve a lőfegyverrel vagy lőszerrel való visszaélés engedély nélküli tartásos változatát hozza fel.¹⁶

Törvényi rendelkezések

A *hatályos Btk.* (2012. évi C. törvény; Btk.) a büntethetőség elévülése kapcsán úgy rendelkezik, hogy az elévülés kezdő napja olyan bűncselekmény esetén, amely jogellenes állapot fenntartásában áll, az a nap, amikor ez az állapot megszűnik [27. § d) pont]. A törvény miniszteri indokolása azt tartalmazza, hogy ezt a bűncselekményi kört az ítélkezési gyakorlat állapot-bűncselekménynek hívja.

A *korábbi Btk.* (1978. évi IV. törvény), amely először tartalmazott kifejezett rendelkezést az állapot-bűncselekmények elévülésére vonatkozóan, teljes hatályának idején (1979. július 1. – 2013. június 30.) ugyanezt a rendelkezést tartalmazta [34. § d) pont]. A miniszteri indokolás ezt a bűncselekményi kört állapot-bűncselekménynek nevezi, és jellemzőjéül azt határozza meg, hogy a jogellenes állapot létrehozásával már befejezetté válik, a befejezett bűncselekmény viszont mindaddig fennmarad, amíg a jogellenes állapot véget nem ér.¹⁷

Problémafelvetés

Az eddigiekből látható, hogy a tartós és állapot-bűncselekményeknek sem az elnevezése, sem a fogalma nem azonos a különböző szerzőknél: van, aki szinonimaként kezeli, van, aki meg sem különbözteti egymástól, és van, aki eltérő fogalmat ad a bűncselekmények e fajtáinak. Annyi a bizonyos csupán, hogy olyan bűncselekményekről van szó, amelyek valamilyen jogellenes állapot fenntartásában állnak.

A továbbiakban azt érdemes megvizsgálni, hogy milyen különbségek tehetők a jogellenes állapot fenntartásában megnyilvánuló bűncselekmények között.

Az egyik gyakran felhozott példa a lőfegyverrel/lőszerrel visszaélés, de lényegében ugyanilyen bűncselekmény a kábítószer birtoklása is. E bűncselekmények esetén a tartásos elkövetési magatartás vonható a tartós vagy állapot-bűncselekményi kategóriába. Közös jellemzőjük azonban, hogy a tartást megelőző megszerzés még nem minősül tartásnak, mivel azt a törvény külön büntetni rendeli, és így nem is része a jogellenes állapot fenntartásának. Tehát a megszerzéssel még nem kezdődik meg a jogellenes állapot, azaz a megszerzés nem tényállásszerű magatartás a tartás vonatkozásában. Kérdésként vetődhet fel, hogy vajon a tartás csak akkor állapítható meg, ha a megszerzés jogszerű volt. Erre vonatkozóan azt lehet megállapítani, hogy a

robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés esetén a tankönyv- és kommentáriumok azt hangsúlyozza, hogy a tartás csak akkor valósít meg önálló elkövetési magatartást, ha a készítés vagy a megszerzés jogszerű volt¹⁸, azaz a megelőző magatartások vagy nem jogellenesek, vagy az elkövetési tárgy nem megszerzéssel, hanem találással került az elkövető birtokába.¹⁹ A kábítószert birtoklása kapcsán azonban az az álláspont figyelhető meg, hogy a tartásos változat akkor is megállapítható, ha a birtokállapot létrejött (természetes, előállítás, megszerzés) tisztázatlan²⁰. Ez a megoldás voltaképp nem más, mint eljárásjogi megoldást (bizonyítottság hiánya) próbál adni egy anyagi jogi kérdésre. Logikailag talán annak elfogadása lenne a leghelyesebb, hogy a tartás mint elkövetési magatartás csak akkor állapítható meg, ha a megszerzés jogszerű volt (legalábbis nem volt jogellenes). Kétségtelenül eljárásjogi könnyebbséget jelentene, ha akkor is a tartást állapítanánk meg, ha a megszerzés nem bizonyítható, ez azonban véleményem szerint a tényállás-tan dogmatikáját tekintve nem tartható. Ami viszont bizonyos, hogy a megszerzés még nem a tartás mint folyamat része.

Egy másik, gyakran említett példa a személyi szabadság megsértése, amit az követ el, aki más személyi szabadságától megfoszt [Btk. 194. § (1) bek.]. Amennyiben az elkövető a passzív alanyt a személyi szabadságától szándékosan megfosztja, például bezárja egy helyiségbe, a bűncselekmény a bezárás pillanatában befejezetten megvalósul. Azaz már maga a jogellenes állapot létrehozása is része a jogellenes állapot fenntartásában megnyilvánuló bűncselekménynek, tényállásszerű elkövetési magatartásnak tekinthető. Szintén ilyen a magánlakásértés vétségének [Btk. 221. § (1) bek.] azon változata, amely annak a cselekményét rendeli büntetni, aki más lakásába erőszakkal bemegy. Ebben az esetben maga a bemenetel már a jogellenes állapot fenntartásának a része. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy a bűncselekmény másik változata, amikor az elkövető a lakásba jogszerűen megy be, azonban erőszakkal bent marad, más helyzetről van szó: ekkor a jogellenes állapotot lehetővé tevő magatartás nem tényállásszerű, és nem is minősül bűncselekménynek.

Összegzésként azt érdemes kiemelni, hogy ami a példaként felhozott bűncselekmények kapcsán különbségként legfeljebb megjelölhető, hogy magának a jogellenes állapotnak a létrehozása önmagában bűncselekménynek minősül-e, illetve az a jogellenes állapot fenntartását meghatározó tényállás alá vonható-e, vagy sem. Ezen túl valójában e bűncselekményi kategóriák elhatárolásának valódi dogmatikai vagy felelősségtani jelentősége nincs. Így nincs különbség az elévülés szabályait illetően, és a befejezettség-bevégzettség

konzekvenciái is ugyanazok mindkét bűncselekményi körben, mivel a lényeg mindkét esetben ugyanaz: egy jogellenes állapot fenntartása. A továbbiakban ezért a jogellenes állapot fenntartásában megvalósuló bűncselekményeket – összhangban a törvényi rendelkezésekkel – állapot-bűncselekményeknek nevezem.

Az állapot-bűncselekmények és az elkövetési magatartás

Jogellenes állapot létrehozható tevékenységgel és mulasztással is. Az előbbi-re példa a magánlakásértés vétségének az a változata, amikor az elkövető a sértett lakásába erőszakkal megy be. Az utóbbira példa ugyanezen bűncselekménynél maradván, ha az elkövető a sértett lakásába jogszerűen (tehát büntetőjogilag nem értékelhető magatartással) megy be, majd erőszakkal bent marad. Mindkét esetben a benntartózkodás ideje jelenti a jogellenes állapotot. A jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló bűncselekmény létrejöttét (és annak jogi következményeinek beálltát) nem teszi kizártná a jogellenes állapotot létrehozó, megelőző aktív magatartást követő pusztán passzivitás.²¹ Ilyen például a személyi szabadság megsértése (Btk. 194. §), vagy az azt magában foglaló emberrablás (Btk. 190. §). Ezek a bűncselekmények – legalábbis a személyi szabadságtól megfosztás tekintetében – nyitott törvényi tényállások, amelyek megvalósíthatók akár tevésével, akár mulasztással. A jogellenes állapot létrehozása azonban mindig tevésével történik. Az állapot fenntartása az, amely vagy mulasztásban nyilvánul meg (ha például az elkövető véletlenül, tudomásán kívül – tehát büntetőjogilag nem értékelhető magatartással – bezárja a sértettet egy helyiségbe, majd később ezt észleli, és nem engedi ki, ez esetben az elkövető megelőző, sérelmet létrehozó tevékenységén alapul a mulasztás miatti felelősséghez szükséges speciális jogi kötelezettség), vagy a jogellenes állapotot szándékosan létrehozó, megelőző aktív magatartást követő pusztán passzivitásban. Mivel utóbbi esetben a személyi szabadságtól megfosztott állapotot büntetőjogilag értékelhető aktív magatartás hozta létre, ez kizártná teszi a mulasztásos változat megvalósulását. Másként fogalmazva: ilyenkor a bűncselekményt tevésével elkövetettnek kell értékelni.

A befejezettség és a bevégeztség szétválásának konzekvenciái

A jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló bűncselekmények esetén lehetőség van arra, hogy a befejezetti és a bevégezetti stádium elkülönüljön egymástól. Ennek lényege az, hogy a bűncselekmény tényállási elemeinek megvalósulása esetén a bűncselekmény befejezetté válik ugyan, viszont ha a jogi tárgy elleni támadás ez után is fennáll, a bűncselekmény akkor lesz bevégezett, amíg ez a támadás meg nem szűnik. E két bűncselekményi stádium szétválásának több konzekvenciája lehet.

- a) Maga a Btk. említi meg azt, hogy az elévülés kezdő napja ilyen esetben az a nap, amikor a jogellenes állapot megszűnik [27. § d) pont].
- b) Ezen kívül a jogtudomány és joggyakorlat egyéb konzekvenciákat is megemlít.
- c) Az egyik ilyen, hogy a jogellenes állapot fenntartásában megnyilvánuló bűncselekmény természetes egységet alkot²², azaz az elkövető terhére – egyéb körülmény fennállásának hiányában – egyetlen bűncselekmény állapítandó meg.
- d) Jogellenes állapot fenntartásában megnyilvánuló bűncselekmény esetén a jogos védelmi helyzet fennáll a jogi tárgy sérelmének megszüntéig.
- e) A befejezettség és a bevégeztség elválása esetén, a jogi tárgy sérelmének ideje alatt a bűncselekmény önálló tettese mellé bűnsegéd, illetve adott esetben testtárs csatlakozhat. Kivételes esetben az sem kizárt, hogy az állapot-bűncselekménybe a befejezetté válást követően csatlakozó elkövetőt felbujtóként kelljen felelősségre vonni.²³
- f) Adott esetben előfordulhat, hogy a befejezetté válás után kerül sor az elkövető részéről minősítő körülmény megvalósítására.
- g) Logikusnak tűnik az az álláspont, amely a bevégezetti szaktól tartja megnyilvánulónak a magánindítvány előterjesztésének a lehetőségét.²⁴ Ennek egyelőre sajnos némiképp ellentmond a büntetőeljárás törvény, amely szerint a magánindítványt attól a naptól számított harminc napon belül kell előterjeszteni, amelyen a magánindítványra jogosult a bűncselekmény elkövetőjének kilétéről tudomást szerzett [Be. 173. § (3) bek.]. Gyakorlati megoldást jelenthet az a megengedő szabály, amely a közvádra üldözendő bűncselekmények esetén a határidő elmulasztása esetére igazolást enged [Be. 173. § (4) bek.]. Ez azonban – véleményem szerint – nem olyan elvi élő szabály, mint ami az elévülés esetére vonatkozik.

A jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló (állapot-) bűncselekmények lehetséges esetei

Ebben a fejezetben azokat a bűncselekményi tényállásokat és elkövetési magatartásokat tekintem át, amelyeket a tartós/állapot-bűncselekmények tárgyalása kapcsán az ezzel foglalkozó szerzők nem szoktak tipikus példaként említeni. Ebből kifolyólag a korábban már említett személyi szabadság megsértése, magánlaksértés, lőfegyverrel/lőszerrel visszaélés, kábítószer birtoklása e helyütt figyelmen kívül marad.

A tevékenység folytatása

Állapot-bűncselekményt valósíthatnak meg az olyan tényállások, amelyek elkövetési magatartása valamely tevékenység folytatása, végzése.

Annak belátása, hogy a *tevékenység folytatása* mint elkövetési magatartás idetartozik, talán a legkevésbé problematikus, mivel ez nyilvánvalóan tartós, folyamatos vagy ismétlődő jellegű tevékenységet tételez fel.

Ilyen elkövetési magatartások találhatók:

- a) a háborús bűncselekmények köréből a háború idején támadás folytatása [védelem elleni támadás, Btk. 153. § (1) bek.];
- b) az állam elleni bűncselekmények köréből a hírszerző tevékenység folytatása [kémkedés, Btk. 261. § (1) bek., illetve kémkedés az Európai Unió intézményei ellen, Btk. 261. §/A §]; végül
- c) a köznyugalom elleni bűncselekmények köréből a háborús hírverés, illetve terrorizmust támogató hírverés folytatása (háborús uszítás, Btk. 331. §) esetében.

A jogellenes tevékenység folytatása tehát voltaképp egy folyamatként értelmezhető, amely egy jogellenes helyzetet teremt, ami időben kiterjedhet, így egy jogellenes állapotot tart fenn. E jogellenes állapot fennállása alatt a jogi tárgy elleni támadás tart, a jogi tárgy sérelmet szenved.

Cselekmény vagy tevékenység végzése

A valamilyen *cselekmény vagy tevékenység végzése* már problematikusabb, ez ugyanis a Btk.-ban többféle módon jelenik meg, úgymint:

- a) beavatkozás végzése [beavatkozás az emberi génállományba, Btk. 168. § (1) bek.; születendő gyermek nemének megválasztása, Btk. 170. §; egészségügyi önrendelkezési jog megsértése, Btk. 218. § (1), illetve (3) bek.];

- b) kutatás végzése [emberen végezhető kutatás szabályainak megszegése, Btk. 171. §; embrióval vagy ivarsejtrel végezhető kutatás szabályainak megszegése, Btk. 172. § (1) bek., illetve 173. § (1) bek.];
- c) tevékenység végzése, amely lehet
 - közvetítő tevékenység végzése [kábitószer-prekurzorral visszaélés, Btk. 183. § (1) bek. a) pont],
 - vad elejtésére, elfogására; gerinces állat elejtésére vagy elfogására, halfogásra irányuló tevékenység végzése [orvvadászat, Btk. 245. § a), illetve c) pont, 246. §],
 - hulladékgazdálkodási tevékenység, hulladékkal más jogellenes tevékenység végzése [a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, Btk. 248. § (1) bek. a) pont],
 - ügyvédi, jogtanácsosi vagy közjegyzői tevékenység végzése [zugírászat, Btk. 286. § (1) bek.],
 - színlelt gazdasági tevékenység végzése [gazdasági csalás, Btk. 374. § (1) bek.],
 - pénzügyi tevékenység végzése [pénzmosás, Btk. 399. § (1) bek. a) pont, illetve (3) bek. b) pont, 400. § (1) bek. b) pont],
 - pénzügyi szolgáltatási (stb.), befektetési szolgáltatási (stb.), biztosítási (stb.), önkéntes kölcsönös biztosítópénztári (stb.) tevékenység végzése [jogosulatlan pénzügyi tevékenység, Btk. 408. §];
- d) szexuális cselekmény végzése [szexuális erőszak, Btk. 197. § (2) bek.; szexuális visszaélés, Btk. 198. § (1), illetve (4) bek.; vérfertőzés, Btk. 199. § (1) bek.];
- e) engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés engedély nélküli végzése [jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy adatszerzés, Btk. 307. § (1) bek.];
- f) megbízhatósági vizsgálat ügyészi jóváhagyás nélküli végzése [jogosulatlan megbízhatósági vizsgálat végzése, Btk. 308. (1) bek. a) pont].

Kérdésként vetődik fel, hogy ezek a bűncselekmények lehetnek-e állapotbűncselekmények. Segítségül az szolgálhat, ha megnézzük, hogy milyen jogi tárgyat sértenek, és a védett jogi tárgy – az elkövetési magatartásra is figyelemmel – alkalmas-e arra, hogy a sértése időben elhúzódjon. Másként fogalmazva, azt kell megvizsgálni, hogy a befejezettséghez szükséges tényállási elemek megvalósulása esetén a jogi tárgy tovább sérthető-e.

Beavatkozás végzése

A *beavatkozás az emberi génállományba* büntetnének (Btk. 168. §²⁵) védett jogi tárgya az egyik álláspont szerint az emberi, a magzati, valamint az emberi embrió génállományának a megváltoztathatatlanságához fűződő társadalmi érdek²⁶, a másik álláspont szerint az orvostudományi kutatás törvényes rendje²⁷. Azzal a felfogással nem lehet egyetérteni, amely az elkövetési tárgyakat (emberi génállomány, a magzat vagy az emberi embrió génállománya) tekinteti jogi tárgynak.²⁸

A *születendő gyermek nemének megválasztása* büntetnének (Btk. 170. §²⁹) jogi tárgya az egyik álláspont szerint a természeti törvények érvényesüléséhez, és ebből fakadóan a nemek közötti számbeli egyensúly fennmaradásához fűződő társadalmi érdek³⁰, a másik álláspont szerint az orvostudományi kutatás törvényes rendje³¹.

Az *egészségügyi önrendelkezési jog megsértése* büntetnének és vétségének [Btk. 218. § (1), illetve (3) bek.³²] jogi tárgya az egészségügyi beavatkozások területén érvényesülő önrendelkezési jog védelméhez fűződő társadalmi érdek³³, pontosabban fogalmazva bármely, az egészségügyi ellátással vagy kutatással kapcsolatba kerülő, nem feltétlenül beteg személy egészségügyi önrendelkezési joga³⁴.

Mindhárom bűncselekmény közös abban, hogy tényállásában nincs passzív alany megjelölve (a törvényi tényállásban megjelölt személy, akire az elkövetési magatartás irányul vagy behatást gyakorol), az elkövetési magatartás valamilyen beavatkozás végzése, a jogi tárgy pedig, ami nem individuális, hosszabb időn át, a bűncselekmény befejezettségét követően mindaddig sérthető, amíg az elkövető – akár több – beavatkozást végez.

Kutatás végzése

Az idetartozó egyik bűncselekmény az *emberen végezhető kutatás szabályainak megszegése* (Btk. 171. §³⁵). A bűncselekmény jogi tárgya az alapvető emberi jogok védelméhez, illetve az orvostudományi kutatás biztonságához fűződő társadalmi érdek³⁶, illetve az orvostudományi kutatás törvényes rendje³⁷. A bűncselekmény elkövetési tárgya az ember, ez viszont nem konkretizált passzív alany. Az elkövetési magatartás a kutatás végzése, ami természetéből adódóan egy hosszabb folyamatot jelent. Mindebből az következik, hogy mivel a jogi tárgy hosszabb időn át sérthető, a bűncselekménynek nincs passzív

alánya, az elkövetési magatartás pedig egy folyamatos tevékenységet jelöl meg, nem kizárt, hogy a befejezettségtől a bevégeztség elkülönüljön.

A másik idetartozó bűncselekmény az *embrióval vagy ivarsejttel véghez-
tűt kutatás szabályainak megszegése* [Btk. 172. § (1) bek.³⁸, illetve 173. § (1) bek.³⁹]. A bűncselekmény mindkét tényállásának jogi tárgya az orvostudományi kutatás törvényességéhez fűződő társadalmi érdek.⁴⁰ Az (1) bekezdés szerinti változat elkövetési tárgya az emberi ivarsejt, illetve az emberi embrió, a (2) bekezdés szerinti változaté az emberi embrió. Az elkövetési magatartás a kutatás végzése, ami természetéből adódóan egy hosszabb folyamatot jelent.

Összegezve, azoknál a bűncselekményeknél, amelyek jogi tárgya hosszabb időn át sérthető, a tényállás nem tartalmaz passzív alanyt, az elkövetési magatartás pedig jellegéből adódóan (kutatás végzése) folyamatos tevékenységet jelöl meg, nem kizárt, hogy a befejezettségtől elkülönüljön a bevégzett szak.

Tevékenység végzése

A *kábítószer-prekuzorral visszaélés* büntettének (Btk. 183. §⁴¹) jogi tárgya a polgárok egészségének, az emberi egészség védelméhez fűződő társadalmi érdek⁴². Elkövetési tárgya a kábítószer-prekuzor, passzív alany nem szerepel a tényállásban. Az elkövetési magatartások közül a *közvetítő tevékenység végzése* [Btk. 183. § (1) bek. a) pont] minden olyan, jegyzékben szereplő anyag vásárlásának és eladásának vagy szállításának megszervezésére irányuló tevékenység, amelyet bármely természetes vagy jogi személy két fél közötti megállapodás elérése céljával, vagy legalább az említett felek egyikének nevében eljárva végez anélkül, hogy az említett anyagokat a birtokába venné, vagy az ilyen ügylet lebonyolítását irányítaná; ez a fogalom-meghatározás úgyszintén kiterjed minden olyan, a Közösségben letelepedett bármely természetes vagy jogi személy által végzett tevékenységre, amely jegyzékben szereplő anyagok vásárlását és eladását vagy szállítását foglalja magában anélkül, hogy az említett anyagokat a Közösség vámterületére bejuttatná [a Tanács kábítószer-prekuzoroknak a Közösség és harmadik országok közötti kereskedelme nyomon követésére vonatkozó szabályok megállapításáról szóló 111/2005/EK rendelete, 2. cikk e) pont].⁴³

Az *orvvadászat* büntettének (Btk. 245. §⁴⁴) és az *orvhalászat* vétségének (Btk. 246. §⁴⁵) jogi tárgya a természet védelme, a vadállomány védelméhez, ésszerű hasznosításához, illetve a halászati jog szabályszerű gyakorlásához fűződő társadalmi érdek⁴⁶. Passzív alanyt egyik tényállás [Btk. 245. § a), illet-

ve c) pont, 246. §] sem tartalmaz. Az orvvadászat büntették a téma szempontjából jelentős elkövetési magatartása a vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenység végzése [Btk. 245. § a) és c) pont], ami nem azonos a vad elejtésével vagy elfogásával, tekintve, hogy ezeket az elkövetési magatartásokat a törvény külön nevesíti [Btk. 245. § b) pont]. Az orvhalászat elkövetési magatartása a halfogásra irányuló tevékenység végzése. A halászat fogalmát jelenleg a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény 2. §-ának 9. pontja határozza meg, e szerint: a halnak vagy más hasznos víziállatnak megengedett módon és eszközzel halgazdálkodási vízterületen történő rekreációs vagy kereskedelmi célú, illetve ökológiai célú, szelektív fogása, továbbá gyűjtése, ide nem értve a horgászatot. Az orvvadászat tényállásának logikájából következően, a hal fogása nem tartozik a halfogásra irányuló tevékenység végzése alá, az orvhalászat tényállásból következően – összhangban a halászat definíciójával – a horgászat sem, így valójában a hal gyűjtése marad egyedül értékelhető a fogalommeghatározásból, ami viszont egy akár hosszabb időn át kifejtendő tevékenységet jelent.

A *hulladékgazdálkodás rendjének megsértése* büntették (Btk. 248. §⁴⁷) jogi tárgya az egészséges emberi és természeti környezet fenntartásához, a környezetre veszélyes hulladékokkal kapcsolatos előírások megtartásához fűződő társadalmi érdek⁴⁸. A bűncselekmény passzív alanyt nem tartalmaz. A téma szempontjából jelentős elkövetési magatartás a hulladékgazdálkodási tevékenység, illetve a hulladékkal más jogellenes tevékenység végzése [Btk. 248. § (1) bek. a) pont]. Az elkövetési magatartás értelmezéséhez segítségét maga a törvény nyújt, ugyanis meghatározza a hulladékgazdálkodási tevékenység fogalmát: a hulladéknak a hulladékról szóló törvényben meghatározott gyűjtése, begyűjtése, szállítása – ideértve az országba történő behozatalt, onnan történő kivitelt, valamint az azon történő átszállítást –, előkezelése, tárolása, hasznosítása, ártalmatlanítása.

A *zugirászat* vétségének (Btk. 286. §⁴⁹) jogi tárgya a jogkereső polgárok érdekeinek oltalmazásához⁵⁰, az igazságszolgáltatás és a jogi vonatkozású ügyek szakszerű és szabályszerű intézésének rendjéhez fűződő társadalmi érdek⁵¹. A tényállás passzív alanyt nem tartalmaz, és valójában elkövetési tárgyat sem. A bűncselekmény elkövetési magatartása az ügyvédi, jogtanácsosi vagy közjegyzői tevékenység jogosulatlan és üzletszerű végzése [Btk. 286. § (1) bek.]. Megjegyzendő, hogy az alapeseti üzletszerűség törvényi egységet teremt.⁵² Ugyanakkor az elkövetési magatartásként megjelölt ügyvédi stb. tevékenység végzése eleve olyan jellegű magatartást jelent, amely akár hosszabb időn át

folytatható, így például ilyen az ügyfél képviselete, jogi, pénzügyi tanácsadás, szerződések, beadványok, okiratok készítése stb.

A *gazdasági család* [Btk. 374. § (1) bek.⁵³] jogi tárgya a tulajdonjogból és a kötelmi jogviszonyokból származó vagyoni jog, illetve a gazdasági tevékenység valóságához fűződő társadalmi érdek.⁵⁴ Nem kívánva belemenni részletesen a tényállás elemzésébe, annyit érdemes megemlíteni, hogy jókorra problémák adódnak a bűncselekmény értelmezése kapcsán. Véleményem szerint a bűncselekmény törvényi tényállásában passzív alany nem szerepel, eredmény azonban igen. Ebből következően a bűncselekménynek csak sértettje lehet, mégpedig az, akinél a kár bekövetkezik, passzív alanya azonban nincs. Ezzel szemben Sinku Pál szerint a bűncselekmény passzív alanya a vagyoni hátrányt szenvedett gazdasági társaság, magánszemély.⁵⁵ Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az elkövetési tárgy (és így a passzív alany is) a *törvényi tényállásban megjelölt dolog vagy személy* lehet csupán. Szomora Zsolt – Sinkuval szemben – azt írja, hogy a bűncselekménynek sem elkövetési tárgya, sem passzív alanya nincs, illetve a törvényi tényállás szövegezéséből még csak a sértett személyére sem lehet következtetni.⁵⁶ Az állítás első részével kétségtelenül egyet lehet érteni, a sértett személyére való következtetés megkövetelését a szerző nem fejt ki bővebben, pontosabban később arra utal, hogy passzív alany hiányában nem világos az, hogy a színlelés kit téveszt meg és kinek okoz vagyoni hátrányt. A csalásnál [Btk. 373. § (1) bek.], ahol a tényállás passzív alanyt tartalmaz, és eredményként a kár okozását, sem feltétlenül biztos, hogy a passzív alany lesz egyben a sértett is.

Az elkövetési magatartás értelmezése sem problémamentes. Sinku szerint színlelt gazdasági tevékenységnek azt tekinthető, „*ha a felek, az abban közreműködők akarata nem áll összhangban az általuk ténylegesen kifejtésre jutott tevékenységgel. Az adott gazdasági tevékenység tényleges teljesítésére nem kerül sor, az adott tevékenység a társaság szempontjából felesleges, a gazdasági tevékenység »ellenértéke« irreális. Lényeges, hogy a gazdasági tevékenységben részt vevő személyek a tényeket illetően nincsenek tévedésben, a családi tevékenység látszatát közösen hozzák létre.*”⁵⁷ Ezzel szemben – és egyben egyet is lehet érteni vele – Szomora arra hívja fel a figyelmet, hogy mindez jól írja körül a színlelés lényegét, azonban az nem derül ki belőle, hogy tulajdonképpen mit kell gazdasági tevékenységen érteni.⁵⁸ Megoldási lehetőségként Szomora felveti a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény értelmező rendelkezését, amely szerint gazdasági tevékenység: valamely tevékenység üzletszerű, illetőleg tartós vagy rendszeres jellegű folytatólása, amennyiben az ellenérték elérésére irányul, vagy azt

eredményezi, és annak végzése független formában történik (3. § 46. pont). Viszont arra is utal, hogy a Btk.-beli tényállás nem keretdiszpozíció, ezért e fogalom automatikus alkalmazhatósága legalábbis kérdéses.⁵⁹ Szomora szerint valójában a gazdasági tevékenység – legalábbis egyelőre – határozatlan fogalom a büntetőjogban.⁶⁰ Ami Szomora elemzéséből a téma szempontjából kiemelendő, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a végez kifejezés elvileg huzamosabb, ismétlődő tevékenységet feltételez.⁶¹

A *pénzmosás* büntettét és vétségét, illetve a *jogosulatlan pénzügyi tevékenység* büntettét ebben a körben együtt érdemes tárgyalni, mivel az elkövetési magatartások lényegében ugyanazok.

A *pénzmosás* jogi tárgya a szervezett bűnözés elleni hatékony küzdelemhez fűződő társadalmi érdek, illetve a pénzügyi intézmények és a gazdaság egyéb szereplőinek törvényes működéséhez fűződő közérdek.⁶² A téma szempontjából két változat érdemel említést. Az egyik a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenység végzése [Btk. 399. § (1) bek. a) pont]⁶³, a másik a más által elkövetett bűncselekményből származó dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenység végzése [Btk. 400. § (1) bek. b) pont⁶⁴]. Egyik változat sem tartalmaz passzív alanyt, elkövetési tárgy a meghatározott dolog⁶⁵. Az elkövetési magatartás mindkét esetben a (bármilyen) pénzügyi tevékenység végzése. A pénzügyi tevékenység fogalmát értelmező rendelkezés határozza meg, e szerint pénzügyi tevékenységen, illetve pénzügyi szolgáltatás igénybevételén a pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási, befektetési szolgáltatási vagy befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetésialap-kezelési, kockázattőkealap-kezelési, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél, vagy biztosítási, viszontbiztosítási vagy független biztosításközvetítői, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magánnyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj szolgáltatási tevékenységet, illetve annak igénybevételét kell érteni [Btk. 402. § (2) bek.].

A *jogosulatlan pénzügyi tevékenység* büntettének (Btk. 408. §⁶⁶) jogi tárgya a tőkepiac szabályos működéséhez és a pénzügyi szolgáltatások törvényes működéséhez fűződő gazdasági érdek.⁶⁷ A tényállás sem elkövetési tárgyat, sem passzív alanyt nem jelöl meg. Az elkövetési magatartások megegyeznek a pénzmosáshoz fűzött értelmező rendelkezés szerinti tevékenységek végzésével.

Ezeknek a részmagatartásoknak a meghatározása meghaladná a tanulmány kereteit⁶⁸, néhány dolgot azért érdemes rögzíteni. Egyrészt fel kell hív-

ni a figyelmet arra, hogy a pénzügyi és a kiegészítő pénzügyi szolgáltatás fogalma alá bizonyos tevékenységek üzletszerű végzése tartozik⁶⁹; a befektetési szolgáltatási tevékenység és árutőzsdei tevékenység pedig csak rendszeres gazdasági tevékenység keretében végezhető⁷⁰. Másrészt érdemes felidézni *Molnár Gábor Miklós* azon megállapítását, miszerint e tevékenységek „közös ismérve azok rendszeres tevékenység keretében történő (ismétlődő) folytatása. Ezért a rendbeliség megítélése körében közömbös az egyes pénzügyi tevékenységek típusa, száma, illetve a ténylegesen lebonyolított ügyletek száma egyaránt, mert mindezek természetes egységbe olvadnak.”⁷¹

Összegezve, az előbbieken ismertetett bűncselekmények esetén, ahol a jogi tárgy hosszabb időn át sérthető, a tényállás nem tartalmaz passzív alanyt, az elkövetési magatartás pedig jellegéből adódóan (tevékenység végzése) huzamosabb, ismétlődő vagy folyamatos tevékenységet jelöl meg, nem kizárt, hogy a befejezettségtől elkülönüljön a bevégzetti szak.

Szexuális cselekmény végzése

A szexuális cselekmény a hatályos Btk. újítása, amely valójában a korábbi Btk. szerinti közösülés és fajtalanság fogalmát egyesíti, illetve némiképp kibővíti. A hatályos törvény szerint szexuális cselekmény a közösülés, és minden olyan súlyosra számérensértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul [Btk. 459. § (1) bek. 27. pont].

A szexuális cselekmény végzése a hatályos Btk.-ban három bűncselekmény tényállásában szerepel önálló elkövetési magatartásként, ezek:

- a) a szexuális erőszak: aki tizenkettedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez [Btk. 197. § (2) bek.];
- b) a szexuális visszaélés: az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez, illetve az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét betöltött, de tizennyolcadik életévét be nem töltött személlyel a vele kapcsolatban fennálló hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve szexuális cselekményt végez [Btk. 198. § (1), illetve (4) bek.]; és
- c) a vérfertőzés: aki egyenes ági rokonával szexuális cselekményt végez [Btk. 199. § (1) bek.]

Más bűncselekmények esetén a szexuális cselekményhez valamilyen másik elkövetési magatartás vagy elkövetési mód is társul:

- a) szexuális kényszerítés esetén: szexuális cselekményre (vagy annak eltűrésére) kényszerítés [Btk. 196. § (1) bek.];
- b) szexuális erőszak esetén: a szexuális cselekményt magában foglaló szexuális kényszerítést erőszakkal vagy minősített fenyegetéssel követik el [Btk. 197. § (1) bek. a) pont];
- c) szexuális erőszak esetén: más védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát szexuális cselekményre használja fel [Btk. 197. § (1) bek. b) pont].

A szexuális kényszerítés és a szexuális erőszak jogi tárgya az egyén szexuális önrendelkezése, a szexuális visszaélés a gyermek zavartalan szexuális fejlődése, a vérfertőzés pedig a nemi erkölcs.⁷² A vérfertőzés kivételével (ami találkozó-bűncselekmény) mindegyik tényállás passzív alanyt tartalmaz, aminek a bűncselekmény rendbeliségére meghatározó jelentősége van.

A szexuális cselekmény befejezetten megvalósul adott esetben a sértett vagy a tettes nemi szervének, vagy akár a sértett saját nemi szervének érintésével.⁷³ A szexuális cselekmény azonban az érintést követően időben tovább tarthat, és ebben az esetben mindeddig fennáll a jogi tárgy sérelme.

Mindennek természetesen megvannak a maga konzekvenciái. Az első az elkövetői minőségre vonatkozik. Általában igaz az, hogy az olyan bűncselekmények esetén, amikor a befejezettségtől elkülöníthető a bevégeztség stádiuma, a jogi tárgy sérelmének fennállása alatt társtettesi vagy bűnsegédi közreműködés kifejezhető. Ez természetesen csak addig igaz, amíg a tényállás szerkezete ezt nem zárja ki. A szexuális erőszak azon eseteiben, amelyet erőszakkal, minősített fenyegetéssel, vagy a sértett védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát kihasználva követnek el [Btk. 197. § (1) bek.], ha a szexuális cselekményt azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen követik el [Btk. 197. § (3) bek. c) pont], a több elkövető nem társtettes lesz, hanem önálló tettes. Úgyisintén, a két egyenes ági rokon vérfertőzést megvalósító szexuális cselekményébe [Btk. 199. § (1) bek.] harmadikként bekapcsolódó egyenes ági rokon szintén önálló tettese lesz a bűncselekménynek. A bűnsegédi közreműködésre – mint tényálláson kívüli magatartásokra – ez természetesen nem vonatkozik.

A jogos védelem lehetősége fennáll a befejezettség és a bevégeztség között, mint ahogy minősítő körülmény is megvalósítható. A bűncselekmény – hacsak a sértettek száma nem változtat rajta – egyrendbelinek minősül a két stádium szétválásának ellenére, és az elévülés is a bevégeztséghez kötődik.

Engedélyhez kötött titkos információgyűjtés,
illetve titkos adatszerzés engedély nélküli végzése

A jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy adatszerzés büntettének (Btk. 307. §⁷⁴) jogi tárgya az állami szervek törvényes működésébe vetett bizalom⁷⁵, illetve a magántitokhoz, a titkos információgyűjtés és adatszerzés szabályosságához fűződő társadalmi érdek⁷⁶. A bűncselekményi tényállás elkövetési tárgyat, passzív alanyt nem tartalmaz. Téves az a felfogás, amely szerint a bűncselekmény passzív alanya az lenne, akivel szemben jogosulatlanul történik a titkos információgyűjtés/adatszerzés.⁷⁷ Ez a személy a bűncselekmény sértettje (az ő jogát vagy jogos érdekét sérti a bűncselekmény), de nem passzív alanya, mivel a tényállásban nincs nevesítve.

A téma szempontjából releváns elkövetési magatartás az engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés engedély nélküli végzése [Btk. 307. § (1) bek. a) pont]. Az elkövetési magatartások tartalmát a titkos információgyűjtést/adatszerzést szabályozó törvények adják meg, ezekre a téma szempontjából nem szükséges részletesen kitérni. Annyit kell csupán rögzíteni, hogy olyan tevékenységek tartoznak ide, mint a lakás titokban való átkutatása, a lakásban történtek technikai eszközzel való megfigyelése, rögzítése, elektronikus hírközlési szolgáltatás vagy számítástechnikai eszköz, rendszer útján továbbított adat tartalmának megismerése, rögzítése. Ezek mind olyan magatartások, amelyek megkezdésével a bűncselekmény befejeződik, viszont a jogsérelem fennáll a tevékenység végzése alatt.

Megbízhatósági vizsgálat ügyészi jóváhagyás nélküli végzése

A jogosulatlan megbízhatósági vizsgálat végzése büntettének (Btk. 308. §⁷⁸) jogi tárgya a hivatali apparátusba és a megbízhatósági vizsgálat törvényességébe vetett bizalom.⁷⁹ A bűncselekményi tényállás – az előző tényállásnál tett megjegyzésekkel – nem tartalmaz elkövetési tárgyat vagy passzív alanyt. Elkövetési magatartása a megbízhatósági vizsgálat ügyészi jóváhagyás nélküli végzése [Btk. 308. § (1) bek. a) pont]. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényből az következik, hogy a megbízhatósági vizsgálat megindítása és befejezése időben elválik egymástól [7/A § (3) bek.], a vizsgálat végzése tehát e két időpont között történik, ami a jogi tárgy folyamatos sérelmét teszi lehetővé.

Kétségtelen, hogy az előzőekben ismertetett tényállások is atipikusak az állapot-bűncselekmények értelmezését tekintve. Ezeknél viszont az elkövetési magatartás megfogalmazása hordozza magában annak lehetőségét, hogy a befejezettség és a bevégezethezesség elváljon. A rágalmazás/becsületsértés bűncselekménye azonban még atipikusabb. A témához való kapcsolódást az adja, hogy ezeket nemcsak szóbeli közléssel lehet elkövetni, hanem akár írásban, rajzban, képes ábrázolással, vagy nyomtatvány útján is.⁸⁰ Ráadásul a rágalmazás körében minősítő körülményként [Btk. 226. § (2) bek. b) pont], a becsületsértés tényállásában pedig alaptényállási elemként [Btk. 227. § (1) bek. b) pont] szereplő nagy nyilvánosságon az értelmező rendelkezés szerint a bűncselekménynek a sajtótermék, médiaszolgáltatás, sokszorosítás vagy elektronikus hírközlő hálózaton való közzététel útján történő elkövetését is érteni kell [Btk. 459. § (1) bek. 22. pont]. Ezekben az esetekben, ha a rágalmazást vagy becsületsértést megvalósító cselekményt nem verbálisan realizálja az elkövető, hanem mondjuk rajzzal, nyomtatvánnyal, vagy az interneten teszi közzé, egy olyan jogellenes állapotot hoz létre, ami addig tart, amíg a rágalmazásra vagy becsületsértésre alkalmas közlést el nem távolítják. Ez a változata a bűncselekménynek tehát valójában úgy viselkedik, mint az állapot-bűncselekmény. Kérdésként vetődik fel, hogy annak minden konzekvenciája tartható-e. Például, ha valaki becsület csorbítására alkalmas ténnyre utaló kifejezést írásban kifüggeszt valahova, és ehhez egy addig kívülálló még hozzáír vagy hozzárajzol egy szintén a becsület csorbítására alkalmas kifejezést vagy ábrát, a bűncselekménynek társtettese lesz? A társtettesesség fogalma megköveteli, hogy az elkövetők egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítsák meg a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását. A példaként felhozott esetben az első vagy eredeti rágalmazást megvalósító elkövetőnek nyilvánvalóan nincs tudomása egy későbbi, számára akár ismeretlen elkövető tevékenységéről. A jogos védelem lehetősége szintén kérdéses. Elvileg elképzelhető, hogy mondjuk a falfirkával elkövetett rágalmazást vagy becsületsértést a falfirka lefújásával hártja el valaki, ami a rongálás vétségét valósíthatja meg védelmi cselekményként. Sőt, mivel a jogos védelem szabálya lehetőséget nyújt a más személye ellen intézett jogtalan támadás elhárítására, vajon bárki lefújhatja a nyilvánvalóan rágalmazást vagy becsületsértést megvalósító falfirkát?

A mai technikai és társadalmi fejlettséget alapul véve nem hagyható el annak lehetősége, hogy a rágalmazást/becsületsértést megvalósító cselekmény

interneten történik, például egy közösségi oldalon közzétett formában. Az ehhez írt, csatlakozó komment szerzője sem lesz társtettese a bűncselekménynek, az előzőekben írt probléma miatt.

Összegzés

Az előzőek figyelembevételével, a jogellenes állapot fenntartásával megvalósuló (állapot-) bűncselekmények újabb kérdéseket vetnek fel, amelyekkel talán érdemes foglalkozni. A tipikusnak tekintett eseteken túl (lőfegyverrel/lőszerrel visszaélés, személyi szabadság megsértése) vannak olyan bűncselekményi tényállások, amelyek esetén alappal vetődhet fel a jogi tárgy elleni támadás elhúzódása, a befejezettség és a bevégeztség stádiumának szétválása.

Azon bűncselekmények esetén, amelyek jogi tárgya hosszabb időn át sértendő, a tényállás nem tartalmaz passzív alanyt, az elkövetési magatartás megfogalmazására pedig valamilyen tevékenység vagy cselekmény folytatásában, végzésében került sor, nem kizárt, hogy a befejezettségtől elkülönüljön a bevégezti szak. Ugyanigy lehetőség van erre olyan bűncselekmények esetén is, mint a rágalmozás/becsületsértés vétsége. A büntetőjogi felelősség kérdésében ezekben az esetekben rendkívül körültekintően kell eljárni.

LÁBJEGYZETEK

- 1 254. § A ki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elikkaszt, eltitkol, rendszerint járt helyre kitesz, vagy bármely más módon családi állásától megfoszt, vagy ezen állását megváltoztatja: a családi állás elleni büntetést követi el, és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő.
- 2 251. § A ki érvényes házassági kötelékben lévén, ismét házasságra lép, ugyszintén azon nem házas is, ki tudva, oly egyénnel házasságot köt: a kettős házasság büntetést követi el, és három évig terjedhető börtönnel büntetendő.
- 3 303. § Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sértült, testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszédét, hallót, látót vagy nemző tehettségét elvesztette; ha e tagok, érzékek vagy tehetések valamelyike használhatatlanná lett; ha a sértült nyomorékká vált; ha elméje megzavarodott: ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett, vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép, – vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált, vagy feltűnően eltorzított.
- 4 Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1920, 482–483. o.
- 5 Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. Grill, Budapest, 1945, 89. o.
- 6 A büntetőtörvénykönyv általános része. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1951, 83–84. o.
- 7 Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK, Budapest, 1984, 298. o.
- 8 Wiener A. Imre: Büntetendőség – büntethetőség (felelősség). In: Wiener A. Imre (szerk.): Büntetendőség – Büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 184. o.

- 9 Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 89. o.
- 10 Uo.182. o.
- 11 Békés Imre (szerk.): Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2003, 106. o.
- 12 Uo.
- 13 Uo. 181. o.
- 14 Uo. 182. o.
- 15 Uo. 175. o.
- 16 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC, Budapest, 2010, 205. o.
- 17 Kádár Krisztina – Moldoványi György (szerk.): Büntető törvénykönyv. KJK, Budapest, 1979, 73. o.
- 18 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 494. o.
- 19 Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 670. o.
- 20 Uo. 360. o.; Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára I. HVG-ORAC, Budapest, 2015, 624–625. o.
- 21 BH, 1997/512.
- 22 Ambrus István: Egység – halmazat. Régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014, 64. o.
- 23 Mészáros Ádám: A bűncelekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések. Ad Librum, Budapest, 2008, 95–96. o.
- 24 Nagy Ferenc: i. m. 206. o.
- 25 168. § (1) Aki az emberi vagy magzati génállományon, illetve emberi embrió génállományán annak megváltoztatására irányuló beavatkozást végez, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 26 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 110. o.
- 27 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 338. o.
- 28 Kónya István (szerk.): i. m. 603. o.
- 29 170. § Aki a születendő gyermek nemének megválasztására irányuló beavatkozást végez, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 30 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 113. o.
- 31 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 340. o.
- 32 218. § (1) Aki beleegyezéshez vagy hozzájáruláshoz kötött
- a) az emberi génállomány megváltoztatásával, az embrió génállományának megváltoztatásával, emberi reprodukcióval vagy a születendő gyermek nemének megválasztásával kapcsolatos egészségügyi beavatkozást,
- b) emberen, embrióval vagy ivarsejttel végezhető orvostudományi kutatást,
- c) az átültetés céljából végzett szerv- vagy szövetkivételt, illetve szerv- vagy szövetátültetést a jogosult beleegyezése vagy hozzájárulása nélkül végez, vagy a beleegyezés és a hozzájárulás jogának gyakorlásához szükséges, törvényben előírt megfelelő tájékoztatást elmulasztja, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (3) Aki a beleegyezéshez vagy hozzájáruláshoz kötött, az (1) bekezdés szerinti egészségügyi beavatkozást, orvostudományi kutatást, szerv- vagy szövetkivételt, illetve szerv- vagy szövetátültetést gondatlanságból a jogosult beleegyezése vagy hozzájárulása nélkül végez, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 33 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 232. o.
- 34 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 456. o.
- 35 171. § Aki emberen orvostudományi kutatást engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően végez, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 36 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 114. o.
- 37 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 342. o.

- 38 172. § (1) Aki emberi ivarsejten, illetve emberi embrióon engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően orvostudományi kutatást végez, vagy emberi embriót kutatási célból hoz létre, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 39 173. § (1) Aki emberi embrióon az embrió génállományának megváltoztatására irányuló kutatást végez, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 40 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 116. o.; Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 345. o.
- 41 183. § (1) Aki az Európai Unió jogi aktusában meghatározott kábítószer-prekurzort
- a) engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve tart, forgalomba hoz, szállít, vagy azzal közvetítő tevékenységet végez,
 - b) úgy szerez meg, hogy evégből valótlannak nyilatkozik, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 42 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 137. o.; Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 370. o.
- 43 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32005R0111>
- 44 245. § Aki
- a) vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadászként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,
 - b) külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el,
 - c) külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kémleleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 45 246. § Aki
- a) jogosulatlanul halászhálóval vagy más halászati eszközzel – a horgászatot kivéve – halfogásra irányuló tevékenységet végez,
 - b) külön jogszabályban meghatározott tiltott eszközzel, tiltott módon vagy kémleleti területen halfogásra irányuló tevékenységet végez, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 46 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 318., 320. o.; Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 516., 518. o.
- 47 248. § (1) Aki
- a) arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen hulladékokat elhelyez,
 - b) engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve hulladékgazdálkodási tevékenységet, illetve hulladékkal más jogellenes tevékenységet végez,
- büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 48 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 323. o.; Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 521. o.
- 49 286. § (1) Aki jogosulatlanul és üzletszerűen ügyvédi, jogtanácsosi vagy közjegyzői tevékenységet végez, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 50 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 416. o.
- 51 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 587. o.
- 52 Nagy Ferenc: i. m. 239. o.
- 53 374. § (1) Aki jótalan haszonszerzést végett színlelt gazdasági tevékenységet végez, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, gazdasági csalást követ el.
- 54 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 621. o.
- 55 Uo.
- 56 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 784. o.
- 57 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 621. o.
- 58 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 785. o.
- 59 Uo. 784–785. o.
- 60 Uo. 784. o.
- 61 Uo. 785. o.

- 62 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 706. o.
- 63 399. § (1) Aki más által elkövetett büntetendő cselekményből származó
- a) dolgot átalakítja, átruházza, vagy a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe abból a célból, hogy
 - aa) az ilyen dolog eredetét eltitkolja, elleplezze, vagy
 - ab) a más által elkövetett büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben folytatott büntetőeljárás meghútsa,
 - b) [...] büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 64 400. § (1) Aki a más által elkövetett bűncselekményből származó
- a) [...]
 - b) dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe, és gondatlanságból nem tud a dolog ezen eredetéről, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 65 Ennek értelmezéséhez lásd Btk. 402. § (1) bek.
- 66 408. § Aki törvényben előírt engedély nélkül
- a) pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási,
 - b) befektetési szolgáltatási, illetve befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetési alapkezelési, kockázati tőkealap-kezelési, tőzsdei, szármoloházi, központi értékári vagy központi szerződő fél,
 - c) biztosítási, viszontbiztosítási vagy független biztosításközvetítési,
 - d) önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magán-nyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 67 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 865. o.
- 68 Lásd ezeket részletesen Gál István: Pénzmosás. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 8. kötet. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 64–74. o.; Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 763–772. o.
- 69 A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény 3. § (1)–(2) bek.
- 70 A befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény 5. § (1) bek.; 9. § (1) bek.
- 71 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 773–774. o.
- 72 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 403., 407., 412., 415. o.
- 73 Polt Péter (főszerk.): i. m. 4. kötet, 11. o.; Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 980. o.
- 74 307. § (1) Az a hivatalos személy, aki bíró vagy az igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez kötött titkos információgyűjtést, illetve titkos adatszerezést
- a) engedély nélkül végez, vagy az engedély kereteit túllépi,
 - b) jogosulatlanul elrendel vagy engedélyez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 75 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 638. o.
- 76 Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 456. o.
- 77 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 638. o.; Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 456. o.
- 78 308. § (1) Az a hivatalos személy, aki megbízhatósági vizsgálatot
- a) ügyési jóváhagyás nélkül végez, vagy a jóváhagyás kereteit túllépi,
 - b) jogosulatlanul jóváhagy, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- 79 Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 640. o.; Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: i. m. 457. o.
- 80 Kónya István (szerk.): i. m. 873.; 884/2-3. o.

KRETZ ANNAMÁRIA

Fiatalkorúak a büntetőeljárásban

A fiatalkorúak bűnözése, a büntetőjog-tudományban felvetett kérdések nem új keletűek. Már az ókori rómaiaknál is felvetődött a fiatalkori bűnözés témája: „*Juventus ventus, az ifjúság olyan, mint a szél*”, ismerték fel már a problémát a rómaiak is, ez ma is kiemelkedő kérdés maradt a büntetőjog-tudományban.

A sajátos elkövetői kör a büntetőeljáráson belül is nagy jelentőséggel bír, ugyanis az általános eljárási rend mellett a törvény speciális eljárási szabályokat ír elő a fiatalkorúak eljárására. Alapvetően a fiatal kort a büntető törvénykönyv határozza meg: *fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.*¹ Az új Btk. lényeges eltéréseket tartalmaz az előzőhöz képest, ugyanis leszállította a fiatal kor határát tizennégyről tizenkét évre. Ez nem elhanyagolható szempont a büntetőeljárásban sem, hiszen így még nagyobb odafigyelést igényel a fiatalkorúak elleni fellépés, és az eljárás lefolytatása az egyre fiatalabb büntetettek ügyében.

A téma időszerűségét bizonyítja, hogy a sajátos elkövetői kör büntetőeljárásának átfogó értékelésére mindaddig még nem került sor. Mindamellert statisztikai adatok bizonyítják, hogy a fiatalok közül egyre többen válnak bűncselekmények elkövetőivé, így nem elhanyagolható a kérdés. Bűnügyi statisztikák alapján a fiatalkori bűncselekmény-elkövetések aránya nyolc-tíz százalék között ingadozik. Az elmúlt években a fiatalkorúak legnagyobb arányban vagyon elleni bűncselekményeket követtek el. Növekvő tendenciát mutatnak a közrend elleni bűncselekmények, különösen a garázdaság. Az összébűnözéshez képest viszonylag kis számot kitevő, a fiatalkorúak által elkövetett élet elleni és egyéb erőszakos bűncselekmények elkövetési módja jelentősen megváltozott az elmúlt tíz évben. Az elkövetési módok egyre gátlástalanabbá váltak, már nemcsak a rögtönzöttség, motiváltság jellemző, hanem a fiatalkorú elkövetők rendkívüli találékonysága, rafináltsága, az elkövetések szervezettsége és a fiatalkorúak irányító szerepe is meghatározó.²

¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény 105. §.

² Halász Beáta: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás specialitásai. *Belügyi Szemle*, 2014/12., 73. o.

Úgy gondolom, a fiatalkori bűnözés visszaszorítása nemcsak kriminálpolitikai, büntetőjogi probléma, hanem társadalmi, pedagógiai, szociológiai kérdéseket is felvet. A bűncselekmények visszaszorítása érdekében indokolt lenne a megelőzésre sokkal nagyobb hangsúlyt helyezni, a korai beavatkozás lényegesen csökkenthetné az elkövetők számát.

A „jövő nemzedék” által elkövetett bűncselekmények visszaszorításában a büntetőeljárás az egyik főszerep. A fiatalkorú az életének olyan szakaszában kerül szembe az igazságszolgáltatással, amikor még nem képes felmérni a tettei következményét. Különösen ügyelni kell arra, hogy a büntetőeljárás ne élezze tovább a konfliktust a környezetével, és ne állítsa szembe a fiatalkorút tartósan a társadalommal. Fontos, hogy az eljáró hatóságok úgy folytassák le az eljárást, hogy a fiatalkorú ne veszítse el az igazságszolgáltatásba vetett hitét, bizalmát, és inkább elősegítse a törvények iránti tiszteletét. Ezért van szükség különleges, garanciális szabályokra a fiatalkorúak büntetőeljárásában. A kevésbé hivatalos, formális jelleg természetesen nem szabad hogy az ellenkező hatást váltsa ki a fiatalkorúból, mérsékelt szigorral kell lefolytatni az eljárást. Ezért is érdemel különös odafigyelést a fiatalkorúakkal szemben folytatott büntetőeljárás.

Speciális eljárási szabályok a hatályos törvényben

A hatályos büntetőeljárási törvényben a külön eljárások között kapott helyet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőeljárás, ennek jogpolitikai okai a terhelt személyiségére, életkori sajátosságaira vezethetők vissza. Alapvetően a törvény követi az 1973. évi I. törvénykönyv rendelkezéseit abban, hogy az általános szabályokat adaptálja a fiatalkorúak eljárására, e szabályokat a vonatkozó fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A jogtörténetben már több büntetőeljárási törvényben megjelent az az eszme, hogy az eljárásnak a fiatalkorú értelmi fejlődését, erkölcsi nevelését kell elősegítenie. A hatályos törvény is e célok elérésére törekszik, ugyanis az eljárást az életkori sajátosságok figyelembevételével kell lefolytatni, mindazt azonban a kellő szigorral, hogy az elkövető a jövőben fogékony lehessen a törvények tiszteletére.³

³ A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 447. §.

Az eljárás alanyai

Az eljáró hatóságok (bírószék összetétele, ügyész, nyomozó hatóság)

Több európai országgal ellentétben (például Anglia) Magyarországon jelenleg nincs szervezetenként különálló fiatalkorúak bírósága.⁴ 2011. szeptember 1-jéig kizárólagos illetékességgel járt el a fiatalkorúak bírósága Magyarországon is, a helyi bírósági hatáskörbe tartozó ügyekben a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság, a Fővárosi Törvényszék területén pedig a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el a fiatalkorúak büntetőügyeiben.⁵ Hazánkban jelenleg fiatalkorúak tanácsa működik az általános eljárásra vonatkozó illetékességi szabályok mellett. Minden esetben tanácsban jár el a bíróság, ha a bűncselekmény kettőtől nyolc évig terjedő vagy ennél szigorúbb szabadságvesztéssel fenyegetett.

A fiatalkorúak tanácsára vonatkozó szabály közül a legfontosabb, hogy az elsőfokú tanács egyik ülnök tagja pedagógus. Így a terhelt számára az eljárás egész léggömbje más lehet, könnyebben megvalósulhatnak a jogalkotó által megfogalmazott célok, és érezhetően inkább a fiatalkorú nevelése kerülhet előtérbe. A Pécsi Járásbíróságon egy fiatalkorúak ügyeiben eljáró bíróval végzett interjúm megerősített abban, hogy a pedagógus ülnökök jelenléte nem elhanyagolható az eljárásban. A bíró ugyanis elmondta, hogy az oktatásban, nevelésben tapasztalt, laikus elemet képviselő pedagógustól sokszor megkérdezik a bírák az ítélet meghozatala előtt, hogy a terhelt viselkedéséből milyen következtetéseket vont le a tapasztalatai alapján.

Az új illetékességi szabályokat illetően számos kritika látott napvilágot. Az Országos Bírósági Hivatal elnöke által 2013-ban létrehozott Gyermekközpon-tú Igazságszolgáltatás Munkacsoport szerint az új szabályok életbelépésével „elveszett” a gyakorlat során megszerzett tapasztalat. Aggályként vetődött fel, hogy az idáig felnőttek ügyeiben eljáró bírák hogyan segítik elő majd a célt, amelyet a törvény a fiatalkorú elkövetők eljárásában meghatározott.⁶

Úgy gondolom, szükség lenne Magyarországon is egy különálló intézményrendszer felállítására, hogy a törvényhozó által megfogalmazott célok maradéktalanul teljesüljenek. *Csemáné Váradi Erika és Lévy Miklós* a fiatalkorúak büntetőjogának fejlesztése és önállósága mellett érvelt. Álláspontjuk szerint a sajátos elbánás követelményei akkor érvényesülnének a legjobban, ha a fiatalkorúak hazai büntetőjoga nem csupán viszonylagos, hanem valós önállóságra tenne szert. Az önállóságot azt kell érteni, hogy az anyagi

⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 594. o.

⁵ Halász Beáta: i. m. 62. o.

⁶ Szász Gabriella: Anomáliák a gyermekbarát büntetőeljárásban? *Ügyészek Lapja*, 2014/6., 50. o.

jogi, eljárásjogi és végrehajtási szabályok nem az adott kódex egy fejezetében, hanem egyetlen jogszabályban, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényében szerepelnének.⁷

A kodifikációs folyamat 2006-ban állt a legközelebb ahhoz, hogy ismét megalkossák a fiatalkorúak önálló büntető igazságszolgáltatási törvényét. *Ligeti Katalin* elkészítette a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetét, amely kitért az anyagi és eljárási szabályok rendezésére is.⁸ Sajnos a tervezet mégsem lépett hatályba, és azóta sem tettek valódi előrelépéseket a külön intézményrendszer megvalósítására. Véleményem szerint további gond, hogy a bírák eljárása a fiatalkorúak büntetőügyeiben jelenleg nincs speciális szakmai képzettséghez kötve. A jelenlegi szabályozás nem áll ellentétben ugyan a nemzetközi dokumentumokkal, mert azok nem feltétlenül a különálló bíróságot követelik meg az államoktól, a hangsúlyt inkább a szakértelemre és a tapasztalatra helyezik.⁹ Úgy gondolom, ha nincs szakmai képzettséghez kötve, hogy a bíró eljárhasson fiatalkorúak ügyeiben, nem garantált a kellő speciális szakértelem. Olyan bírásra lenne szükség, akik kizárólag fiatalkorúak ügyeiben folytatják le az eljárást és hoznak ítéletet.

Ügyészi jogkörben a felettes ügyész által kijelölt fiatalkorúak ügyésze jár el. Az eljárásnak csak közzvára van helye, és mindig kötelező az ügyész részvétele. Vizsgálnia kell, hogy a nyomozó hatóság eljárásában érvényesültek-e a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok.¹⁰ A törvény előírja, hogy sem alügyész, sem ügyészségi fogalmazó nem képviselheti a vádat a fiatalkorúak eljárásában.

A BRFK bűnügyi főosztályán belül működik a gyermek- és ifjúságvédelmi osztály. A rendőrség e szervezeti egysége speciális hatáskörben jár el a kiemelkedő tárgyi súlyú személy elleni, illetve erőszakos, fiatalkorúak által elkövetett és a gyermekkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén. Ilyenkor a kerületi rendőrkapitányságokon egy erre a célra kijelölt nyomozó végzi a fiatalkorúak, illetve a kiskorúak kihallgatását. Az alacsonyabb szintű nyomozó szerveknél azonban nincs külön fiatalkorúakkal foglalkozó szervezeti egység, így az általuk elkövetett bűncselekmények során nem garantált a speciális szakértelem a nyomozási szakban.¹¹

⁷ Vaskuti András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk.-ban. Jogtudományi Közlöny, 2015/4., 173. o.

⁸ Uo. 174. o.

⁹ Szász Gabriella: i. m. 51. o.

¹⁰ Belegi József: Büntetőeljárás jog, kommentár a gyakorlat számára. Második kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2015, 1706. o.

¹¹ Halász Beáta: i. m. 64. o

Egyéb személyek

A fiatalkorúak eljárásának alanyait tekintve a résztvevők körét kiszélesíti a törvény. Előírja a kötelező védői részvételt, akit már a megalapozott gyanú közlésével egyidejűleg ki kell rendelni, ha nincs meghatalmazott védő.¹² A védő részvétele kötelező ugyan a fiatalkorú terhelt elleni büntetőügyben, mindamelllett a nyomozati szakban a törvény nem ír elő a védő számára jelenléti kötelezettséget, csupán lehetőséget ad rá. Ha a védő az értesítés ellenére nem jelenik meg a gyanúsított kihallgatásán, a terheltet nyilatkoztatni kell, hogy ennek ellenére kíván-e vallomást tenni. A gyakorlatban általában a védő részvétele nélkül is tesznek vallomást a terheltnek.¹³ A védő részvételére minden esetben szükség lenne a kihallgatásokkor, hiszen ilyenkor a fiatalkorú mellett egyedül a laikus törvényes képviselő van jelen.

Speciális alanyként vesz részt a törvényes képviselő a fiatalkorúak eljárásában, aki segítőként fogható fel és szinte a védővel azonos jogokat gyakorolhat.¹⁴ A törvényes képviselő jelenléte lelki támaszt nyújt, biztonságot, megnyugvást ad a fiatalkorú terheltnek. A gyakorlatban azonban sokszor okoz gondot, hogy gyakran nem jelenik meg a törvényes képviselő a tárgyaláson, és ezzel akadályozza a büntetőeljárás lefolytatását. Mivel neki is van fellebbezési joga, az erről szóló iratokat kézbesíteni kell neki, ha nem jelenik meg a tárgyaláson, ez pedig az eljárás elhúzódásához vezet.

A bizonyítási eszközök

A fiatalkorúak eljárásában a legmarkánsabb eltérések a bizonyítási eszközök körében mutatkoznak. A törvény mindkét irányban megtöri a szabad bizonyítás elvét azzal, hogy bizonyos eszközöket kötelezővé tesz, másfelől kizárja a poligráf mint bizonyítási eszköz használatát. A bizonyítási eszközök kiszélesítésének indoka, hogy a hatóságnak különös célok elérését kell szem előtt tartania. Hogy ezek a célok megvalósulhassanak, hiánytalanul fel kell deríteni a tényállást, alaposan meg kell ismerni a terhelt egyéniségét, viselkedését, közvetlen környezetét, valamint mindazt, amiből következtetni lehet a bűncselekmény elkövetésének mértéjére.¹⁵

¹² Be. 450. §

¹³ Halász Beáta: i. m. 65. o.

¹⁴ Be. 452. §

¹⁵ Belegi József: i. m. 1712/1. o.

A környezettanulmány

A bizonyítási eszközök körében különösen fontos szerepe van a környezettanulmánynak, amely tartalmazza a köznevelési intézmény által nyilvántartott és kezelt adatokat, valamint a munkahely által adott tájékoztatást is.¹⁶ A törvény nem határozza meg, hogy pontosan mit kell tartalmaznia a környezettanulmánynak, más törvényekben találjuk az arra vonatkozó szabályokat.¹⁷

A környezettanulmány beszerzésének célja, hogy részletes elemzést kapjon az eljáró hatóság a fiatalkorú életviteléről, egyéniségéről, értelmi fejlettségéről, életviszonyairól, családi viszonyairól, baráti kapcsolatairól, érdeklődési köréről, vagyis olyan átfogó jellemrajzot a fiatalkorúról, amelyből következtetni lehet a bűncselekmény elkövetésének okaira, a terhelt személyére.¹⁸ A hatályos törvényben az iskolai és munkahelyi véleményt is a környezettanulmány tartalmazza. Körültekintően kell a nyomozó hatóságoknak ilyen esetben meghallgatniuk az iskolában és a munkahelyen a fiatalkorút körül vevő személyeket, ugyanis figyelemmel kell lenni arra, hogy a terhelt ebben a környezetben él, és az eljárás után szeretne visszatérni a munkahelyére, iskolájába. Ha azonban ezek után előítélettel kezelik, az a későbbiekben megnehezíti a fiatalkorú beilleszkedését, helyes útra visszavezetését és a törvények iránti tiszteletét.

A környezettanulmánynak továbbá tartalmaznia kell a szülő és a törvényes képviselő által elmondottakat¹⁹, amit kellő fenntartásokkal kell kezelni, ugyanis a szülők mindig elfogultabbak, nem valószínű, hogy minden esetben a teljes igazságot tárják fel a fiatalkorú életvitelét, magatartását illetően.

A környezettanulmányt a pártfogó felügyelő készíti el.²⁰ Ezzel akarja garantálni a törvény a bizonyítási eszköz objektivitását. Véleményem szerint a környezettanulmány elkészítése során biztosított az objektivitás, ugyanakkor ezt a bizonyítási eszközt sem lehet feltétel nélkül kezelni, hiszen jórészt a terhelt környezetében élők véleményét tartalmazza, akik adott esetben nem feltétlenül tudnak objektívek maradni az elkövetőt értékelve.

A Pécsi Járásbíróságon végzett interjú során a bíró elmondta, hogy a környezettanulmány a gyakorlatban nagyon pontos elemzést nyújt az eljáró bírácoknak a fiatalkorú életéről, környezetéről, tanulmányairól. Egy igényesen,

¹⁶ Be. 453. §

¹⁷ A köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény és a 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet tartalmaz a környezettanulmány tartalmára vonatkozó szabályokat.

¹⁸ 8/2013. KIM rendelet 13–16/B §

¹⁹ Belegi József: i. m. 1712/2. o.

²⁰ Be. 453. § (3) bek.

pontosan elkészített környezettanulmányból sokszor kapnak választ az eljáró hatóságok a bűncselekmény elkövetésének miéértjére. A fiatalok minél pontosabb megismerése érdekében sokszor beidézik és meghallgatják a környezettanulmányt készítő pártfogót. A pártfogó személyes tapasztalatairól, benyomásáról, a környezettanulmány elkészítése során levont következtetéseiről számol be, ebből az eljáró bírák árnyaltabb ismereteket szerezhetnek a fiatalok körül. Legtöbbször már a fiatalok környezetéből, főként a családi háttérből teljesen felderíthetők a bűncselekmény elkövetéséig vezető problémák. Sok esetben a családban a fiatalok elkövető áldozatnak tekinthető. A szülők, családtagok céltalan életvitele, agresszív magatartása, bűnelkövető életmódja előbb vagy utóbb oda vezet, hogy a fiatalok ezt a példát látva hasonló életvitelt fog folytatni, bűncselekmények elkövetője lesz.

Pártfogó felügyelői vélemény

Ennek a bizonyítási eszköznek a beszerzésére általában ügyési felkérésre kerül sor akkor, ha a fiatalok védelembe vétele körében megelőző pártfogás elrendelését alkalmazták.²¹ A pártfogói vélemény a környezettanulmányon túlmutatóan tartalmaz a fiatalokról személyes adatokat, a cselekményéhez való viszonyát, és a lehetséges ismételt bűnelkövetés kockázatát. A pártfogó felügyelő javaslatot tehet az eljáró hatóságnak arra, milyen intézkedések lehetnek szükségesek az adott terhelt esetében, személyre szabott programokat ajánlhat, amelyek pozitívan hatnak a fiatalok jelenlegi állapotára.

Kihallgatási taktika, a poligráf használatának tilalma

A fiatalokúakra vonatkozó speciális kihallgatási taktikát nem fogalmaz meg a törvény. Mindamellet az egész eljárásban, így a nyomozási szakban is folyamatosan érvényesülnie kell annak a követelménynek, hogy a fiatalokkal szemben az eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a törvények iránti tiszteletét.²² Úgy gondolom, fontos lenne a törvényben szabályozni a fiatalok terhelt kihallgatását. A kihallgatásnak életében először alávett fiatalokú nincs tisztában az eljárás menetével, a jogaival. Minderről a korának megfelelő nyelven kell tájé-

²¹ Be. 453. §

²² Király Tibor: i. m. 596. o.

kozatni, és biztosítani kell arról, hogy számára érthetően zajlik le a kihallgatás, az eljárás, és minden védelmet megkap, amelyet a törvény lehetővé tesz.

A nyomozó hatóságokra különösen nagy teher hárul, hiszen számolniuk kell azzal, hogy a bizalmatlan, ijedt fiatalkorú nem működik együtt. Ezt a kihallgatónak tudnia kell kezelni, és meg kell próbálnia olyan hatással lenni a kihallgatottra, hogy elnyerve a bizalmát, együttműködő legyen. Olyan taktikai elemek bevetése szükséges, amelyekkel elnyerhetik a fiatalkorúak bizalmát. Ezt leginkább a nyomozó hatóságon belül egy erre specializálódott személy láthatná el.

A Be. 453. § (7) bekezdése kifejezetten megtiltja a poligráf használatát fiatalkorúak esetében akkor is, ha abba a terhelt beleegyezett. A rendelkezést bevezető törvény indokolása szerint a beleegyző fiatalkorú még nem képes mérlegelni a döntésének következményét. Helyesen a törvény nem teszi lehetővé, hogy a törvényes képviselő beleegyezésével poligráf alá lehessen vetni a fiatalkorút.

A gondozó tanúkenti kihallgatása

A 2006. évi LI. törvénnyel való módosításig elengedhetetlen volt a gondozó tanúkenti kihallgatása.²³ Gondozó lehet maga a törvényes képviselő, szülő, azonban van, amikor ettől a személyi körtől eltér a fiatalkorú tényleges gondozását ellátó, felügyeletéről, neveléséről személyesen gondoskodó személy.²⁴

A gondozó vallomása azért is volt elengedhetetlen, mivel az eljáró hatóság tőle tudta megszerezni a fiatalkorú életviszonyaira, életvitelére, fejlődésére és a bűncselekmény előtti viselkedésére vonatkozó legközvetlenebb információkat. A törvény emberi jogi aggályok miatt helyezte hatályon kívül a gondozói vallomást mint kötelező bizonyítási eszközt. Indoka, hogy nem várható el a fiatalkorú gondozójától, hogy tárgyilagosan maga tárja fel a fiatalkorú fejlődését, életkörülményeit, életvitelét, hiszen ezekben ő maga is fontos szerepet játszott.²⁵ A gyakorlatban nem mutatkozik a gondozó véleményének hiánya az eljárás során. Az elfogult gondozók legtöbbször csak dicsérték a bűnelkövető fiatalkorút, nem sokszor tudtak az eljáró bírák hasznos információkat szerezni a gondozóktól, komolytalanul álltak a büntetőeljáráshoz, nem ismerték fel, hogy a pártolással csak kárt okoznak a fiatalkorúnak. Így nem szükséges a

²³ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Könyvkiadó, Budapest, 2012. 423. o.

²⁴ Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-Kerszöv, Budapest, 2015. 150. o.

²⁵ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 423–424. o.

gondozó véleményét külön bizonyítási eszközként szabályozni, de a környezetanulmányban helyet kellene adni a gondozó meghallgatásának is.

A szakvélemény

A szakvélemény hiányára azért térek ki, mert fontosnak tartom az igazságügyi pszichológus szakértő által készített véleményt bizonyítási eszközként felhasználni a fiatalkorú terhelt eljárásában, ha annak szükségessége felvetődik. Az elmúlt évek ítélkezési gyakorlata szerint egyre többször igényelnek az eljárás során pszichológus szakértői véleményt, egyre szélesebb körben támaszkodnak a pszichológiai tudomány eredményeire.²⁶

Véleményem szerint az igazságügyi pszichológiai vélemény a fiatalkorú terhelt egyes eseteiben fontos bizonyítási eszközként szolgálhatna. A pszichológus a fiatalkorú meghallgatása után olyan jellemzőkről, körülményekről számolhatna be az eljáró hatóságoknak a fiatalkorú személyiségét, értelmi fejlettségét illetően, a bűncselekmény elkövetése mögött meghúzódó lelki okokról, amelyekről egy pártfogói vélemény, a környezetanulmány nem biztos hogy képes tájékoztatást adni. Speciális pszichológiai feladatok elvégzése, a terhelt meghallgatása, megfigyelése olyan körülményekről, jellemzőkről tanúskodhat, amelyeket csak egy pszichológus szakértő képes meglátni. Nemcsak a terhelt általi beszámolókból képes mélyebbre ható elemzést készíteni a személyiségéről, hanem fontos következtetést von le a fiatalkorú mozdulataiból, reakcióiból, mimikájából, gesztusaiból. A pszichológus szakértői vélemény főként összetettebb, nagyobb súlyú bűncselekmények esetén szolgálhatna segítségül az eljáró hatóság számára. Különösen az ügyészeknek lenne nagy segítség, akik legtöbbször csak a papirokból ismerik a fiatalkorút, és csak a tárgyaláson találkoznak velük. Erről számolt be egy fiatalkorúak ügyében eljáró ügyész is a Pécsi Járási és Nyomozó Ügyészségen végzett gyakorlatom idején.

A fiatalkorúak esetében alkalmazható kényszerintézkedések

A hatályos büntetőeljárás törvény a kényszerintézkedések közül az előzetes letartóztatással kapcsolatban fogalmaz meg eltérő szabályokat. A legsúlyosabb kényszerintézkedés alkalmazásának feltételei ugyanis szigorúbbak a fiatalkorúaknál. Ez összhangban áll a New York-i egyezmény 37. cikkével,

²⁶ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levele.

amely szerint a gyermekek letartóztatására csak ultima ratióként kerüljön sor, és a lehető legrövidebb ideig tartson.²⁷

A felnőtt korúakra irányadó szabályok között megfogalmazott általános feltételek és különös okok fennállása esetén is csak akkor kerülhet sor előzetes letartóztatásra, ha azt a bűncselekmény különös tárgyi súlya indokolja.²⁸

A fiatalkorúak előzetes letartóztatását javítóintézetben vagy büntetés- végrehajtási intézetben kell foganatosítani. Az előbbi mód lényegesen kedvezőbb, és csökkentheti a környezeti károk veszélyét, valamint kiemelhető, hogy a fogvatartott az iskolai tanulmányait is folytatni tudja. Mindez csak az intézetben belül engedélyezett, ugyanis a fiatalkorú intézetben kívüli oktatásban, képzésben és munkafoglalkoztatásban nem vehet részt az előzetes letartóztatás tartama alatt.²⁹

A törvény az előzetes letartóztatás tartamára is eltérő szabályokat fogalmaz meg. A bűncselekmény elkövetésekor a tizennégy évesnél idősebb fiatalkorúnál elrendelt előzetes letartóztatás két, a tizennégy évesnél fiatalabb fiatalkorú esetében egy évig tarthat.³⁰ Ez az időtartam elegendő ahhoz, hogy a fiatalkorút távol tartsa a további bűncselekmény elkövetésétől, de mégsem olyan hosszú, hogy a személyiségére a börtönártalmak negatív hatást gyakoroljanak.

A fiatalkorúakat a felnőtt elkövetőktől mindig el kell különíteni a végrehajtás idején.³¹ A hatályos elkülönítésre vonatkozó szabályok így nem felelnek meg a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott követelményeknek, ugyanis a fiatalkorú kérelmére és a New York-i egyezmény 37. cikkében megfogalmazottak esetében, azaz a gyermek mindennekfelett álló érdeke miatt sem lehetséges a felnőtt korúakkal egy zárában való elhelyezése.³² Azonban vannak országok (például Horvátország, Szlovénia, Szerbia, Ukrajna), amelyek bizonyos feltételek fennállása esetén eltérést engednek az elkülönítést kimondó követelmény alól, így a bíróság dönthet a felnőtt korúakkal való együttes elhelyezés mellett, ha a közös elhelyezés pozitívumokkal járhat, és a negatív hatás kizárható.³³

²⁷ Belegi József: i. m. 1714. o.

²⁸ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 423. o.

²⁹ Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2002, 162. o.

³⁰ Be. 455. §

³¹ Be. 454. § (6) bek.

³² Herke Csongor: i. m. 162. o.

³³ Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2012, 247. o.

A német törvény sokkal inkább tekintettel van a fiatalkorúak sajátos körülményeire. A német jog felismerve, hogy nem csak a büntetőjogi értelemben vett fiatalkorúak (tizennyolc év alattiak) szorulnak védelemre és nevelésre, kiterjeszti a speciális rendelkezések hatályát a fiatal felnőttekre is, így még a huszonegy évesekre is vonatkoznak a sajátos szabályok.³⁴

A vádemelés elhalasztása és a közvetítői eljárás

A vádhalasztás 1995. szeptember 1. óta alkalmazható a fiatalkorúak esetében.³⁵ Az ügyész a vádemelés feltételeinek fennállása esetén ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt – a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében – a vádemelést elhalaszthatja. Mielőtt a döntést az ügyész meghozná, kötelező beszerezni a pártfogó véleményét. A pártfogó véleménye alapján a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatában a fiatalkorút bizonyos magatartási szabályok megtartására kötelezheti, vagy más kötelezettségeket írhat elő a számára. A fiatalkorú részére nem írható elő meghatározott célra történő anyagi juttatás teljesítése vagy a köz számára végzendő munka. Ezek a kötelezettségek a fiatalkorú számára legtöbbször teljesíthetetlenek lennének, így nem szolgálnák a vádemelés elhalasztásának célját. A vádhalasztás során a védő és a törvényes képviselő közreműködésére nagy szükség van, ugyanis segítséget nyújtanak a terheltnek abban, hogy milyen kötelezettségek teljesítésének vállalására adhatja a hozzájárulását.³⁶ A vádemelés elhalasztásának egy-két éves tartamára a fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll.³⁷

A vádhalasztások sikeresnek tekinthetők, mivel az ügyek nyolcvanöt-kilencven százaléka zárul eredményesen, az eljárás megszüntetésével. A magatartási szabályokat vizsgálva a legnagyobb gond az, hogy a magatartási szabályok nem elég konkrétak és ellenőrizhetők. A végrehajtás ellenőrzése során szükséges egy egységes ellenőrzési rendszer felállítása a szabályok megtartása érdekében. Emellett az ellenőrzés folyamán szorosabb kapcsolatot kellene fenntartani a rendőrséggel. Sajnos gyakran nem is értesülnek a vádemelés elhalasztásáról, holott érdemben a helyi rendőrségi szervek tudnák a legjobban ellenőrizni a magatartási szabályok betartását.³⁸

³⁴ Herke Csongor: i. m. 162–163. o.

³⁵ Dénes Attila: Elterelés a fiatalkorú elkövetőknél, különös tekintettel a magatartási szabályokra. *Ügyészek Lapja*, 2008. Különszám, 29. o.

³⁶ Király Tibor: i. m. 598–599. o.

³⁷ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 424. o.

³⁸ Dénes Attila: i. m. 32. o.

A Be. közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezései a fiatalkorúak elleni eljárásban is alkalmazhatók, velük szemben is helye van közvetítői eljárásra utalásnak, erre kedvezőbb feltételek vonatkoznak, mint a felnőtt elkövetők esetében. Ha a közvetítői eljárás eredményes a terhelt ellen, az eljárást meg kell szüntetni. Ha a fiatalkorú a megállapodás teljesítését megkezdte, de az abban vállaltakat még nem teljesítette maradéktalanul, az ügyész az öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetében a vádemelést elhalaszthatja.³⁹

A tárgyalás

A törvény előírja, hogy az általános rendelkezésen kívül akkor is kizárható a tárgyalásról a nyilvánosság, ha az a fiatalkorú érdekében szükséges. A nyilvánosság alkotmányos alapelvének érvényesülése alól azért tesz kivételt a törvény, mert adott esetben a fiatalkorú helyes irányú fejlődését veszélyeztetheti a tárgyalás nyilvánossága.⁴⁰ Zárt tárgyalást általában erkölcsi okok miatt tartanak. A fiatalkorú társadalmi beilleszkedését veszélyeztetheti, ha a büntetőeljárás részleteiről a közvetlenül nem érintettek is tudomást szereznek.⁴¹

Nemcsak a hallgatóságot lehet kizárni a tárgyalásról, hanem előfordul, hogy a fiatalkorú jelenléte veszélyezteti az eljárási cél megvalósulását. Ilyen esetben a törvény lehetőséget ad arra, hogy a tárgyalásnak azt a részét, amely a fiatalkorú helyes irányú fejlődését károsan befolyásolhatja, a fiatalkorú távollétében tartásák meg. Ilyen esetben a terhelttel ismertetni kell a távollétében lefolytatott tárgyalás lényegét. Ha ilyen esetről nincs szó, a fiatalkorú távollétében nem folytatható le a tárgyalás.

Sajnos tény, hogy az eljárások a vádemelés és az elsőfokú ítélet meghozatala közötti időben húzódnak el a leginkább, ennek legfőbb oka, hogy a megjelenésre kötelezettek nem jelennek meg a bíróságon. Az idézés ellenére távollamaradókkal szemben a törvényben biztosított jogkövetkezmény következetes alkalmazásával indokolt fellépni.⁴²

Az ügyféli bizonyítást a törvény a fiatalkorúak eljárásában tovább szűkíti azzal, hogy a tanúk kihallgatását is kizárólag a tanács ellenőrének feladatává teszi, így a felek általi tanúkihallgatásnak nincsen helye.⁴³

39 Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 424. o.

40 Belegi József: i. m. 1724. o.

41 Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 425. o.

42 Lajtár István: A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról. *Ügyész* Lapja, 2008/4., 10–14. o.

43 Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 425–426. o.

Az új büntetőeljárás törvény

Annak ellenére, hogy voltak elképzelések a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás külön törvénykönyvben történő szabályozására, a kodifikációs bizottság tagjai mégis úgy gondolták, hogy az átláthatóságot, egységességet jobban szolgálja, ha a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás a hatályos büntetőeljárás törvény része marad, külön eljárásnéven, önálló fejezetbe foglalva.

Az új törvény számos lényeges újítást kíván bevezetni a fiatalkorúak büntetőeljárásában. Az elkövetői kör elleni fellépés célját kiszélesíti a hatályos törvényhez képest. Úgy gondolom, a célok pontosabb megfogalmazása indokolt lehet a fiatalkorúak eljárásában, mivel így kellően kihangsúlyozódik már a fejezet elején, hogy az eljáró hatóságoknak nem a megtorlásra, hanem a büntetésre kell összpontosítaniuk.

Az új törvény a katonai és a fiatalkorúak elleni eljárás kivételével eltörli a laikus ülnökök részvételét az eljárásból. A fiatalkorúak elleni eljárásban azaz a változtatással marad fenn az ülnökrendszer, hogy a pedagógus ülnök mellett lehetőséget adnak a pszichológusoknak vagy a gyermekvédelemben tapasztalatot szerzett szakembereknek is. Egy ilyen tapasztalattal felvértezett személy részvétele kiemelkedő jelentőségű lehetne a tárgyaláson, akár egy pszichológus véleménye vagy a gyermekvédelemben jártas szakember következtetései nagy segítséget nyújtanának az eljáró hatóságoknak.

A védő kötelező részvétele minden, a fiatalkorú terhelt részvételével végzett eljárási cselekményen garantálhatja a fiatalkorúnak a megfelelő segítséget, védelmet.

A letartóztatásra vonatkozó szabályokat annyiban kívánják megváltoztatni, hogy a feltételek fennállása esetén is csak akkor van helye, ha a fiatalkorú ügyében öt évnél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folyik az eljárás.

Megelőzés az angol és walesi jogban

Úgy gondolom, Magyarországon az egyik legnagyobb hiány a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának rendelkezéseiben a megelőzés, a korai beavatkozás hathatós szabályozása. Jelenleg sajnos nincs olyan intézmény vagy eljárási szabály, amely a fiatalkorúak bűnözésének megelőzéséről rendelkezne, holott ebben az életkorban különösen fontos lenne a korai beavatkozásra és a megelőzésre helyezni a legnagyobb hangsúlyt. Ha sikerül eltéríteni a fiatalkorút a

bűnözéstől, a bűnös életmódra való berendezkedéstől, akkor lényegesen csökkenne a felnőtt elkövetők száma is, mert ezek a fiatalok jobb eséllyel maradnának törvénytisztelők felnőtt korukban is. A magyar hiányosságokkal ellentétben, a szigetországban hatékony szabályokat állítottak fel a megelőzés érdekében, ezek Magyarország számára is iránymutatásként szolgálhatnak.

Angliában és Walesben az európai viszonyokhoz képest az 1933. évi gyermekek és fiatalok törvénye (*Children and Young Persons Act*) meglepően alacsonyan állapította meg a büntethetőség alsó korhatárát. Bármely bűncselekmény elkövetése miatt vádolható az, aki betöltötte a tizedik életévét. Ez alól az egyedüli kivétel a beszámíthatóság, vagyis egy személy akkor nem állítható bíróság elé, ha nem képes vallomást tenni. A *Crime and Disorder Act* 1998-ban fogalmazta meg, hogy a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerének célja a gyermekek és fiatalok általi bűnelkövetések megelőzése. Angliában ezért számos intézmény jött létre a megelőzés céljából.⁴⁴

Az 1998. évi törvény létrehozott egy szervezeti rendszert, amelyen keresztül képes orvosolni a fiatalok büntetőjogi problémáit. Ennek a szervezetnek a vezető, felülvizsgáló, felügyeleti, ellenőrző és egyben összetartó ereje a Fiatalok Igazságszolgáltatási Tanácsa (*Youth Justice Board*). A szervezet körülbelül 230 emberből áll, Londonban van a központja, és regionális szervei működnek egész Anglia és Wales területén. A tanács felügyeli a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerét Angliában és Walesben, bűnmegelőzési programokat dolgoz ki, gondoskodik a terheltek biztonságos és biztos őrizetéről, és kutatja az elkövetők jogsértő magatartásának okait.⁴⁵

A tanács tevékenységét a helyi szervekként működő fiatalok bűnelkövetőkkel foglalkozó csoportok (*Youth Offending Teams*) végzik. Ezek a csoportok jogsértő fiatalokkal foglalkoznak, illetve azokkal a fiatalokkal és gyermekekkel, akik veszélyeztetettek, vagyis akiknél megvan a kockázata annak, hogy bűnelkövetővé válnak. Megnézik a fiatalok családi hátterét, életmódját és igyekeznek távol tartani őket a bűnözéstől. A csoportok minden helyi hatóság területén tevékenykednek, elkülönülve a rendőrségtől és a bíróságtól, miközben együttműködnek például a rendőrséggel, a pártfogó felügyelővel, iskolákkal és oktatási hatóságokkal. Abban az esetben, ha valamely fiatalok-összeütközésbe kerül a törvénnyel, a helyi csoportok kezdenek foglalkozni

44 Ian Blakeman: The Youth Justice System of England and Wales. UNAFEI, Fuchu–Tokyo, September 2009, p. 80. [Resource Material Series, No. 78.]

http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No78/No78_13VE_Blakeman.pdf

45 <https://www.gov.uk/government/organisations/youth-justice-board-for-england-and-wales/about>

vele, végigkísérik a büntetőeljárást, az elterelő programoktól egészen a végrehajtásig.⁴⁶

A megelőzés és a korai beavatkozás a legjobb és leginkább költséghatékony módja a fiatalkori bűnözés visszaszorításának. Ennek érdekében az 1998. évi törvény új megelőzési és beavatkozási programokat dolgozott ki, ezekből végül öt felelt meg a gyakorlatban való alkalmazásra. Elsőként a 2000-ben létrehozott fiatalkorúak bevonásával foglalkozó programok (*Youth Inclusion Programmes*) említhetők, amelyek azokkal a nyolc és tizenhét év közötti fiatalokkal foglalkoznak, akik esetében fennáll a társadalomellenes magatartás kockázata. Szintén sikeresek a fiatalkorúak bevonási és támogatási csoportjai (*Youth Inclusion and Support Panels*), ezek célja a potenciális bűnelkövető nyolc- és tizenhárom éves fiatalok távoltartása a bűnelkövető magatartásoktól. A bűncselekmények visszaszorítása érdekében a szülőket, a családot is bevonják a megelőzésbe. Véleményem szerint egyszerű, hogy az iskolák is részt vesznek a megelőzésben, bizonyos órák keretében tájékoztatást nyújtanak a fiataloknak a bűncselekményekről, életvezetési tanácsokat, jogi felvilágosítást adnak. Az úgynevezett *Mentoring* program keretében önkéntesek segítenek a fiatalkorú helyes irányba terelésében, bizalmi kapcsolatot hoznak létre a lehetséges bűnelkövető fiatalkorúval.⁴⁷

Zárógondolatok

Az ifjúság bűnöző magatartása minden korban része volt a bűnözési struktúrának, és mindig kiemelkedően fontos szerepet töltött be. Ebben a korban még fogékonyabbak a változásokra az elkövetők, ilyenkor még különösen fontos büntetőpolitikai cél a nevelés. Hatályos büntetőeljárásunk e célokat fogalmazza meg a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás fejezetének elején, és igyekszik az eljárást a céloknak megfelelően lefolytatni.

Számos garanciális szabállyal kívánja a törvényhozó biztosítani a nevelés előnybe kerülését a megtorlással szemben, a törvényisztelő életmód elősegítését, az elkövetők reszocializációját. Mindamelllett a gyakorlatban felvetődik az igény a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának reformjára. A kellő különleges szakértelem megteremtése érdekében fontos lenne egy különálló intézményrendszer felállítása, amelyben a bírák speciális szakértelméről is gon-

⁴⁶ <https://www.gov.uk/youth-offending-team>

⁴⁷ Ian Blakeman: i. m. 80–82. o.

doskodni kellene. A bizonyítási eszközök kiszélesítésére is szükség lenne, ugyanis egy igazságügyi pszichológus szakértő számos olyan körülményről számolhatna be, amiről az eljáró hatóságnak nincs ismerete. A gondozó véleményét is indokolt lenne beépíteni a környezettanulmányba. További probléma, hogy a törvény nem rendelkezik arról, hogy a nyomozó hatóságnál egy külön fiataikorúakra specializálódott nyomozó folytatná az eljárást, végezné a fiatalok kihallgatását. A vádelhalasztások eredményének fokozása érdekében pedig szükség lenne jobb együttműködésre a helyi rendőrségi szervekkel, hiszen érdemben ők tudnák ellenőrizni a magatartási szabályok betartását. Az Angliában és Walesben felállított megelőzési intézményekhez képest Magyarországon sajnos nem hangsúlyozzák eléggé a megelőzést. Véleményem szerint szükséges lenne az iskolák szélesebb körű bevonása, valamint egy megfelelő intézmény felállítása, ezzel megvalósítható lenne a korai beavatkozás a potenciális elkövetők esetében. A bűncselekmények elkövetésének megelőzésére összpontosítás lehetne a leginkább költséghatékony módszer a fiatalok igazságszolgáltatásában.

BÁNYAI DÁVID – VERZÁR ZSÓFIA

Gondolatok

az eutanázia hazai szabályozásáról és gyakorlatáról

Az eutanázia kérdésének jogalkotó általi kezelése egyidős a modern kori orvoslás kialakulásával. Az eutanáziáról érdemben akkor lehet beszélni, amikor az orvostudomány eljut arra szintre, hogy tudományos és diagnosztikus úton meghatározhatóvá és egyértelműen azonosíthatóvá válnak különböző betegségek, amelyeket az orvostudomány mindenkori állapota szerint nem képes gyógyítani, de mesterséges módon lassítani képes a betegség természetes lefolyását.

Az eutanázia szó a görög *eu* (jó) és a *thanatosz* (halál) szavakból ered. Köznapi értelemben a „jó” szó relatív jelentése miatt elterjedt még a „kegyes halál” kifejezés, illetve a „halálba segítés” fogalma is.

Az eutanázia esetköreinek szabályozása és jogszabályi meghatározása időről időre előkerül a közbeszédben és a tudományban, jellemzően egy-egy nagyobb visszhangot kiváltó tragikus esemény hatására. Az egyik legismertebb magyar eset *Binder Györgyié*, aki gyógyíthatatlan beteg kislányának a gyermek kérésére rövidítette meg a kínzó szenvedés időszakát. Az édesanyát a bíróság emberölésért elítélte, de köztársasági elnöki kegyelmet kapott, és büntetésének végrehajtását négyévi próbaidőre felfüggesztették.

A századelőn a magyar jogszabályok közvetlen módon nem tartalmaztak rendelkezést a mai értelemben vett eutanáziáról, azonban rögzítik, hogy „*A halálba segítés problémája ma még nem jutott el arra a jelentőségre, hogy a tételes büntetőtvénynek szükségesnek tartották volna még csak mint az ölés bizonyos sajátságú, minősített esetét is figyelembe venni*”¹.

A Csemegei-kódex óta következetesen büntetéssel fenyegetik az emberölést arra tekintet nélkül, hogy azt a súlyos, gyógyíthatatlan beteg kívánságára vagy érdekében orvos követte-e el.

A kor neves jogtudósainak munkáiban a kódex ezen álláspontjának elméleti alapjai jutottak kifejezésre. *Finkey Ferenc* a betegek halálba segítéséről úgy vélekedett, hogy azt még a gyógyíthatatlan betegek esetében sem lehet megengedettnek nyilvánítani². *Angyal Pál* is a jog követelményeivel össze-

¹ Jámbor László: *A halálba-segítés*. Budapest, 1936

² Finkey Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Budapest, 1923

egyeztethetetlennek nevezte, amikor „Az élet értéktelenségének mindenképp ingatag talaján nyugvó megállapítása sohasem lehet olyan erős, hogy megfoszthassa érvényétől azt a lényegében erkölcsi jellegű normát, mely az ember megölését tiltja”³.

A rendszerváltozás előtt több tanulmány is foglalkozott az eutanázia kérdésével.⁴ Az egyik legátfogóbb és legmodernebb gondolatokat tartalmazó tanulmányt azonban *Ferencz Zoltán* és *Korinek László* jegyzi.⁵ Az írás nem lépett túl a kor jogi és társadalmi berendezkedésén, az egyén szabadságjogainak elismerésén akkor, amikor az eutanázia elutasítása mellett tette le a garast, de meg kell említeni, hogy a szerzők a mai értelemben vett passzív eutanáziát nem tekintették eutanáziának, ezért a „reanimáció” fenntartását egyéb körülmények fennállása mellett nem tartották kötelezőnek.⁶ Külön értéket ad az elemzésnek, hogy a rendszerváltozás előtt is vizsgálja a szocialista társadalmi érdekek mellett a katolikus egyház, *XII. Piusz* pápa által közölt álláspontját is az eutanázia kérdésében. Ebből a tanulmányból is jól kiolvasható, hogy az életvégi döntések jogi szabályozására csak az egyéni szabadságjogok elismerése és kidolgozása után kerülhetett sor.

Ötven-hatvan év távlatából a mai magyar jogalkotás és jogtudomány gyakran eltérő álláspontot képvisel az elődeihez képest. Jól látható, hogy a gyógyíthatatlan beteg életvégi döntései igénylik a szabályozást.

A magyar jogalkotó az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben (a továbbiakban: Eütv.) rendelkezett a passzív eutanázia lehetőségéről. Fontos azonban megemlíteni, hogy a jogalkotó nem adott fogalmi meghatározást az eutanáziára, ez pedig részben megnehezíti a jogalkalmazást. Az Eütv.-ben foglalt ellátás visszautasításának gyakorlati kérdéseit az egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól szóló 117/1998. (VI. 16.) kormányrendelet (a továbbiakban: kormányrendelet) tartalmazza.

Az eutanáziával foglalkozó alkotmánybírószági határozatok közül gyakran idézett 22/2003. (IV. 28.) AB határozathoz *Bihari Mihály* alkotmánybíró fűzött különvéleményében tankönyvszerűen dolgozza fel az eutanázia esetköreit és egyes kérdéseit. Ebben a különvéleményben is megjelenik, hogy álláspontja szerint meg kell vonni az alkotmányos határt az eutanázia egyes

³ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve II. Az ember élete elleni bűncselekmények és a párvialdal. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1928

⁴ Horváth Tibor: Euthanasia – az orvostika és a büntetőjog dilemmája. Magyar Tudomány, 1973/10.

⁵ Ferencz Zoltán – Korinek László: Etikai és büntetőpolitikai megoldások az eutanázia értelmezésében. Jogtudományi Közlöny, 1978/6., 312–317. o.

⁶ Uo. 314. o.

típusai között, és „ez a határmegvonás nem lehetséges akkor, ha maga az eutanázia fogalma nincs szabatosan körülírva, illetve az eutanázia egyes típusai nincsenek – meghatározott akár többféle szempont alapján – elválasztva egymástól”⁷.

Az eutanázia fogalommeghatározásával a jogalkotó sajnos adós maradt, így a gyakorlatban más tudományterületek által kidolgozott körülírás segítségével határozhatjuk meg, jelenleg mit tekintünk eutanáziának.

Az orvostudomány, a szociológia, az etika eutanázián a gyógyíthatatlan, nagy szenvedéssel járó betegségben szenvedő, és az emberi méltóságot korlátozó, már-már méltatlan emberi élethelyzetbe jutott betegnek a halál választását, illetve a halál előidézését érti⁸.

A tudomány napjainkban megkülönbözteti cselekvés oldalról vizsgálva az aktív (kifejezett cselekvést igénylő), illetve passzív (cselekvéstől való kifejezett tartózkodás) eutanáziát, döntési oldalról vizsgálva pedig a beteg önrendelkezésén alapuló önkéntes, és a más személy döntésén alapuló eutanáziát.

A törvényi szabályozás kizárólag a passzív eutanáziát teszi lehetővé, és azt is csak akkor, ha a jogszabályban meghatározott szigorú feltételek fennállnak.

Az Eütv.-ben rögzített önrendelkezéshez való jog alapján a beteg szabadon dönti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során milyen beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, vagy melyeket utasítja vissza. Az Eütv. értelmében az ellátás visszautasításának egyetlen korlátja van, mégpedig az, hogy az ellátás visszautasítása mások testi épségét vagy egészségét nem veszélyezteti.

Erre a fő szabályra vezethető vissza az e paragrafus (6) bekezdésében írt korlátozás, amely szerint a beteg nem utasíthatja vissza az életfenntartó vagy életmentő beavatkozást, ha várandós, és előreláthatóan képes a gyermek kihordására.

Az önrendelkezési jogból levezethető módon a beteget megilleti az ellátás visszautasításának a joga speciális körülmények fennállása esetén. A betegség természetes lefolyását lehetővé téve az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására csak abban az esetben van mód, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – gyógyíthatatlan, és halálhoz vezet.

⁷ 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, Bihari Mihály különvéleménye II. rész
8 Uo.

Az előbbiek alapján tehát a mai magyar szabályozás kizárólag az önkéntes passzív eutanáziát teszi lehetővé, és azt is szigorú eljárásrend betartásával. Az Eütv.-ben a következő kögens feltételeket rögzítették az ellátás visszautasíthatóságának vizsgálatakor.

Az ellátás visszautasításához a cselekvőképes betegnek közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban, írásképtelensége esetén két tanú jelenlétében kell az ellátást visszautasítania. Ezután egy háromtagú orvosi bizottság vizsgálja meg a beteget, amelyben egy pszichiáter, egy a betegség jellegét ismerő szakember és a kezelőorvos vesz részt.

A háromtagú orvosi bizottság a beteget megvizsgálja, és egybehangzón, írásban nyilatkozik arról, hogy a beteg a döntését annak következményei tudatában hozta meg. A bizottságtól megköveteli a törvény, hogy a beavatkozás visszautasítása esetén személyes beszélgetés során kíséreljék meg a beteg döntésének hátterében lévő okok feltárását és a döntés megváltoztatását.

A betegnek az orvosi bizottság nyilatkozatát követő harmadik napon – két tanú előtt – ismételten ki kell nyilvánítania az ellátás visszautasításra irányuló egyértelmű szándékát.

A jogszabály rögzíti, hogy a beteg formakényszer nélkül bármikor visszavonhatja a nyilatkozatát.

Az Eütv. részletes szabályozást ad arra az esetre is, ha a gyógyíthatatlan beteg cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes. Érdekes módon a jogszabály nem tesz különbséget a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes személyek döntési terjedelme között, pedig más jogág, például a polgári jog élesen megkülönbözteti a cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes személyek döntési jogosultságait. A jogszabály a cselekvőképes-ség kérdésében a polgári jogi meghatározásokat veszi alapul.

Az idézett jogszabály lehetőséget ad az élő végrendelet (*living will*) intézményének gyakorlására is.

Az élő végrendelet azt jelenti, hogy egy előzetes jognyilatkozatban visszautasíthatunk későbbi egészségügyi beavatkozásokat. Ezzel a cselekvőképes beteg későbbi cselekvőképtelensége esetére megőrizheti önrendelkezési jogát egy szükséges orvosi beavatkozás során is. Az élő végrendelet egy előzetes rendelkezés arra az esetre, ha későbbi betegség, vagy baleset következtében cselekvőképtelen állapotban egészségügyi ellátásra kerülne sor, és életfenntartó kezelés alkalmazása válik szükségessé.

Az élő végrendelet formai és tartalmi követelményeit a kormányrendelet 1. számú melléklete tartalmazza.

Az élő végrendelet egyik esete, amikor a végrendelező az egészségügyi ellátáshoz egyébként megkívánt beleegyezés jogát ruházza át harmadik személyre. Ebben az esetben a cselekvőképes személy megnevezi azt, aki helyette a beleegyezés és visszautasítás jogát gyakorolhatja. Élő végrendelet keretében ki is zárhatók bizonyos személyek a beleegyezési és visszautasítási jog gyakorlásából.

Az élő végrendelet másik esete, amikor az életfenntartó, életmentő kezeléseket tekintetében történik rendelkezés azzal, hogy a cselekvőképes személy későbbi cselekvőképtelensége esetére megnevezi a személyt, aki az egyes életmentő, életfenntartó ellátások visszautasításának jogát gyakorolhatja, vagy a cselekvőképes személy a jogszabályban írt formai követelmények megtartásával maga jelöli ki, hogy cselekvőképtelensége esetére mely egészségügyi ellátásokat utasít vissza. A második esetben a személy önrendelkezési joga semmilyen mértékben sem torzul. A nyilatkozatnak azonban kellően pontosan kell a visszautasított ellátásokat tartalmaznia, mert a nyilatkozat kiterjesztő értelmezésére nincs mód.

A 24/2014. (VII. 22.) AB határozat meghozatala után az élő végrendelet hatályához nincs szükség pszichiáter szakorvos egy hónapnál nem régebbi szakvéleményére, továbbá a nyilatkozat kétévenkénti megújítása sem kötelező, ahogy ez korábban volt. Az AB döntése egyértelműen az önrendelkezési jog korlátozásmentes gyakorlása mellett teszi le a garast.

Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete keretei között, Amszterdamban, 1994 márciusában elfogadott nyilatkozat a betegjogok előmozdításáról 3.5. pontja előírja, hogy *„amikor szükség van törvényes képviselő beleegyezésére, a beteget – akár kiskorú, akár felnőtt –, amennyire csak felfogóképessége engedi, be kell vonni a döntési folyamatba”*.

Az Európa Tanács Montevideóban, 1997 áprilisában elfogadott bioetikai konvenciójának 6. cikke kifejezetten csak a „beleegyezési képesség” hiánya esetén engedi meg, hogy ne a beteg, hanem helyette más döntsön a kezeléséről.

Az Európa Tanács ajánlása a cselekvőképtelen nagykorúak jogi védelméről (No. R. 99.4.) úgy rendelkezik, hogy a jogi környezetnek *„kellően rugalmasnak kell lennie annak érdekében, hogy a belátási képesség különböző fokozatainak és az eltérő helyzeteknek megfelelő választ tegyen lehetővé”* (2. alapelv 1. pont.) Az ajánlás emellett megfogalmazza, hogy *„az alkalmazott intézkedés nem járhat automatikusan az érintett gyógykezelésbe történő beleegyezés vagy a visszautasítás jogának megvonásával”* (3. alapelv 2. pont.)⁹

⁹ 36/2000. AB határozat III. 2.4. pont

A nemzetközi tendenciák alapján megállapítható, hogy az egészségügyi ellátás során az önrendelkezési jog érvényesíthetősége kiemelt hangsúlyt kap, a „beleegyezési képesség” vagy a „döntéshozatali képesség” fogalmi önálló tartalommal bírnak.

A 36/2000. (X. 27.) AB határozatban *Harmathy Attila* alkotmánybíró különvéleményében kifejti, hogy cselekvőképtelen, korlátozottan cselekvőképes személyek belátási képessége az egészségügyi önrendelkezési jog szempontjából különböző lehet, és nem igazodik feltétlenül a vagyoni vonatkozású Ptk. szerinti ügyletviteli képességhez. A második világháború előtti magyar magánjog már érzékelte, hogy a jogügyletekhez kapcsolódó cselekvőképesség, korlátozott cselekvőképesség és cselekvőképtelenség kategóriáit csak korlátok között lehet használni.

Az az elv érvényesült, hogy esetenként, az adott célhoz képest lehet meghatározni, mennyiben lehet alkalmazni a cselekvőképesség szabályait a „nem jogügyleti” megengedett cselekményekre. Az orvosi műtétekhez való hozzájárulás megítélése egyébként ekkor még nem az önrendelkezési jog alkotmányos alapjára támaszkodott, hanem azt tartotta szem előtt, megszünteti-e orvosi műtétnél a beteg hozzájárulása a kártérítési alapul szolgáló jogellenességet¹⁰.

Az egészségügyi vizsgálatok, kezelések és beavatkozások különböző jelleggel, mértékben és következményekkel járnak az érintett személyre. Ezek elvégzéséhez az önrendelkezési jog alapján való hozzájárulásról történő döntési képesség azt feltételezi, hogy az érintett személy a kapott tájékoztatás alapján orvosi szakértelem nélkül is fel tudja mérni, mivel jár a hozzájárulás, és mi a következménye a hozzájárulás megtagadásának. Ezekben az esetekben nem a vagyoni vonatkozású szerződéseknél megkövetelt, az ügyek viteléhez szükséges belátási képességről, hanem az egészséget, testi épséget, életet befolyásoló események megértéséről van szó.¹¹

Egyetértve a különvéleményben foglaltakkal, célszerű lenne a jövőben az Eütv. hatálya alá tartozó ügyekre meghatározni a cselekvőképtelen és cselekvőképes személyek eljárási képességét. Fontos ez azért is, mert a jelenlegi helyzetben a nem teljesen cselekvőképes személyek helyett elsősorban a képviselőik teszik meg a jogszabály által elvárt nyilatkozatokat. Az önrendelkezési jog személyhez kötődő jellegéből adódóan azonban ha más személy döntésére van bízva, hogy milyen egészségügyi ellátásokat, beavatkozásokat végeznek el valakin, nem érvényesülhet teljes mértékben az önrendelkezési jog.

¹⁰ Szladits Károly (szerk.): Magyar Magánjog. Budapest, 1941, I. 534., 552. o.

¹¹ 36/2000. (X. 27.) AB határozat, Harmathy Attila különvéleménye.

A hazai szabályozás másik általunk vitatott pontja a háromtagú orvosi bizottság működése. Az Eütv. 20. § (7) bekezdése akként rendelkezik, hogy a bizottságnak meg kell kísérelnie a beteg döntése hátterében lévő okok – személyes beszélgetés alapján történő – feltárását és a döntés megváltoztatását.

Meglátásunk szerint, ha elismerjük az egyén önrendelkezési jogát, akkor indokolatlan és méltánytalan, hogy az orvosi bizottság a döntés meghozatala után győzködi, hogy változtassa meg a döntését. Bihari Mihály a 22/2003. (IV. 28.) AB határozathoz fűzött különvéleményében kitér arra, hogy „a döntés megváltoztatására irányuló kísérlet tulajdonképpen vitatkozási helyzetbe hozza az orvost a beteggel szemben, holott a beteg döntését korábban már meghozta. [...] Az, hogy az Eütv. kötelezően előírja, hogy ebben a folyamatban az orvos köteles a döntés megváltoztatását megkísérelni, megítélésem szerint a beteg önrendelkezési jogának alkotmányellenes korlátozása.”

A beteg döntésének megváltoztatására irányuló jogszabályban rögzített „próbálkozás” méltánytalan a beteggel és az orvosi bizottság tagjaival is. A felek közötti vita lehetősége nem méltó az önrendelkezési jog gyakorlásához, különös tekintettel arra, hogy az eutanáziáról szóló döntés során a betegnek a személyét érintő legsúlyosabb döntést kell meghoznia.

A döntés jellege és a gyógyíthatatlan, súlyos szenvedéseken keresztül menő betegek pszichés állapota véleményünk szerint nem teszi lehetővé az érdemi érvelést. A jogszabály és az Alkotmánybíróság is kiemeli, hogy az életvégi döntést az egyénnek befolyásolástól mentesen, önállóan kell meghoznia.

Az Alkotmánybíróság is elismeri, hogy kiváltképpen a gyógyíthatatlan betegség előrehaladott szakaszában lévő, az általában hosszadalmas betegségtől megviselt, érdekeik érvényesítésére ezért is csökkent mértékben képes személyek az élet és a halál közötti választásuk során fokozott mértékben ki vannak téve környezetük befolyásának¹². A jogszabályi kötelezés értelmében véleményünk szerint az elgyötört, életvégi döntését meghozni kívánó beteg ember vonatkozásában a háromtagú grémium kötelessége, hogy a döntés megváltoztatása érdekében érveljen, ebben a helyzetben a felek státusából eredő különbségek miatt nehezen elképzelhető, hogy az orvosi bizottság befolyásolásmentesen miként tudná a döntés megváltoztatása irányába mozdítani a beteget.

A kifejtettek miatt az Eütv.-ben rögzített döntés megváltoztatására irányuló kísérlet meglátásunk szerint felülvizsgálatra szorul a beteg önrendelkezési jogának szabad gyakorlása érdekében.

¹² 222/2003. (IV. 28.) AB határozat VIII. 2. pont.

Véleményünk szerint a jogszabályban írt ama kitétel, hogy az egészségügyi ellátás akkor utasítható vissza, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint *rövid időn belül* – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet, és gyógyíthatatlan, túlzottan általános, nagyban megnehezíti a jogalkalmazást. Az idő múlását mindenki másként érzékeli, ezért álláspontunk szerint csak a beteg szubjektív értékelése szerint lehet meghatározni, hogy számára mit jelent a rövid időn belül bekövetkező esemény.

Nemzetközileg vizsgálva elmondható, hogy bár a világ legtöbb országában tilalmazzák, hogy az orvos bármilyen indokból, akár a beteg vagy hozzátartozója kérésére elősegítse a beteg halálát, az utóbbi évtizedekben a tudomány, illetve a törvényhozás egyre inkább teret szentel az arról való gondolkodásnak, hogyan lehetne a súlyos, gyógyíthatatlan, gyakran nagy fájdalommal küszködő betegek számára az élet méltó befejezéséhez való jogot megadni anélkül, hogy az élet kioltására vonatkozó tilalom oldása nem kívánt hatásokkal járjon. Ebből is látszik, hogy az eutanázia kérdései civilizációs kérdések is.

Rögzíteni szükséges, hogy a XX. század végén számos ország törvényhozása, illetve bírói gyakorlata arra az álláspontra helyezkedett, hogy bár az élet elleni cselekmények teljes tilalmát, bármilyen motiváció alapján került is sor az elkövetésükre, változatlanul fenn kell tartani, de a korábbiaktól eltérően el kell ismerni a betegnek azt a jogosultságát is, hogy visszautasíthassa az élete fenntartására, meghosszabbítására vonatkozó orvosi beavatkozást. Az ellátás visszautasításának lehetőségét még akkor is meg kell teremteni, ha minden valószínűség szerint ez a beteg halálához vezet.

Egyes európai országokban, ahol bár a törvény a gyógyíthatatlan beteg halálának az elősegítését változatlanul tiltja, mégis büntetlenséget adnak az orvosnak, ha a halál a betegség végső szakaszában lévő beteg fájdalmainak csillapítására általa előírt szer elkerülhetetlen mellékhatásaként következett be. Erre példa az Egyesült Királyságban a *Re J [1991] Fam 33.*-ügy, Németországban pedig a legfelsőbb bíróságnak egy 1996. évi állásfoglalása, amely szerint az orvosilag indikált, a haldokló kifejezett vagy feltételezett kívánságának megfelelő fájdalomcsillapítás akkor sem jogellenes, ha az – elkerülhetetlen, számításba vett, de nem szándékolt következményként – a halál bekövetkeztét sietteteti (BGHSt 42, 305).

Hollandia és Belgium 2002-ben a világ első országaiként jogszabályok alapján engedélyezték az aktív eutanázia alkalmazását gyógyíthatatlan betegségben szenvedőknek. Mindkét államban különösen aprólékosan, a szemé-

lyek önrendelkezési jogainak keretében, az egyén érdekeit szem előtt tartva szabályozzák a gyógyíthatatlan betegek életvégi döntéseinek végrehajtását.

Zárásként összefoglalva, az eutanáziáról rendelkező mai magyar szabályozás lényegét tekintve húsz éve változatlan tartalommal van hatályban, és kizárólag a passzív eutanázia lehetőségét teremti meg, azt is kifejezetten nehézkes, szándékoltan bonyolult eljárásban. A magyar gyakorlatban rejlő hiányosságokat azonban korunk jogtudósai részben már feltárták, és elmondták ezzel összefüggő véleményüket, kifogásukat, azonban az intézményi rendszer még nem látta elérkezettnek az időt, hogy a húszéves szabályozáson érdemi módosítást végezzen az önrendelkezési jog korlátozásmentes gyakorlása érdekében.

Véleményünk szerint célszerű időről időre vizsgálni az eutanáziával összefüggő szabályozást, mert társadalmi változások és nemzetközi irányzatok jelzik, hogy történelmi időt tekintve igen rövid idő alatt jelentős változások következtek be már eddig is az életvégi döntések jogi szabályozása terén, és az ez irányú változás nem megállítható.

A fejlett nyugati államok és a nemzetközi gyakorlat meglátásunk szerint egyértelműen az egyén önrendelkezési jogának minél szélesebb körben történő alkalmazása irányába mozdul.

TILKI KATALIN

A természetvédelem magyarországi helyzete és jogi környezete, a Natura 2000 hálózat

A környezetpolitika átfogó keretét a környezetvédelmi stratégiák, programok teremtik meg.

*A biológiai sokféleség megőrzésének nemzeti stratégiáját (2015–2020)*¹ az Országgyűlés 2015. június 9-én fogadta el. A dokumentum elkészítésének egyik indoka, hogy a jelenleg érvényben lévő stratégia 2014-ben lejárt, így felülvizsgálatára és megújítására volt szükség; a másik indok, hogy időközben új nemzetközi és európai uniós kötelezettségvállalások születtek, amelyeket be kell építeni a nemzeti stratégiába. Ezen kívül hazánk meg kell hogy feleljen az Európai Unió 2020-ig szóló biodiverzitás-stratégiájának is.

A stratégia 2020-ra kitűzött jövőképe a biológiai sokféleség csökkenésének és az ökoszisztéma-szolgáltatások további hanyatlásának megállítása és állapotuk lehetőség szerinti javítása. Az anyag hat stratégiai területet különböztet meg, és ezen belül pedig célkitűzéseket fogalmaz meg:

1. természeti területek, értékek megőrzése, természetvédelmi helyzet javítása;
2. tájvédelem, zöld-infrastruktúra, valamint az ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartása és helyreállítása;
3. a biológiai sokféleség megőrzésében a mezőgazdaság szerepének növelése;
4. fenntartható erdő-, vad- és halgazdálkodás, valamint a vízi erőforrásaink védelme és fenntartható használata;
5. az inváziós idegenhonos fajok (özönfajok) elleni küzdelem;
6. hazánk szerepvállalásának erősítése a biológiai sokféleség világszintű csökkentésének megállításában, továbbá a nemzetközi megállapodásokból fakadó kötelezettségek hazai végrehajtása.

Magyarország növény- és állatföldrajzi képe nagyon változatos. Természeti értékeinket különböző moha-, növény-, állatfajok, valamint különböző időszakokban létrejött kőzettípusok, továbbá a kőzeteket alkotó ásványok gyarapítják.

¹ 28/2015. (VI. 17.) OGY határozat.

A Nemzeti fenntartható fejlődési keretstratégia (2012–2024)² kidolgozása két elv összehangolásával történt. Egyrészt abból indul ki, hogy az emberi cselekvések általában jelenbeli problémák rövid távú megoldására irányulnak, másrészt viszont a XXI. század egyik fő feladata a döntések hosszú távú, a jövő generációkat érintő hatásainak megfelelő értékelése és kezelése. A fenntartható fejlődéssel kapcsolatban általában a megvalósításához szükséges technológiákat szokták kiemelni, a stratégia szerint viszont az az alapkérdés, hogy miként képes az adott ember folyamatosan alkalmazkodni állandóan változó környezetéhez, illetve miként képes belátni igényei korlátozásának szükségességét. A fenntarthatóságot tehát új viszonyrendszernek tekinti az emberek, a társadalom és a természeti környezet között, ahol az emberi cselekvéseket az érték követés határozza meg. A keretstratégia négydimenziós modellben gondolkodik, nevezetesen az anyagi, szellemi és lelki jólét elősegítéséhez emberi, társadalmi, természeti, valamint gazdasági erőforrások szükségessége, és ezek megfelelő szintű fenntartását, megőrzését, továbbá gyarapítását folyamatosan biztosítani kell. A természeti erőforrások területén fontos cél egyebek között az Európában egyedülálló fajgazdagság fenntartása, a táj és a természeti értékek megőrzése, valamint az ökoszisztéma-szolgáltatások kimerítésének megakadályozása. Mindennek elősegítése érdekében az egyik legfontosabb teendő olyan intézmények működtetése, amelyek segítik, hogy a felsorolt erőforrások fenntartható használatával kapcsolatos információk a döntéshozók tudomására jussanak.

A környezetvédelmi program a „*környezeti szempontok és összefüggések megjelenítésével, a társadalmi és gazdasági lehetőségekkel összehangolt, szükséges intézkedések meghatározásával rendszerbe foglalja a környezet védelmére irányuló célokat és feladatokat. A tennivalóknak a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedő, a területi sajátosságokat és a különböző társadalmi igényeket, szempontokat is figyelembe vevő megfogalmazásával a korábbanál nagyobb súlyt fektet az együttműködésre, a decentralizáció és a szubszidiaritás elvére.*”³ A 4. Nemzeti környezetvédelmi program (2015–2020)⁴ magyarázatot ad arra, hogy miért fejeződik be az előző program egy évvel korábban. E tényezők közé tartozik, hogy *Jólét bolygónk felélése nélkül* címmel megjelent az Európai Unió 2020-ig tartó időszakra szóló 7. Környezetvédelmi

² Az Országgyűlés 18/2013. (III. 28.) OGY határozata a Nemzeti fenntartható fejlődés keretstratégiáról.

³ A 2009–2014 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Környezetvédelmi Programról szóló 96/2009. (XII. 9.) OGY határozat bevezetése. <http://www.complex.hu/kzidat/o09h0096.htm/o09h0096.htm>

⁴ A 2015–2020 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Környezetvédelmi Programról szóló 27/2015. (VI. 17.) OGY határozat.

cselekvési programja, amely a tagországok számára számos feladatot fogalmaz meg, és igazodási pontként szolgál környezetpolitikai célkitűzéseik meghatározásakor; valamint megújult a stratégiai irányítási rendszer; felvetődött a Nemzeti fenntartható fejlődési keretstratégiának való megfelelés igénye; valamint az egymáshoz szorosan kapcsolódó stratégiai dokumentumok (például Nemzeti éghajlatváltozási stratégia, biodiverzitás-stratégia, vízgazdálkodási stratégia) összehangolt kidolgozása. A program fő célja a környezeti feltételek megteremtése az ország fenntarthatóság felé való átmenetének elősegítéséhez. A dokumentum a környezet jelenlegi állapotának értékeléséből indul ki, amely összességében kedvezően változott: például csökkent az üvegházhatású gázok kibocsátása, a keletkező hulladék mennyisége; javult a Natura 2000 fajok, élőhelyek természetvédelmi helyzete. Ezzel szemben aktuális probléma az élőhelyek szétdarabolódása, a talajdegradációs folyamatok erősödése, valamint a környezettudatosság hiánya. E mellett a stratégia ismerteti az előző program végrehajtását, megfogalmazza a jövőképet és a stratégiai célokat, valamint a célok eléréséhez szükséges cselekvési irányokat és eszközöket.

A *Nemzeti természetvédelmi alapterv* Magyarország természetvédelmi stratégiai dokumentuma, amely a Nemzeti természetvédelmi program önálló, de mégis szerves részeként meghatározza az állam természetvédelmi feladatai kapcsán követendő kiemelt célokat, kijelöli a cselekvési irányokat minden állami szerv számára. A Natura 2000 területek vonatkozásában a 2009 és 2013 közötti időszak legjelentősebb eredménye, hogy a hálózat kijelölése lezárult, ugyanis az Európai Bizottság megállapította, hogy egyetlen élőhelytípus vagy faj esetében sincs szükség további Natura 2000 területek kijelölésére Magyarországon. Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke alapján hatévente kell a tagországoknak jelenteniük a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetéről; hazánk először 2007-ben, majd 2013-ban adott le országjelentést.

A Natura 2000 hálózat kijelölésének lezárása után a következő időszakban a hálózat fenntartására, illetve a közösségi jelentőségű fajok és élőhelytípusok megőrzésére, természetvédelmi helyzetének javítására helyeződik a hangsúly.

Az Európai Bizottság tagállami szintű *Natura 2000 prioritizált intézkedési tervek (Prioritised Action Framework; PAF)* alkalmazását írja elő 2014-től a Natura 2000-finanszírozás egyik központi elemeként. Ez olyan országos szintű, stratégiai tervezési dokumentum, amely az élőhelyvédelmi irányelv alapján készül, és rögzíti „a Natura 2000 területek megőrzésével, valamint az uniós természetvédelmi irányelvek hatálya alá tartozó fajok és élőhelyek ter-

1. számú táblázat
A Natura 2000 hálózat kiterjedése Magyarországon⁵

megnevezés	Natura 2000 területek		
	száma (db)	területe (1000 ha)	hazánk területének százalékában (%)
különleges madárvédelmi területek	56	1374,57	14,77
különleges természetmegőrzési területek	479	1444,36	15,51
a két területtípus közötti átfedés		823,95	
Natura 2000 területek összesen	525	1994,98	21,39

*mésztvédelmi helyzetének javításával kapcsolatos tagállami prioritásokat és stratégiai célkitűzéseket, meghatározza a szükséges beavatkozásokat, továbbá azonosítja az előirányzott feladatokhoz illeszkedő uniós finanszírozási eszközöket*⁶. Magyarország első intézkedési terve 2013 áprilisában készült el, és a 2014–2020 közötti időszakra szól.

Összességében fontos lenne egyrészt a különböző stratégiák közötti összhang megteremtése, másrészt olyan átfogó eszközrendszer kialakítása, amelynek segítségével a biodiverzitás-védelem szempontjait integrálni lehetne a különféle szakpolitikákba.

Az alaptörvény P) cikke szerint természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

A természetvédelemről szóló 1996. évi LIII. törvény szabályozza a természeti értékek és természeti területek – ezen belül a táj, a vadon élővilágának, az élőhelyeknek –, valamint a földtani természeti értékek általános védelmét. A természeti területek és értékek kiemelt oltalmazása körében szabályozza a védetté nyilvánítási eljárást, előírja a védett természeti területre, a védőövezetekre, továbbá a védett növény- és állatfajok, társulások, valamint a barlangok védelmére vonatkozó szabályokat. Meghatározza a természet védelmének tervezési és szervezeti rendszerét, ezen belül a természetvédelem állami

⁵ A kormány H/4582. számú országgyűlési határozati javaslata a 2015–2020 közötti időszakra szóló Nemzeti környezetvédelmi programról. Budapest, 2015. április. A Nemzeti természetvédelmi alapterv IV. A természetvédelem szakpolitikai stratégiája 2015–2020. 11. o. Forrás: www.parlament.hu/irom40/04582/04582.pdf

⁶ Uo. 53. o.

szervezetét, az ügyész, az önkormányzat továbbá a nyilvánosság szerepét a természetvédelemben. Végül rendelkezik a természet védelmének tulajdoni és gazdasági alapjairól, valamint a természetvédelem eljárásjogi szabályairól és szankcióiról.

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény az 1996. évi LIII. törvény „mögöttes joga” azokban a természetvédelemmel összefüggő kérdésekben, amelyekről az utóbbi nem rendelkezik.

A természetvédelmi törvény preambulumban felhívja a figyelmet arra, hogy a természeti értékek és természeti területek a nemzeti vagyon sajátos és pótolhatatlan részei, fenntartásuk, kezelésük, állapotuk javítása, a jelen és jövő nemzedékek számára való megőrzése valamennyi állampolgár feladata. Ezért a törvény 1. §-a célként tűzi ki a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelmét, megismerésének és fenntartható használatának elősegítését, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényeinek kielégítését. További célként határozza meg a természetvédelem hagyományainak megővését, eredményeinek továbbfejlesztését, a természeti értékek és területek kiemelt oltalmát, megőrzését, fenntartását, valamint fejlesztését.

A természetvédelmi törvény meghatározása szerint *természeti terület*⁷ valamennyi olyan földterület, amelyet elsősorban természetes vagy természetközeli állapotok jellemeznek. Természetes állapotú az az élőhely, táj, életközösség, amelynek keletkezésében az ember egyáltalán nem vagy – helyreállításuk kivételével – alig meghatározó módon játszott szerepet, ezért a benne végbemenő folyamatokat többségében az önszabályozás jellemzi. Természetközeli állapotú pedig az az élőhely, táj, életközösség, amelynek kialakulására az ember csekély mértékben hatott, de a benne lejátszódó folyamatokat többségükben az önszabályozás jellemzi, és közvetlen emberi beavatkozás nélkül is fennmaradnak.

A természeti területek kiemelt oltalma törvény erejénél fogva, vagy egyedi jogszabállyal történő védetté nyilvánítással jön létre.

Védett természeti terület a természetvédelmi törvény vagy más jogszabály által védetté vagy fokozottan védetté nyilvánított földterület.

Védelemre érdemes földterületet *országos jelentőségű terület* esetén a miniszter, *helyi rendeltetésű területet*⁸ pedig rendeletben a települési, illetve a

7 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 4. § b), c), d) pont.

8 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 24. § (1) bek.

fővárosi önkormányzat nyilváníthat védetté. Valamennyi ex lege védett természeti terület országos jelentőségűnek minősül.

A védett természeti terület a védelem kiterjedtségének, céljának, hazai és nemzetközi jelentőségének megfelelően lehet

- a) *nemzeti park*, amely az ország jellegzetes, természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagyobb kiterjedésű területe, aminek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állatnani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése (hazánkban jelenleg tíz nemzeti park működik: az Aggteleki, a Balaton-felvidéki, a Bükk, a Duna–Dráva, a Duna–Ipoly, a Fertő–Hanság, a Hortobágyi, a Kiskunsági, a Körös–Maros és az Őrségi Nemzeti Park);
- b) *tájvédelmi körzet*, amely az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jeleket alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és a természeti értékek megőrzése. (hazánkban jelenleg 39 tájvédelmi körzet van. Nemzeti park és tájvédelmi körzet létrehozására kizárólag a miniszter jogosult);
- c) *természetvédelmi terület*, amely az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe, aminek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme;
- d) *természeti emlék*, amely valamely különlegesen jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület. A törvény erejénél fogva védett láp, szikes tó természetvédelmi területnek, védett forrás, víznyelő, kunhalom, földvár természeti emlékek minősül.⁹

Fokozottan védetté kell nyilvánítani a természeti értéket, területet vagy annak egy részét abban az esetben, ha a védett természeti érték, terület védelme csak különleges intézkedésekkel biztosítható. A törvény erejénél fogva fokozottan védett a nemzeti park természeti övezete, a bioszféra-rezervátum magterülete, továbbá az erdőrezervátum magterülete.¹⁰ Ebből következik tehát, hogy a fokozottan védettség járulékos jellegű, ugyanis csak védett terület lehet fokozottan védett.

⁹ A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 28. § (1)–(6) bek.

¹⁰ A természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 23. § (5) és 29. § (4) bek.

A védett területek különleges csoportját alkotják a következőkben felsorolt védettségi kategóriák. Nemzetközi elvek alapján egyes területek – a miniszter által – *bioszféra-rezervátum*má¹¹ minősíthetők, amelyek legértékesebb részei a magterületek. A természetes vagy természetközeli állapotú erdei közösségek megővését, a természetes folyamatok szabad érvényesülését szolgáló erdőterületek *erdőrezervátum*má¹² nyilváníthatók, míg a tudományos kutatás céljaira szolgáló területek *tudományos rezervátumok*¹³ lehetnek. Mindkét védettségi forma csak valamely alapkategóriába (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület) is besorolt terület esetén alkalmazható. Nemzetközi minősítésű területek¹⁴ a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek (*ramsari területek*), az *Európa-diplomás területek*¹⁵, a *geoparkok*¹⁶, a *világörökségi területek*¹⁷, valamint a *csillagoségbolt-parkok*.¹⁸ Nemzetközi (közösségi) jelentőségű terület a *Natura 2000 hálózat*. Természeti terület, védett természeti terület, valamint e területek meghatározott része tekintetében a miniszter – ha annak nemzetközi gyakorlatban kialakult és elfogadott feltételei fennállnak – a *natúrpark*¹⁹ elnevezés használatához hozzájárulhat. A natúrpark az ország jellegzetes természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékekben gazdag, a természetben történő aktív kikapcsolódás, felüdülés, gyógyulás, fenntartható turizmus és a természetvé-

11 A természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 29. § (1)–(2) bek.

12 A természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 29. § (3) bek.

13 A természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 28. § (8) bek.

14 Védett területek. Forrás: <http://www.termeszeter.hu/vedett-teruleteink/>

15 Ezt a címet az Európa Tanács ítéli oda különleges jelentőséggel bíró európai területeknek. Azok a védett területek érdemelhetik ki, amelyek kiemelkedő tudományos, természeti, kulturális vagy esztétikai értékekkel bírnak, és egyben megfelelő oltalom alatt állva kezelésük példaértékű.

Forrás: <http://bnpi.hu/oldal/europa-diplomas-teruletek-88.html>

16 Egy jól kialakított geoparkban számos olyan földtani, felszínalaktani érték található, amelynek tudományos és oktatási jelentősége van, emellett ritkasága, valamint esztétikai értékei miatt is kiemelkedő a szerepe. Az úgynevezett „szelíd”, a környezetet a lehető legnagyobb mértékben megóvó, abba bele nem avatkozó geoturizmus révén egy megfelelően nagy kiterjedésű geopark képes a helyi gazdasági fejlődést szolgálni. A geopark egyik alapvető feladata a földtani örökség jelentőségének tudatosítása nem csupán a látogatók, hanem a helyiek számára is. Megvalósít egy olyan kezelési/működtetési tervet, amely részletesen kifejti, hogy a helyben élők gazdasági érdekei hogyan harmonizálhatnak a különböző természeti és táji értékek megővésével.

Forrás: <http://www.geopark.hu/home/mi-a-geopark>

17 Világörökségi védettséggel azok a területek, amelyeket az UNESCO Világörökségek Nemzetközi Bizottsága felvett a Világörökségi jegyzékbe. Forrás: <https://www.e-epites.hu/527>

18 A Nemzetközi Sötétségbolt-szövetség (International Dark Sky Association; IDA) alapította a „nemzetközi csillagoségbolt-park” (International Dark Sky Park) címet 2006-ban azzal a céllal, hogy a csillagos égbolt látványát a gyermekek és a jövő nemzedék is megismerhesse. Forrás: <http://zselic.csillagpark.hu/>

19 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 29/A §; 4. § q) pont.

delmi oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, továbbá a természetkímélő gazdálkodás megvalósítását szolgáló nagyobb kiterjedésű területe.

A Natura 2000 terület²⁰ európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű terület, külön jogszabályban meghatározott különleges madárvédelmi terület, különleges természetmegőrzési, valamint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület.

A törvény erejénél fogva védelem alatt áll²¹ valamennyi forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár.

Egy adott terület védetté nyilvánításának tényét az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni.²² Ennek alapján a területek védettségéről a közhiteles ingatlan-nyilvántartási adatok és bejegyzések iránymutatást adnak.

2. számú táblázat
Védett természeti területek száma és kiterjedése²³

védett természeti területek	száma (db)	területe (1000 ha)	hazánk területének százalékában (%)
nemzeti parkok	10	481,00	5,0
tájvédelmi körzetek	39	337,00	
országos jelentőségű védett természeti területek	217	848,00	9,0
helyi jelentőségű védett természeti területek		46,00	
hazánk védett természeti területei összesen		900,00	9,6
Natura 2000 területek	525	1994,98	21,39

Meg kell jegyezni azonban, hogy jelentős átfedés van az országos jelentőségű védett természeti területek és a Natura 2000 területek között.

Védett természeti területen a természetvédelmi hatóság előzetes engedélye szükséges főként a következő tevékenységekhez²⁴:

- kutatás, gyűjtés, kísérlet végzéséhez, kivéve, ha a kutatást országos jelentőségű védett természeti területen az igazgatóság végzi;
- a gyep feltöréséhez, felújításához, felülvetéséhez, öntözéséhez, legeltetéshez, kaszáláshoz;
- a terület helyreállításához, jellegének, használatának megváltoztatásához;

20 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 4. § h) pont.

21 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 23. § (2) bek.

22 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 26. § (2) bek.

23 Védett természeti területek 3. o. Forrás: <http://www.termeszetor.hu/vedett-teruleteink/>

24 A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 38. §.

- termőföldnek nem minősülő földterület rendeltetésének, termőföld művelési ágának a megváltoztatásához;
- az erdőről és az erdő védelméről szóló törvény hatálya alá nem tartozó fa, facsoport, fásor, fás legelőn lévő fa kivágásához, telepítéséhez;
- nád és más vízi növényzet égetéséhez, irtásához, aratásához, gyep- és parlagterület, tarló és szalma égetéséhez, valamint – a kijelölt és kiépített tüzrakó hely kivételével – erdőterületen tűz gyűjtéséhez;
- növényvédő szerek, bioregulátorok és egyéb irtószerek, valamint a talaj termékenységét befolyásoló vegyi anyagok felhasználásához;
- horgászathoz;
- közösségi és tömegsportesemények rendezéséhez, sportversenyhez, technikai jellegű sporttevékenység folytatásához;
- járművel történő közlekedéshez, az arra kijelölt utak, az engedélyezett tevékenységek végzéséhez szükséges munkagépek, valamint a feladatukat ellátó – külön jogszabályokban erre feljogosított – személyek járművei kivételével.

Fokozottan védett természeti terület esetén engedély szükséges a területre történő belépéshez, a jelzett turistautak és tanösvények kivételével. Ezt az engedélyt a természetvédelmi hatóság adja ki.

A felsorolt normákon kívül a tárgykörhöz kapcsolódik a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény, a védett természeti területek és értékek nyilvántartásáról szóló 13/1997. (V. 28.) KTM rendelet, továbbá a magyarországi bioszféra-rezervátumokról szóló 7/2007. (III. 22.) KvVM rendelet is. Utóbbiban az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) által az Ember és bioszféra program keretében bioszféra-rezervátumként elismert néhány magyar területet azzá minősített a miniszter (1. §).

Natura 2000 területek kijelölése, jogi szabályozás²⁵

A Natura 2000 az európai jelentőségű területek (SCI) ökológiai hálózata, amelyet a madárvédelmi irányelv alapján kijelölt különleges madárvédelmi

²⁵ A fejezet kidolgozásához felhasznált források: Az Európai Unió ökológiai hálózata. http://www.termesztervedelem.hu/?pg=menu_2090; Natura 2000 tájékoztatás. http://edktvf.zoldhatosag.hu/tartalom/termved/tv_natura.html; Természetvédelmi jog – jegyzet. <http://emla.hu>; A Natura 2000 hálózat – Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság. <http://www.dimpi.hu>; Natura 2000 területek kijelölése. http://fhnp.nemzetipark.gov.hu/index_v.php?pg=menu_2802 Katonáné Gombás Katalin: Birtokterve

területek (*Special Protection Area; SPA*), és az élőhelyvédelmi irányelv alapján kijelölt különleges természetmegőrzési területek (*Special Areas of Conservation; SAC*) együttesen alkotnak. A hálózat célja a meghatározott természetes élőhelytípusok, valamint az érintett fajok élőhelyei kedvező védeltségi állapotának a fenntartása vagy helyreállítása.

A Natura 2000 hálózatba azokat a területeket jelölték ki, amelyeken az irányelvek mellékleteiben felsorolt fajok vagy élőhelyek jelentős állományban megtalálhatók. A területek védelem alá helyezésének célja az állomány élőhelyének és életfeltételeinek megőrzése és hosszú távú megteremtése a megfelelő kezelés és területhasználat által. Az irányelvek mellékleteiben szereplő listákról hazánkban az élőhelytípusok közül 46, a növényfajok közül 36, a madarak közül 91, az egyéb állatfajok közül 105 fordul elő, ennek alapján tehát területeket kellett kijelölni.

A kijelölés összetett szempontrendszer alapján, kizárólag szakmai kritériumok szerint történt, így például irányadó tényező volt a faj vagy élőhelytípus állománymagysága, állománysűrűsége, hazai elterjedése, hazai és nemzetközi védelmi helyzete, élőhelyigénye.

A területek kijelölését részletes adatgyűjtés és tudományos kutatómunka előzte meg. A terület kijelölésére tett javaslatot természetvédelmi szakemberek dolgozták ki. A javaslat a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériummal közös egyeztetés után vált véglegessé. Az elkészült dokumentációt 2004-ben küldték meg a Európai Bizottságnak.

A különleges madárvédelmi területek kijelölése a tagállamok hatásköre. A bizottság csak abban az esetben tesz észrevételt, ha a kijelölés hiányos. A kijelölésnél figyelembe kellett venni a vonatkozó országos felméréseket (például a BirdLife International által végzett „fontosmadár-élőhelyek” kimutatása), a vonuló madarak élőhelyeit, pihenőhelyeit, legfőképp a ramsari egyezmény alapján kijelölt nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeket.

A különleges természetmegőrzési területekre tett nemzeti javaslatokat ellenben a bizottság egy hosszabb eljárás keretében, úgynevezett biogeográfiai szemináriumokon vizsgálja, ahol minden egyes faj és élőhely területkijelölését egyenként felülbírálják. Ha az egyes állományok lefedettsége nem megfelelő, akkor a bizottság a tagállamot újabb területek kijelölésére is kötelezheti. Az Európai Bizottság a 2008/26/EK számú határozatával 2007.

zési és rendezési ismeretek 14. A kölcsönös megfeleltetés és a birtokrendezés. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_BTR114/ch01s07.html

november 13-án elfogadta a pannon biogeográfiai régió²⁶ különleges természetmegőrzési területeinek jegyzékét.

A Natura 2000 hálózat a már meglévő természetvédelmi hálózatra épül, de eddig még nem védett területek is részei. A korábban védett területek több mint kilencven százaléka került be a hálózatba.

A megközelítőleg kétmillió hektárnyi Natura 2000 területek 39 százaléka erdő (a többi rét, legelő, vizes élőhely, szántó és más terület), 39 százaléka pedig egyben országos jelentőségű védett természeti terület.²⁷

Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek fogalma a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény módosításáról szóló 2004. évi LXXVI. törvénnyel épült be a hazai joganyagba. A módosítás a 41/A § (1) bekezdésében felhatalmazást adott a kormánynak az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek kijelölésére, illetve az e területekre vonatkozó szabályok meghatározására. A törvény a 41/A § (2) bekezdésével lehetővé tette, hogy a kijelölés tényét az ingatlannyilvántartásba be lehessen jegyezni.

A 41/A § (1) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján készült el az európai közösségi jelentőségű területekről szóló 275/2004. (X. 8.) kormányrendelet, amely szabályozta a magyarországi Natura 2000 területek kijelölési eljárását, a területekre vonatkozó szabályokat, kihirdette a különleges madárvédelmi területeket (5. melléklet), illetve a különleges természetmegőrzési és kiemelt jelentőségű különleges természetmegőrzési területnek (6–7. melléklet) jelölt régiókat.

A rendelet módosítására először 2006-ban²⁸ került sor, ennek indoka elsődlegesen az volt, hogy Magyarország eleget tegyen uniós kötelezettségeinek, azaz történjen meg a madár- és élőhelyvédelmi irányelv rendelkezéseinek teljes körű átültetése. Majd 2010-ben a kormány elfogadta az újabb módosítást²⁹,

26 „A pannon régió képét egy nagy kiterjedésű, sík, folyóközi üledékkel feltöltött medence határozza meg, melyet észak–déli irányban két nagy folyó, a Duna és a Tisza szel át. A medencét, mely hajdan ősi beltenger volt, alacsony fekvő dombok és hegyek ölelik csaknem teljesen körbe: észak és kelet felől a Kárpátok, nyugat felől az Alpok és dél felől a Dinári-hegység. A pannon régióba tartozik Magyarország teljes területe, valamint az EU-tagállamok közül Szlovákia, a Cseh Köztársaság és Románia, illetve az EU-n kívüli államok közül Szerbia, Horvátország és Ukrajna peremterületei.” Natura 2000 a pannon régióban 3. o. Forrás: http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/biogeos/Pannonian/KH7809609HUC_002.pdf

27 Védett területek 5. o. Forrás: <http://www.termeszeter.hu/vedett-teruleteink/>

28 Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 205/2004. (X. 8.) kormányrendelet módosításáról szóló 201/2006. (X. 2.) kormányrendelet.

29 Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 205/2004. (X. 8.) kormányrendelet módosításáról szóló 23/2010. (II. 11.) kormányrendelet.

a Natura 2000 hálózat kialakításának befejezése érdekében. A módosítás egyrészt a madár- és élőhelyvédelmi irányelv kapcsán az EU által indított kötelezettségességi eljárásban felvetődő problémák orvoslása volt, másrészt ezek alapján új Natura 2000 területeket hirdettek ki. Az utóbbi évek módosításai³⁰ az EU különböző irányelveinek való megfelelést szolgálják.

A Natura 2000 területek helyrajzi számait a kormányrendelet alapján miniszteri rendelet szabályozza, ez az európai jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészeletről szóló 45/2006. (XII. 8.) KvVM rendelet, amelyet a jelenleg hatályban lévő 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet helyezett hatályon kívül.

A területek védelmének megvalósításáról a tagállamok döntenek. Ez törvényhatóság jogsabályi tiltással, de emellett hatóság védelem vagy a gazdálkodókkal kötött szerződés is alkalmazható abban az esetben, ha a terület kedvező természetvédelmi helyzete ily módon is megőrizhető. Hatóság védelem esetében a Natura 2000 területeken meghatározott tevékenységek folytatásához a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges. A gazdálkodóval kötött szerződés esetén a tulajdonos vállalja, hogy a területen a gazdálkodást a fenntartási tervben foglaltak szerint végzi.

A Natura 2000 területek elsősorban természetvédelmi rendeltetésűek, rajtuk csak a területek védelmi céljaival összeegyeztethető tevékenység folytatható. A Natura 2000 területek fenntartási céljainak elérését nem veszélyeztető vagy nem sértő tevékenységek a jogerős engedélyeknek megfelelően folytathatók.

A természetvédelmi hatóság jogosult arra, hogy a Natura 2000 területeken folytatott engedélyköteles tevékenységet a meghatározott engedély hiányában, illetőleg az engedélyben foglaltaktól eltérő módon végző személyt e tevékenységének folytatásától eltiltsa, vagy korlátozza és/vagy az eredeti állapot helyreállítására kötelezze. Ha az eredeti állapot helyreállítására nincs mód, helyreállítási és fejlesztési feladat elvégzését írhatja elő kiegyenlítő intézkedésként.

Ha a tevékenység engedélyezése nem a természetvédelmi hatóság hatáskörébe tartozik, akkor megkeresi az engedélyező hatóságot az említett intézkedések érdekében.

³⁰ Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 205/2004. (X. 8.) kormányrendelet módosításáról szóló 375/2012. (XII. 19.) kormányrendelet, valamint az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 205/2004. (X. 8.) kormányrendelet módosításáról szóló 337/2013. (IX. 25.) kormányrendelet.

Engedélyhez nem kötött (a mező-, illetve erdőgazdálkodás körén kívül eső) tevékenységek esetén is korlátozza, felfüggeszti vagy megtiltja a tevékenységet, ha az a lehatárolás alapjául szolgáló madárfaj, közösségi és kiemelt közösségi jelentőségű faj állománya, illetve közösségi és kiemelt közösségi jelentőségű élőhelytípus súlyos vagy helyrehozhatatlan károsodásának veszélyével jár. Ugyanígy jár el a természetvédelmi hatóság a földhasználati szabályokat sértő, engedélyhez nem kötött mező- és erdőgazdálkodási tevékenységek esetén.

Natura 2000 területen a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges

- a gyep feltöréséhez, felülvetéséhez, faültetvénné alakításához;
- a terület helyreállításához;
- az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló törvény, valamint a fás szárú energetikai ültetvényekről szóló kormányrendelet hatálya alá nem tartozó fa, facsoport, fás legelőn lévő fa telepítéséhez, kivágásához (kivéve a csatorna medrében, az üzemi vízszintnél a nedvesített keresztszelvényben lévő fa, facsoport mederfenntartási céllal való kivágását);
- a talajfelszínen, száznál több fő részvételével zajló közösségi és tömegsportesemény rendezéséhez, valamint a technikai jellegű sporttevékenység folytatásához.

A természetvédelmi előírások megsértése esetén a természetvédelmi hatóság természetvédelmi bírságot, illetve természetvédelmi szabálysértési bírságot szab ki.

Minden Natura 2000 területre ható vagy azon megvalósuló terv, beruházás előtt fel kell mérni annak lehetséges hatásait a területen előforduló közösségi jelentőségű fajokra és élőhelyekre, valamint azok természetvédelmi helyzetére vonatkozóan, s ha jelentős hatás várható, le kell folytatni az úgynevezett hatásbecslési eljárást.

A terv akkor fogadható el, illetve a beruházás akkor engedélyezhető, ha megállapítható, hogy az említett fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetére, illetve a Natura 2000 területre kedvezőtlen hatással nem jár, továbbá nem ellentétes a kijelölés céljaival.

Ha a terv vagy a beruházás jelentős hatással lehet a kiemelt jelentőségű közösségi fajra vagy élőhelytípusra, kizárólag kiemelt fontosságú közérdekből fogadható el, illetve engedélyezhető. Kiemelt fontosságú közérdeknek az emberi egészség és élet védelme, a közbiztonság fenntartása, valamint a környezet védelme szempontjából kiemelt jelentőségű kedvező hatás elérése minősül. Meg kell azonban jegyezni, hogy a közlekedési és ipari beruházások

nem mindegyikéhez, a kizárólag magánérdeket szolgáló projektekhez pedig egyáltalán nem fűződik kiemelt fontosságú közérdek.

Ha a kiemelt fontosságú közérdekre tekintettel az engedélyt, illetőleg a hozzájárulást meg kell adni, de az a Natura 2000 terület állagára, illetve a rajta előforduló közösségi jelentőségű fajok vagy élőhelytípusok természetvédelmi helyzetére káros hatással lehet, a beruházást úgy kell megvalósítani, hogy az a lehető legkisebb kedvezőtlen hatással járjon.

Ha a kiemelt közösségi jelentőségű fajokra, élőhelyekre várhatóan jelentős hatással lévő tervhez vagy beruházáshoz egyéb kiemelt fontosságú közérdek (például gazdasági, szociális érdek) fűződik, akkor az elfogadás, illetve engedélyezés előtt ki kell kérni az Európai Bizottság véleményét.

Felvetődik a kérdés, hogy mi minősül jelentős hatásnak.³¹ Nincs olyan útmutatás, amely minden esetre alkalmazható lenne, viszont iránymutató lehet a 275/2004. (X. 8.) kormányrendelet 15.³², a 314/2005. (XII. 25.) kormányrendelet 1–3. melléklete³³, a 2/2005. (I. 11.) kormányrendelet a várható környezeti hatás jelentőségének eldöntéséről szóló szakaszai (4–5. §) és 2. melléklete³⁴, valamint a környezet védelméről szóló 1995. évi LIII. törvény szerinti igénybevételi, kibocsátási és szennyezettségi határértékek. E mellett szakmai aspektusokat figyelembe vevő mérlegelés segíthet a kérdés eldöntésében.

A hatások jelentőségének vizsgálatánál tekintetbe kell venni azt, hogy a kedvező természetvédelmi helyzetet kell megőrizni, illetve elérni; már a legkisebb hatás is jelentős lehet az országban vagy az adott régióban ritka elterjedésű fajoknál vagy élőhelyeknél; csökkenő állományú fajokról és élőhelyekről van-e szó; mennyire intenzív a hatás.

A Natura 2000 gyepterületek földhasználati szabályait a 269/2007. (X. 18.) kormányrendelet tartalmazza, ebben pontosan meghatározzák e területek hasznosítását, a legeltethető állatok fajtát, a gépi munkavégzés idejét, az engedélyhez kötött tevékenységek típusát, valamint a tápanyag-utánpótlás, a kaszálás és a vegyszerhasználat speciális módját.

31 Gáspár Vera: Natura 2000 érintettség megítélése. Natura 2000 hatásbecslés. 9–10. o. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=34725>

32 A Natura 2000 területet érintő hatások megállapításának szempontjait tárgyalja a fajok, az élőhelytípusok, valamint a terület koherenciája vonatkozásában.

33 1. számú melléklet a környezeti hatásvizsgálat kötelező tevékenységekről, a 2. számú melléklet az egységes környezethasználati engedélyhez kötött tevékenységekről, a 3. számú melléklet a felügyelőség előzetes vizsgálatban hozott döntésétől függően környezeti hatásvizsgálatra kötelezett tevékenységekről.

34 A 2. számú melléklet szempontokat ad a terv, illetve program megvalósítása következtében várható környezeti hatások jelentőségének meghatározásához.

A Natura 2000 hálózat felállításával Magyarország természeti értékei magasabb szintű, európai uniós jogi védelmet kaptak. A hazai védett területek rendszerét kiegészíti, hatékonyabb védelmet nyújt.

A Natura 2000 hálózat jelentősége, hiányosságai

A Natura 2000 hálózatot alkotó védett területek szétszórtnak helyezkednek el, mégis egy koherens európai ökológiai rendszert alkotnak. A fenntartható fejlődés elvét szem előtt tartva a társadalmi, gazdasági, környezetvédelmi érdekek összehangolásával törekszik a természet védelmét megvalósítani.

A Natura 2000 területekkel kapcsolatos problémák két csoportja különböztethető meg:

1. A területek kijelölésének menetével kapcsolatos gondok. Jelenleg ez úgy történik, hogy a Natura 2000 területnek jelölt területek helyrajzi számos listáját a konkrét kijelölést megelőzően közzéteszik a terület fekvése szerint illetékes önkormányzatok hirdetőtábláján, a kijelölt területeket (helyrajzi számmal együtt) jogszabályban kihirdetik. A Natura 2000 jellegét az ingatlan-nyilvántartásba is bejegyzik. A tulajdonost azonban nem értesítik erről, és arról sem, hogy a tulajdonát képező területen mi (azaz milyen jelölő élőhely vagy jelölő faj jelenléte) indokolta a kijelölést. A kijelölésre a konkrét helyszínen sem utal jelzés.
2. A területek kezelése, fenntartása, valamint a természetvédelem és más célú tevékenység összehangolása. A Natura 2000 védelem értelme az, hogy megőrizze az adott terület fennálló természeti állapotát olyan területhasználat mellett, ami ott korábban is jellemző volt. Számos esetben ehhez viszont szükség van az emberi tevékenységre, hiszen egy legelő vagy kaszáló csak akkor maradhat meg annak, ami, ha ott gazdálkodás folyik. Ezekben a területeken viszont csak természetkimélő gazdálkodás alkalmazható.

Megkezdődött a fenntartási tervek készítése, amelyek nem kötelező érvényű előírásokat, tiltásokat és újabb korlátokat vezetnek be, hanem a természetvédelmi célkitűzések és a területeken folyó gazdálkodási és egyéb tevékenységek összehangolását célzó javaslatokat fogalmazznak meg, valamint a jó gyakorlatot rögzítik. Bemutatják³⁵ az adott területeket, feltérképezik a természeti

³⁵ Varga Andor: A természetvédők ismét megpróbálhatják elmagyarázni, mi az a Natura 2000. Zaol.hu, 2013. május 23. <http://zaol.hu/hirek/a-termeszetvedok-ismet-megprobalhatjak-elmagyarazni-mi-az-a-natura-2000-1544453>

értékekre leselkedő veszélyeket, felsorolják a tennivalókat. A tervek megvalósulását, a szabályok betartását ellenőrizni fogják, időközönként pedig felülvizsgálják, és ha szükséges, megújítják majd a gazdálkodók szempontjainak figyelembevételével.

A fenntartási tervek készítésének legfőbb célja³⁶, hogy a természetvédelmi szakemberek a területek érintettjei (gazdálkodók és egyéb területhasználók, földtulajdonosok) számára közérthető módon bemutassák azokat a természetvédelmi szempontokat, amelyek a terület kijelölésekor megfogalmazódtak; az érintettekkel együttműködve olyan gazdálkodási előírások fogalmazódnak meg, amelyek betartásával – mintegy önkéntes feladatvállalásként – a gazdálkodók közreműködnek a természeti értékek megőrzésében, gyarapításában. Mindezzel új esély adódik arra, hogy megvalósuljon az a kommunikáció, amire a területek védelem alá vonása idején nem fordítottak kellő figyelmet, illetve még jobban működjön a gazdálkodókkal folytatott párbeszéd.

Az a fő kérdés³⁷ a más célt szolgáló tevékenységek kapcsán, hogy ezek hogyan működhetnek Natura 2000 területeken a megszabott korlátok között, vagy mennyire lehet ezeket a régiókat más, nem védelem céljához kapcsolódó módon használni.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület természetvédelmi igazgatója szerint³⁸ a Natura 2000 egy olyan mintaprogram lehetne, amelynek keretében a természetvédelmi, gazdálkodási és vidékfejlesztési célok összehangolásával modern modelleket lehetne alkotni. A hálózat bemutatása és elemzése eredményeként megállapította, hogy a Natura 2000 területek kijelölése sikeres volt, ellenben a kommunikáció nem volt megfelelő, ugyanis kevesen szereztek tudomást a hálózatról, illetve a kijelölésre irányuló javaslatról. A Natura 2000 területek védelmében különösen hangsúlyos a fenntartható, hagyományos gazdálkodási módok, valamint a gazdálkodók szerepe. Általánosságban elmondható, hogy a Natura 2000 hálózattal a rezervátumszerű védelem helyett a társadalmi, kulturális, gazdasági és természetvédelmi érdekek összehangolására épülő megóvás került előtérbe.

Az *Összefogással a természeti értékeink megőrzéséért* című konferencián *Haraszthy László*, a Pro Vértes Közalapítvány projektvezetője kifejtette³⁹,

³⁶ Forrás: <http://www.naturaterv.hu/>

³⁷ Bándi Gyula: Natura 2000 jubileum: a hörcsög és az Audi. Európai Jog, 2013/3., 13. o.

³⁸ Halmos Gergő: Természetvédelem és biodiverzitás. Az előadás elhangzott a 10 éve az EU-ban a környezetvédő civil szervezetek szemszögéből (lehetőségek és korlátok) címmel megrendezett konferencián, 2014. június 23-án.

³⁹ Polgárné Balogh Eszter: Helyi védett területek nyomában. Agrárkönyvtári Hírvilág, 2014/1., 3. o. http://www.omgk.hu/AH2014/1/osszefogással_termeszeti_erteinkert.htm

hogy a Natura 2000 hálózat működését Magyarországon több tényező nehezíti. Egyrészt az ismerethiány és a tévhitek (például ezeken a területeken a korábbi tevékenység nem folytatható, nem lehet legeltetni), másrészt az életszerűtlen szabályozás (például égetni tilos, pedig a tűz a természetvédelmi kezelés egyik eleme, a kaszálást öt nappal a megkezdése előtt be kell jelenteni), továbbá a hatósági gyakorlat (betarthatatlan feltételek előírása, gazdálkodási hagyományok figyelmen kívül hagyása). Mindez azonban megváltoztatható a szabályok gyakorlatiasabbá tételével, a területeken gazdálkodók teljes körű tájékoztatásával, valamint a támogatási rendszerek finomításával és a támogatott területek körének bővítésével (halastavak, gátak).

A civil szervezetek 2014 tavaszán megfogalmazták elvárásaikat a fenntartható fejlődés érdekében a kormánynak. Nyilatkozatukban egyebek között hangsúlyozzák⁴⁰, hogy a védett területek elsődleges funkciójának a természeti értékek megőrzését kell tekinteni. Az állami tulajdonban lévő erdőkben, gyepeken és vizes élőhelyeken fontos, hogy természetvédelmi kezelés folyjon, és ne nyereségérdekelt gazdálkodás. A Natura 2000 területek hosszú távú fenntartása és védelme érdekében természeti értékekre alapozó mezőgazdasági, turisztikai, térségfejlesztési programok kidolgozása és megvalósítása szükséges.

⁴⁰ Fenntarthatóság, átláthatóság, hosszú távú megélhetés! Mit kívánnak a zöldek a következő kormánytól 2014 tavaszán? 10. pont.

Forrás: http://www.mtvsz.hu/dynamic/fenntart/valasztasok_12_pont_pdf.pdf

FEJESNÉ VARGA ZITA

Nyomozás-e a perújítási nyomozás?

Errare humanum est, vagyis tévedni emberi dolog, tartja a latin mondás.

A jogállam legsúlyosabb következménye az úgynevezett justizmord, a téves ítélet, a hibás felelősségre vonás, a nem bűnös személy bűnösnek nyilvánítása. A büntetőeljárás során a tévedésnek számos oka lehetséges. A legáltalában talán *Fenyvesi* gyűjtötte össze a justizmord alapjául szolgáló okokat: téves felismerésre bemutatás, a tanúk tévedései, a hamis beismerő vallomás, nyomozó hatósági hibák, például helyszíni szemlén, kutatásnál, forró nyomos intézkedéseknél, megőrzési lánc megsértése, perszeverancia, szagazonosítási hiba, szakvéleményhiba, informátorhiba, kényszerintézkedések rosszul értelmezett taktikai alkalmazása, titkos nyomozási eszköz jogi kereteinek megsértése, védői tevékenység gyengesége, szembesítési hiba.¹

A tévedések kiküszöbölésére szolgáló jogintézmény a perújítás mint rendkívüli jogorvoslat.

A perújítási eljárás első szakasza a perújítás megengedhetősége kérdésében történő döntési szakaszt öleli fel, amely további két részre bontható: ügyészi és bírósági tanácsulési szakaszra. A perújításra jogosult bíróság mellett működő ügyészhez kell a perújítási indítványt benyújtani, aki az esetleges perújítási nyomozás után harminc napon belül nyilatkozatával együtt megküldi azt a perújításra jogosult bírósághoz. A pótmagánvádló közvetlenül a bíróságnál nyújtja be az indítványát. A bíróság másodfokú tanácsa tanácsulésen dönt a perújítás megengedhetősége kérdésében, de ha szükségesnek tartja, akkor a perújítási feltételek fennállásának megvizsgálása érdekében perújítási nyomozást rendel el, és az iratokat megküldi az ügyésznek. A perújítási nyomozásra a nyomozás általános szabályai irányadók, de a legsúlyosabb kényszerintézkedések nem rendelhetők el. A perújítás elrendelése ellen fellebbezésnek nincs helye, az elutasítás miatt az indítvány előterjesztője fellebbezhet. Látható, hogy a perújítási eljárás első szakaszában megjelenik a perújítási nyomozás intézménye, amely azt a célt szolgálja, hogy elősegítse a

¹ Fenyvesi Csaba: Kriminológia tendenciái a bűnügyi nyomozás múltjai, jelene, jövője. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2014, 192. o.

perújítási indítványban foglalt okokhoz kapcsolódóan újonnan megjelölt bizonyítékok összegyűjtését.

A tanulmány a perújítási nyomozás sajátosságait, jellegét, történeti megjelenését, a nyomozástól való különbözőségeit, speciális eltéréseit mutatja be.

A perújítási nyomozás történeti fejlődése

A mai értelemben vett perújítási nyomozás elemeit már megtalálhatjuk az 1896. évi XXXIII. tc., a Bünvádi Perrendtartás (Bp.) rendelkezései között is.² Az újrafelvételi kérelemben megjelölt bizonyítékok beszerzése a bíróság feladatköre volt, aki azt saját hatáskörben, vagy vizsgálóbíró által a vizsgálatra írt szabályok szerint szerezte be.

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény az ügyész kötelességévé tette a perújítási nyomozást, amennyiben perújítást kezdeményezett, vagy a perújítási indítványban foglaltakat alaposnak találta. A nyomozás következtében alaptalannak bizonyuló perújítási kérelmet az ügyész elutasította, ha azonban a perújítást szükségesnek tartotta, a perújítási indítványt az ügy irataival együtt az alapügyben eljáró elsőfokú bíróság szerint illetékes megyei bíróság mint másodfokú bíróság elé, vagy ha az alapügyben elsőfokú bírósággént a megyei bíróság járt el, a Legfelsőbb Bíróság elé terjesztette.³ Hasonló szabályozás jelenik meg a büntetőeljárásról szóló 1962. évi VIII. törvényerejű rendelet szabályaiban.⁴

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény⁵ már lényegét tekintve a hatályos szabályozáshoz hasonló, hiszen mind az ügyésznek, mind a bíróságnak lehetővé teszi a perújítási nyomozás elrendelését.⁶

A büntetőeljárásról szóló hatályos törvény, az 1998. évi XIX. tv. értelmében perújítási nyomozást az ügyész és a bíróság is elrendelhet. Ez a jogkör az ügyészt a perújítási indítvány bíróságnak történő megküldése előtt illeti meg, míg a bíróság az indítványozó által megjelölt bizonyítási eszközök felkutatá-

² Bp. 455. §

³ 1951. évi III. tv. 216. §

⁴ 1962. évi VIII. tvr. 273. §

⁵ 1973. évi I. törvény 278. §

⁶ Az 1973. évi I. törvényhez írt kommentár szerint ha az ügyész a saját észlelése alapján folytat perújítási nyomozást és annak eredménye révén sem lát alapot perújítás indítványozására, a perújítási nyomozást megszünteti, hiszen kérelem és indítvány hiányában a bíróságnak nincs mit elbírálnia, ezzel szemben a kérelem alapján elrendelt perújítási nyomozást nem lehet megszüntetni, a kérelmet a bírósághoz kell továbbítani.

sa érdekében rendelhet el nyomozást.⁷ A nyomozás szabályai a perújítási eljárás jellegének megfelelően ilyenkor is irányadók.

A perújítási nyomozás speciális szabályai

Figyelemmel arra, hogy a törvény a nyomozás általános szabályainak megfelelő alkalmazását hívja fel, szót kell ejteni a büntetőeljárás nyomozási szakaszának egyes kérdéseiről is.

A büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik.⁸ Ebből is láthatóan a perújítási nyomozás elrendelése esetén már a büntetőeljárás jogerős lezárása utáni nyomozásról vagy nyomozási cselekményekről beszélhetünk, olyan nyomozásról, amikor az ügy nem kerül vissza a nyomozási szakba, hanem marad a bírósági szakaszban.

A nyomozás feladata az összes adekvát, releváns „nyom” torzításmentes, fontossági fokozatok nélküli, törvényes módú felkutatása, rögzítése, vizsgálata, értékelése.⁹ A nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást olyan mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e.¹⁰ Ebből következően a nyomozó hatóság bizonyítási szerepe a tényfelderítési monopólium, valamint alapvető eljárási célja a tényállás és az elkövetők felderítése. A nyomozás előkészítő eljárás, a nyomozási szakban is folyik bizonyítás, ennek tartalma a bizonyítékok vádemeléséhez szükséges mértékű összegyűjtésében testesül meg.¹¹ A nyomozás keretei szabadon tágíthatók, újabb és újabb bűncselekmény gyanúját keltő cselekmények vonhatók a vizsgálat körébe.

Az alapeljárás nyomozásától ugyanakkor mind a jellegét, mind a kereteit, illetve célját illetően eltér a perújítási nyomozás, amely valójában csupán egyes eljárási (nyomozási) cselekmények elvégzését jelenti. Ugyanis nem nyomozást kell lefolytatni, tényállást felderíteni, hanem meghatározott körben és célból (bizonyítási eszközök felkutatása érdekében) nyomozási cselekményt elvégezni.¹² A perújítási nyomozás során újabb bűncselekménnyel

⁷ Be. 411. § (3) bek.; Be. 412. § (1) bek.

⁸ Be. 164. § (1) bek.

⁹ Fenyvesi Csaba: i. m. 146. o.

¹⁰ Be. 164. § (2) bek.

¹¹ Németh Zoltán György: A nyomozó hatóság bizonyításban játszott szerepe, a nyomozati tényfeltárás és a bizonyítás összefüggései. Jogelméleti Szemle, 2012/2. <http://jesz.ajk.elte.hu/nemethz50.pdf>
12 89/2011. Bkv.

gyanúsítani nem lehetséges, míg az alapeljárásban végzett nyomozás során folytatólagos kihallgatásnál is lehet újabb gyanúsítás. A perújítási nyomozás célja annak tisztázása, hogy a perújítás előfeltételei a jogerős bírói határozattal szemben fennállnak-e. Rendelhető-e tárgyában való vádemelés tárgyában való, hanem a bíróság perújítás megengedhetősége tárgyában való döntésének előkészítése. Kereteit a perújítási indítványban perújítási okként érvényesíthető ok határozza meg, jelöli ki, hiszen a nyomozás azon bizonyítékok beszerzésére irányul, amelyek valamely meghatározott perújítási ok meglétét alátámaszthatják. Ha például az indítványozó a perújítási indítványában valamely lényeges tényre nézve új tanút jelöl meg, indokolt lehet a tanút perújítási nyomozás keretében kihallgatni, mivel enélkül nem állapítható meg, hogy a tanú előadása valószínűsíti-e a perújítással elérni kívánt célt.¹³ A perújítási nyomozásnak oly módon való lefolytatása viszont, amely nem alkalmas a terhelt perújítási kérelmében hivatkozott új tények, bizonyítékok tisztázására, a perújítási indítványt elutasító végzés hatályon kívül helyezésére szolgáltat okot.

Mínt hogy a büntetőeljárás törvényünk szerint mind az ügyész, mind a bíróság elrendelhet perújítási nyomozást, szükséges megvizsgálni a sajátosságokat.

Az ügyész akkor rendel el perújítási nyomozást, ha az indítvány, illetve a rendelkezésére álló adatok alapján úgy látja, hogy az új bizonyítékok ezt szükségessé teszik. A perújítási indítvány előterjesztőjét a nyomozás elrendeléséről, valamint annak eredményéről értesíteni kell.¹⁴ Azokban az ügyekben, amelyekben perújítási nyilatkozatot kell tennie a perújítási indítvány alaposágának, vagy alaptalanságának eldöntése érdekében, a fellebbviteli főügyészség is jogosult perújítási nyomozást elrendelni, és annak szempontjait is meghatározni. E perújítási nyomozás felügyeletét azonban nyomozás-felügyeleti hatáskör hiányában nem láthatja el, így azt a hatáskörrel, illetékeséggel felruházott főügyészség végzi.

A Legfőbb Ügyészség az ügyészi gyakorlatot illetően akként foglalt állást, hogy a fellebbviteli főügyészség nyomozás-felügyeleti tevékenységét nem végez, ezért az olyan ügyben, amelyben perújítási nyilatkozatot kell tenni a perújítási indítvány alaposága vagy alaptalansága eldöntése érdekében, perújítási nyomozást rendelhet el, és ahhoz szempontokat is adhat, azonban a perújítási nyomozás felügyeletét nem láthatja el, mivel ezt a hatáskörrel felruházott főügyészség végzi. Ha a perújítási nyomozást a főügyészség rende-

¹³ Akác József: A perújítás. In: Belegi József (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára, XVII. fejezet. Második, átdolgozott és egybeszerkesztett kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2016, 1596. o.

¹⁴ 12/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenységről 22. §.

li el, a főügyészség annak felügyeletét elláthatja, vagy azzal helyi ügyészséget bízhat meg.¹⁵ Az ügyész által elrendelt perújítási nyomozás határidejére az általános szabályok az irányadók.¹⁶ Ez esetben a határidő meghosszabbítására a nyomozás általános szabályai irányadók. A nyomozás elrendelések a főügyészség szempontokat ad, ez után a nyomozás felügyeletéről az ügyben eljáró ügyész gondoskodik. Ha az ügyész a perújítási nyomozást hivatalból rendelte el, és azt nem követi perújítási indítvány megtétele, a perújítási nyomozás megszüntetése nem jöhet szóba, feljegyzésben kell rögzíteni, hogy a perújítási nyomozás alapján nem került sor perújítási indítvány benyújtására. Ha az eljárás egyéb résztvevői a perújítási nyomozásról tudomást szereztek (például terhelt, sértett kihallgatása megtörtént), akkor az eljárás lezárásáról értesíteni kell őket azzal, hogy az ellen panasszal nem élhetnek.¹⁷

A bíróság az indítvány és az iratok megvizsgálása után, ha a perújítás megengedhetőségében való döntéshez szükségesnek találja, az indítványozó által megjelölt bizonyítási eszközök felkutatása érdekében nyomozást rendel el, és az iratokat ennek elvégzése céljából megküldi az ügyésznek. Mindezt az indokolja, hogy a bíróság a perújítás megengedhetőségének tisztázása érdekében bizonyítást nem vehet fel. A nyomozás elrendelésére magánvádas eljárásban is lehetőség nyílik.¹⁸

A Legfelsőbb Bíróság a perújítási indítványt elutasító végzést hatályon kívül helyezte, és az ítéletábrát perújítási nyomozás elrendelésére is kiterjedő új eljárás lefolytatására utasította arra hivatkozva, hogy ha a perújítási nyomozás eredménye azt valószínűsíti, hogy a sértettet más személy is bántalmazhatta, ez az élet elleni cselekmény kapcsán okot adhat a perújítás elrendelésére.¹⁹

A perújítási nyomozást elrendelő végzés pervezető jellegű, az ellen fellebbezésnek helye nincs.

Ha a terhelt az elrendelt perújítási nyomozásra tekintettel a jogerősen kiszabott szabadságvesztés töltésének félbeszakítását, végrehajtásának felfüggesztését kéri, annak elutasítására kerülhet sor. Ennek indoka, miszerint csak

15 A Legfőbb Ügyészség büntetőbírószági ügyek főosztálya a perújítási eljárással kapcsolatos ügyészi tevékenység vizsgálata című összefoglaló munkájában.
<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok/7070.pdf>

16 Ha a perújítási nyomozást a fellebbviteli (megyei) főügyészség rendeli el, annak határidejét a 12/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás 22. §-a szerint meg kell szabnia.

17 Legfőbb Ügyészség nyomozás-felügyeleti és vádelőkészítési főosztály NF.1531/2011/3. I-XI. számú összeállítás, 94. pont

18 Belegi József: i. m. 1597. o.

19 Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.891/2011/7.

a perújítás elrendelése esetén nyílik meg a bíróság azon lehetősége, hogy vizsgálja az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtásának felfüggesztése vagy félbeszakítása indokoltságát²⁰.

Lényeges szempont, hogy a perújítási nyomozás eredményét is csak abból a szempontból lehet értékelés alá vonni, hogy az mennyiben valószínűsíti a perújítási célt, hiszen a perújítási nyomozás elrendelésére a megengedhetőségi szakaszban kerülhet sor.

A perújítási nyomozás során sor kerülhet igazságügyi szakértő kirendelésére is, ennek kapcsán bűnügyi költség is adódhat. A bűnügyi költséget a perújítási indítvány elutasítása esetén az indítványozó viseli, azonban ha a védő önállóan nyújtja be a perújítási indítványt, a bűnügyi költség viselésére az elutasító határozatban a terheltet kell kötelezni.²¹

A Be. kifejezetten nem rendelkezik arról, hogy a bíróságnak a nyomozás elvégzésére kell-e határidőt kitűzni, és ha igen, milyen tartamút, szintén nem rendelkezik a határidő meghosszabbításáról, illetve annak jogosultjáról. A bíróság által elrendelt perújítási nyomozások határidejének meghatározása tekintetében korábban eltérő volt a gyakorlat abban, hogy a bíróság a perújítási nyomozás elrendelésekor annak határidejét meghatározza, vagy sem. Ha nem határozta meg, akkor a főügyészségek állapították meg annak határidejét. Volt olyan bíróság, amely harmincnapos határidőt tűzött ki, illetve voltak, amelyek két hónaposat. Ellentmondás volt a kitűzött határidő lejárta után a meghosszabbításban is, egyes főügyészségek a bíróság által kitűzött határidőt meghosszabbították.²² Ezt a nem egyértelmű jogi szabályozás alapján kialakult ellentmondásos gyakorlatot oldotta fel a Kúria, amikor rámutatott, miszerint értelemszerű, hogy a nyomozást elrendelő jogosultsága kell hogy legyen a nyomozás határidejének megállapítása és annak meghosszabbítása.²³ Határidő kitűzéséről azonban a hatályos törvény nem rendelkezik, így figyelemmel a nyomozás határidejére vonatkozó szabályokra, a perújítási nyomozás teljesítésének határideje két hónap, amit az elrendelő határozatban meg kell állapítani. A meghosszabbításra szintén a bíróság jogosult. Figyelemmel arra, hogy az ilyen nyomozás feladata szűkebb terjedelmű, ezért a bíróságnak joga, kötelessége, hogy észszerű határok között tartsa a határidő meghosszabbításának tartalmát, és erre a meghosszabbításra az ügyész tesz indítványt a bíróságnak. Azonban visszatérési pont, és az eljárás feladatok megoszlása-

20 Kúria Bkf.I.531/2012/2.

21 Legfelsőbb Bíróság Bkf.III.987/2008/2.

22 A Legfőbb Ügyészség büntetőbíróági ügyek... i. m.

23 Kúria 89/2011. BK vélemény.

nak elvéből is következik, hogy ez esetben is a nyomozás felügyeletét is az ügyész látja el.

Szükséges szót ejteni arról, hogy a jelenlegi szabályozás hogyan változik a jövőben a 2018. július 1-jén hatályba lépő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény szerint.

A perújítási nyomozást a továbbiakban is elrendelheti mind az ügyész, mind a bíróság, azonban a tervezett szöveg konkrétan meghatározza azokat az eltéréseket, amelyeket a bíróság által elrendelt perújítási nyomozás során figyelembe kell venni. Így a perújítási nyomozást elrendelő végzést és az ügyiratokat a bíróság közvetlenül az általános nyomozó hatóságnak küldi meg, a bíróság gyakorolja az irányítási jogkört, az általános nyomozó hatóság pedig a perújítási nyomozás végeztével a bíróságnak küldi vissza az iratokat. Az új törvény már konkrétan megjelöli, hogy a perújítási nyomozási határidő két hónap, amelyet a bíróság kétszer, egyenként legfeljebb két hónappal hosszabbíthat meg.²⁴ Gyakorlatilag ez a szabályozás már egyértelműen körvonalazza a bíróság által elrendelt perújítási nyomozás sajátosságát, azonban felvetheti az eljárási feladatok megoszlásának esetleges összemosódását, e kérdés szorosan kapcsolódik az alapelvek vizsgálatához. Az ugyanis, hogy nyomozás elrendelésére a bíróság is lehetőséget kap, és irányítási jogkört gyakorol a rendőrség felett, felvetheti, hogy nem mosódnak-e össze egyes perbeli pozíciók.

Az alapelvek sajátos érvényesülése a perújítási nyomozásban, perbeli pozíciók

A perújítási nyomozás során speciális módon érvényesülnek egyes büntető-eljárási alapelvek, ezek közül az eljárási feladatok megoszlása, a jogorvoslati jog, a bizonyítási teher, a védelem joga, az ártatlanság védelme, az önvédre kötelezés tilalma.

A Be. rendszeréből következően a nyomozás befejezése után kizárólag a közvédelmi funkcióval felruházott ügyész dönthet a büntetőeljárás további sorsáról, ennek folytán kerül a konkrét ügy az érdemi döntés meghozatalára kizárólagosan jogosult bíróság elé. A bíróság igazságszolgáltatási tevékenységének előfeltétele a törvényes vád megléte.

²⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 641. § (2) bekezdés.

A legalitás, officialitás elve alapvetően érvényesül, mivel a nyomozó hatóság és az ügyész minden bűncselekmény miatt hivatali kötelessége következtében meg kell hogy indítsa a büntetőeljárást. Az eljárási feladatok megosztásának megfelelően a vádlóra hárul az a kötelezettség, hogy a terhelt bűnösségét kétséget kizáró módon bizonyítsa. A vádfunkció gyakorlásának eljárási kockázata és szakmai felelőssége a vádemelés közhatalmi jogkörének gyakorlására kizárólagosan feljogosított ügyészt terheli.²⁵

A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása. Az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat is jelent a védelem számára.²⁶

Az eljárási feladatok megosztásának alapelve sérelmet szenvedhet például akkor, ha a terhelt terhére történő perújítási indítvány benyújtására kerül sor. Ez esetben ugyanis a bíróság, amely elrendeli a perújítási nyomozást, annak eredményéhez mérten esetleg az alapügyhöz képest a terhelt számára hátrányos határozatot hozhat. Vagyis a megbüntetés iránti igény erősebb lehet a jogerős döntések után, miközben a jogállamban a bűnüldözésnek szigorúan anyagi jogi és eljárási korlátok és feltételek között kell zajlania, a bűnüldözés sikertelenségének kockázatát az állam viseli.²⁷ Abból eredően, hogy a terhelt terhére az ügyész benyújthat perújítási indítványt, és ezzel kapcsolatban mind az ügyész, mind a bíróság elrendelhet perújítási nyomozást, felvetődik – ahogy *Elek* is rámutatott –, hogy nem mosódik-e össze a bíróság és a nyomozó hatóság szerepköre, „*menyiben várható el a bírótól, hogy nyomozói szerepkörbe bújva, nyomozói szemléttel kutassa az ügy terhelő és mentő bizonyítékait*”²⁸. Elfogultan tud-e dönteni a perújítás megengedhetősége kérdésében az a bíróság, amely a terhelt terhére a bűnösség megállapítása érdekében benyújtott perújítási indítvány kapcsán meghatározza a perújítási nyomozás szempontjait? Ez esetben ugyanis egyfajta funkcióhalmozódást észlelhetünk, vagy azt, hogy ítélkezési tevékenységen túli feladatok elvégzését folytathatja a bíróság, ez pedig az Emberi Jogok Európai Bíróságának megítélése szerint kételyt ébreszthet a pártatlansággal kapcsolatban.²⁹ A tiszt-

25 14/2004. (V. 7.) AB határozat.

26 14/2002. (III. 20.) AB határozat.

27 1992. évi (I. 30.) AB határozat.

28 Elek Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. Jogtudományi Közlöny, 2016. január, 31. o.

29 Uo. 35. o.

tességes eljárás szabályait hivatottak a kizárási szabályok³⁰ is szavatolni, azonban önmagában az aggályosság kérdésének felvetődését ezek a szabályok még nem tudják eloszlatni. Nyilván az esetben, amikor a terhelt javára szóló, a terhelt által megjelölt bizonyítékok felderítéséről van szó, akkor a bíróság e tevékenysége az anyagi igazság elérése érdekében inkább alátámasztott, mint a terhelt terhére benyújtott indítvány esetében.

A problémát érzékelt a Kúria is, kollégiumi vélemény formájában mutatott rá: abból következően, hogy a perújítási eljárásban a perújítási nyomozás elrendelése és elvégzése nem az általános szabályok mögött meghúzódó legalitás, vagy officialitás elvén alapul, hanem a bíróság mérlegelésén, akként foglalhatunk állást, hogy nem sérülnek a garanciális jogok. Ez következik abból is, hogy a bíróság nyomozáselrendelése után az ügyész az, aki rendelkezik a nyomozó hatóságnál a nyomozási cselekmény elvégzése érdekében, az iratokat pedig a nyomozás elvégzése után szintén az ügyész, nem pedig a nyomozást elvégző hatóság küldi meg a bíróságnak.³¹ *Mivel ez a szabályozás a tervezet szerint megváltozik, és bár továbbra is mérlegelésen alapul a perújítási nyomozás bíróság általi elrendelése, úgy vélem, az aggályosság kérdése a továbbiakban sem oldódik fel megnyugtatón.*

A tisztességes eljáráshoz kapcsolódnak a kizárási szabályok is. A perújítási nyomozás kapcsán a nyomozó hatóság tagjával kapcsolatos kizárási szabály, hogy kizárt a nyomozó hatóságnak az alapügyben eljáró tagja.³² Mindamellet ez a szabálysértés relatív eljárási szabálysértésnek minősül. A konkrét büntetőügy valamennyi bizonyítékának együttes értelmezésével kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy a kizárási szabály megsértése a perújítás elrendelésére lényeges kihatással volt-e.³³

További alapelv, az ártatlanság védelme szintén eltérően érvényesül a perújítási nyomozás során. Az ártatlanság védelme magában foglalja a terhelt kedvező bizonyítási pozícióját, azt, hogy a bűnösségét a vádló köteles bizonyítani, a terhelt nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására. Az alapügyben jogerősen felmentett, vagy az eljárás megszüntetésével érintett személyt a perújítási nyomozás során tanúként lehet kihallgatni. Az alapeljárásban jogerősen elítéltet a perújítási nyomozásban elítéltként kell kihallgatni. Hiába nyomozásról van szó, nem gyanúsított (nem is vádlott), hanem – perbelileg –

³⁰ A perújítási eljárásból ki van zárva az alapügyben nyomozást teljesítő ügyész, vádat képviselő ügyész, valamint a nyomozó hatóság azon tagja, aki az alapügyben eljár, és az a bíró, aki a rendkívüli jogorvoslattal megtámadott határozat meghozatalában részt vett.

³¹ Kúria 89/2011. Bkv.

³² Be. 38. § (2) bek.

³³ BH, 2006/386.

elítelt. Az eljárási jogai – speciális érvényesülés mellett – megegyeznek a gyanúsítottat megillető jogokkal. A perújítási nyomozás során az elítelt az alapügyben elbírált cselekményeken kívül azonban további cselekmények elkövetésével nem gyanúsítható. A másik elv, amely szorosan összefügg az ártatlanság vélelmével, az önvádra kötelezés tilalma. Ez jelenti, hogy a terhelt nem kötelezhető arra, hogy önmaga ellen terhelő vallomást tegyen vagy bizonyítékot szolgáltatson. Ez az elv azonban nemcsak a terheltre, hanem a büntetőeljárásban részt vevő minden személyre vonatkozik, és a tanúvallomás akadályainál érhető tetten. Az ártatlanság vélelméről szóló EU-irányelv értelmében a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a gyanúsítottaknak és a vádlottaknak jogukban áll hallgatni azzal a bűncselekménnyel kapcsolatban, amelynek elkövetésével őket gyanúsítják, vagy vádolják. A jogalkotó abszolút jogként kívánta meghatározni a hallgatás jogát.³⁴ A nyomozás során az ártatlanság vélelme érvényesül, kötelezi a nyomozó hatóságot is, az ügyész is, hiszen az alapos gyanú nem lehet bizonyosság. Az ártatlanság vélelme nem szubjektív vélemény, hanem (objektív) jogi helyzet, amelyből a vádló bizonyítási kötelessége következik.³⁵ Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg.³⁶ Ez a rendelkezés az ártatlanság vélelmét a jogerős bírói döntéshez köti.³⁷ A perújítás esetében azonban az a sajátos helyzet áll fenn, hogy a jogerősen elítelt terhelt nem tekinthető ártatlannak, hiszen a bíróság jogerős ítéletével megállapította bűnösségét.³⁸ Ha a terhelt nyújt be perújítási indítványt, akkor nyilván a felmentése vagy legalábbis enyhébb büntetés kiszabása érdekében teszi. Ezért az ő érdeke, hogy az ártatlanságát jelentő új bizonyítékok megjelölésére sor kerüljön, és megszólaljon, bizonyítson, vagyis kvázi rá hárul a bizonyítási teher, viszont a hatóságok érdeke az, hogy a tévedés, a justizmord ne fordulhasson elő, hogy az esetleges hibát kiküszöböljék. A másik

³⁴ Az Európai Parlament és a tanács (EU) 2016/343. irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>

³⁵ Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Harmadik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 318. o. 36 Be. 7. §

³⁷ A jogerős bírói ítélethez kötött ártatlanság vélelme megkérdőjelezi az alapos gyanú alapján tett valamennyi intézkedés törvényességét és létjogosultságát, minthogy az alapos gyanú nem vélelmezi a gyanúsítottak ártatlanságát, hanem megkérdőjelezi azt, valószínűsíti a gyanúsított bűnösségét. Vigh József: A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve. Jogelméleti Szemle, 2002/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh12.html>

³⁸ A Philips v the United Kingdom 41087/98. számú ügyben a bíróság kimondta, hogy nem sérti az ártatlanság vélelmét, ha a jogerősen elítelt személlyel szemben a bíróság még utólagosan elközbízt alkalmaz, mert az korábbi elítélésből és nem újabb vádból fakadt.

által meg nem hivatkozott tanúkat a nyomozó hatóságnak kell felkutatnia, ez már lehet ismert személy, ismert csoport ismeretlen tagja, vagy teljesen ismeretlen elkövető.³⁹ A perújítási nyomozásban viszont a kérelmező lesz az, aki megjelöli ezeket a tanúkat. Azzal a személlyel szemben, akinek a bűnössége még nem nyert bizonyítást, nem alkalmazhatók a bűnösség megállapításához kötődő jogkövetkezmények.⁴⁰ Vagyis amíg a bűnösnek ítélt terhelt esetében az ártatlanság védelme fogalmilag nem érvényesül, addig a felmentett terhelt esetében továbbra is érvényesül a kedvező eljárásjogi helyzete, hiszen továbbra is a hatóságnak kell bizonyítania, hogy a jogerős ítélettel ellentétesen bűnös.

Mivel az alapeljárásban az ártatlanság védelme kapcsolódik a hallgatás jogához is, szükséges megnézni, hogyan változik ez a perújítási nyomozásban.

A hallgatás joga a XX. század második felében született számos emberi jogi, sőt más tárgyú nemzetközi szerződésben is elismerést nyert, így az ENSZ Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában is. A hallgatás joga körül megszületésétől kezdve kételyek vannak, viták folynak. *Bentham* szerint „az ártatlanság a megszólalás, míg a bűnösség a hallgatás jogát igényli”⁴¹. A mentesség egyik funkciója, hogy garantálja a terhelt fizikai, pszichikai integritását, elejét vegye, hogy erőszakot alkalmazzanak, vagy kínzásnak vessék alá. A büntetőeljárás szabályok és a perbeli megismerés közötti kapcsolatot tekintve a hallgatás joga abba a csoportba tartozik, amelynek jellemzője, hogy nem általában hivatott arra, hogy az igazság kiderítését elősegítse, hanem egy korábban elvégzett értékelés eredményére vetítve. A büntetőeljárás-jognak arra kell törekednie, hogy az ártatlanok megbüntetésének esélyét minimalizálja, és ennek fejében vállalja azt, hogy egyes esetben elkerülők a bűnösök a felelősségre vonást.⁴² *A kodifikáció kapcsán a Legfőbb Ügyészség részéről rendszeresen felvetődő javaslat volt, hogy a hallgatás joga (a terhelt vallomás-megtagadási joga) korlátozva legyen, vagyis ha a terhelt ezzel él, majd ez után vallomást tesz, ettől kezdve hozzá kérdések legyenek intézhetők, azaz a továbbiakban a hallgatás joga ne illesse meg.* A vallomástétel megtagadása az egyik legfontosabb terhelti jogosultság.

39 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2005, 374. o.

40 Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata II. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXIII., 2015.
http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_33_2015/ISSN_0866-6032_tomus_33_2015_224-242.pdf

41 Bárd Károly: A hallgatás ára. Fundamentum, 2005/3., 5. o.

42 Uo. 10.o.

Az új büntetőeljárási törvény szerint a vallomás megtagadása az eljárás folytatását nem akadályozza, és nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát.⁴³ Ha a vádlott később nem tesz vallomást, a terheltként tett korábbi vallomásának lényege ismertethető vagy felolvasható.⁴⁴

Az Emberi jogok európai egyezményének 14. cikke fogalmazza meg a *nemo debet prodere se ipsum* elvét, miszerint senki sem kötelezhető arra, hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.

A hallgatási jogára való figyelmeztetésnek meg kell előznie a váddal kapcsolatos terhelti reflektálást.⁴⁵ Ha a vádlott a figyelmeztetés után úgy dönt, hogy vallomást tesz, akkor a bíróság figyelmezteti arra, hogy vallomásában mást bűncselekményt elkövetésével hamisan nem vádolhat.

A terhelti kihallgatás a legjelentősebb nyomozási cselekmény, amely a Be. által meghatározott alakításgok és garanciák mellett a személyi jellegű bizonyítékok megszerzését szolgálja azáltal, hogy a kihallgatott gyanúsított, sértett, tanú a bűncselekményről szerzett legjobb tudomásának megismerését teszi lehetővé. A gyanúsított első kihallgatását mindig a megalapozott gyanú közlése előzi meg, ezáltal az addig csak a bűncselekmény miatt folytatott nyomozás átlép a feltételezett bűnelkövető elleni nyomozási szakaszba. A személyi adatok részletes felvétele után a megalapozott gyanú közlése utáni háromirányú figyelmeztetést a vallomástétellel kapcsolatosan kötelezővé teszi a törvény (ez a Miranda-elv), illetve a védő választásával, kirendelésével kapcsolatos figyelmeztetést is. Ezt követi az összefüggő előadás, ha a gyanúsított él ennek lehetőségével. Ha nem kíván beszélni, akkor figyelmeztetni kell arra, hogy a védekezéstől fosztja meg magát. Az összefüggő előadás után következik a kérdések feltevése. Ezek több célt szolgálnak, a terhelt védekezésének ellenőrzését, megértését, az ügy homályos, hézagos, bizonytalan pontjai részleteinek tisztázását, a terhelt tévedéseinek, vagy hazugságainak leplezését.⁴⁶

A perújítási nyomozásban a terhelt kihallgatása – ellentétben az általános szabályokkal – nem a gyanúsítással veszi kezdetét. A Miranda-figyelmeztetés tehát a jogerősen elítélt terheltnél elveszíti eredeti célját, hiszen a terhelt érdeke éppen nem a hallgatás, hanem az, hogy ténylegesen megszólaljon, ne éljen a hallgatás jogával, elérje, hogy a perújítási nyomozásban kihallgassák,

43 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 185. § (1) bekezdés b) pont

44 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 523. § (1) bekezdés 2. mondat.

45 Tóth Andrea Noémi – Háger Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. Miskolci Jogi Szemle, 2013/2., 85. o.

46 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 338. o.

szembesítsék, tanúikat meghallgassák. Nyilvánvalóan ez a felmentett terhelt esetében, akit a perújítási nyomozás során tanúként hallgatnak ki, a vallomás-megtagadás jogával összefüggésben érvényesül.

Ide kapcsolódik, hogy a perújítási nyomozás során sajátosan alakul a kényszerintézkedések elrendelésének lehetősége is, mivel a terhelttel szemben személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, előzetes letartóztatás, lak-helyelhagyási tilalom, házi őrizet, távollattartás, ideiglenes kényszergyógykezelés nem alkalmazható. Ezek az intézkedések csupán akkor alkalmazhatók, ha a perújítást a bíróság elrendeli. Ez esetben a perújítást elrendelő bíróság az ügyet a megismételt eljárás lefolytatására hatáskörrel, illetékességgel felruházott bírósághoz teszi át, egyidejűleg az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtását felfüggesztheti, illetőleg félbeszakíthatja, vagy a szükséges kényszerintézkedést elrendelheti.⁴⁷

Az ügy kapcsán az elítéltet az eljárás jogerős befejezése után is jellemzi a terhelt helyzete, például amennyiben más ügyben tanú, a feltett kérdésre akkor is megtagadhatja a választ, ha a kérdéses bűncselekmény miatt már jogerősen elítélték, így a hamis tanúzással megállapított büntetőjogi következmények terhével sem kényszeríthető arra, hogy tanúként eltérjen a büntetőjogi következmények nélkül tett terhelti vallomásától.⁴⁸

A perújítási nyomozásban sor kerülhet az alapeljárásban még ki nem hallgatott tanú első, valamint a már kihallgatott tanúnak újabb tényre vonatkozó kihallgatására is. A perújítási nyomozásban is fontos szerepe van a nyomozási sorrendnek, hiszen például, ha az új tanúkat korábban hallgatják ki, mint ahogy az elítéltet, az elítélt tényállításait nem tárják a tanúk elé, így azok nem is tudnak a lényeges elemekre reflektálni, adott esetben vallomást tenni.⁴⁹ A tanúkihallgatás a kihallgatás leggyakoribb válfaja, önálló nyomozási cselekmény, és általában eljárási eseménysor, amelynek során az eljárási törvény által meghatározott alakiságok és garanciák mellett az igazmondási kötelezettség terhével a kihallgatott tanú vallomást tesz, előadja a büntetőjogilag releváns tényekre vonatkozó közvetlen vagy közvetett tudomását. A tanú nemcsak mindvégig igazmondásra kötelezett, hanem köteles a nyomozást, és általában a bizonyítást egyéb aktív magatartással is, feljegyzések, iratok, tár-

47 Be. 413. § (1) bekezdés.

48 Háger Tamás: Egyes elhárítható tanúvallomási akadályok a büntetőperben. A hozzátartozói viszonytal és az önvádra kötelezés tilalmával összefüggő mentességi okok. <http://ujbtk.hu/hager-tamas-egy-es-elharithato-tanuvallomasi-akadalyok-a-buntetoperben-a-hozzatartozoi-viszonymal-es-az-onvadra-kotelezes-tilalmaval-osszefuggo-mentességi-okok/>

49 A BH, 1976/55. számú jogeset szerint ebből az okból a perújítási kérelmet elutasító végzés hatályon kívül helyezésére is sor kerülhet, hiszen nem volt megfelelő a perújítási nyomozás lefolytatása.

gyak bemutatásával és igazmondási kötelezettségével is segíteni.⁵⁰ A nyomozó hatóság, az ügyész és a bíróság számára is kötelezettségként írja elő a törvény annak vizsgálatát, hogy nem áll-e fenn tanúvallomást kizáró vagy mentő ok, másként fogalmazva mentességi ok. Ez a kötelezettség a perújítási nyomozás során is érvényesül. A perújítási nyomozás szempontjából jelentősége lehet annak a tanúnak, aki az alapügyben mentességi jogával élt, tekintve, hogy új bizonyítéknak kell tekinteni az ilyen személy tanúvallomását, az illetőt egyébként ekkor is megilletteheti a jog, hogy éljen a mentességgel.⁵¹ Az alapügyben mentességi jogával élő tanú meghallgatására perújítási nyomozás folyamán is sor kerülhet.⁵²

A perújítási nyomozás résztvevője lehet az ügyvéd is a terhelt képviselőjében, hiszen alapvető elv, hogy a terheltet megilleti a védelem joga.⁵³ A ki rendelés, illetve a meghatalmazás hatálya – ha a meghatalmazásból más nem tűnik ki – a büntetőeljárás jogerős befejezéséig tart, de kiterjed a perújításra, a felülvizsgálatra, valamint a különleges eljárásokra is.⁵⁴ Ebből következően a perújítási eljárásban a megengedhetőség kérdésében való döntési szakban a védelemhez való jog a perújítási nyomozás során vetődhet fel, ugyanis a perújítási nyomozásban a terhelt kihallgatásakor a védő jelenlétére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Ha nem kerül sor perújítási nyomozásra, illetve a perújítási indítványt elutasítják, akkor önmagában a védői kötelező részvétel nem vetődik fel, de védőt meghatalmazhat a terhelt, illetve a védő saját jogán is benyújthat perújítási indítványt. Ha viszont a perújítást elrendelik, akkor újból előkerül a védelemhez való jog.

Sajátosan alakul a jogorvoslathoz való jog. A perújítást elrendelő határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs. Így abban az esetben, amikor a terhelt terhére sor kerül perújítás elrendelésére, a terheltet nem illeti meg, hogy jogorvoslattal éljen, így ez a szabályozás felvetheti, hogy nem sérül-e ekkor alapjoga. *Szintén nincs helye fellebbezésnek a perújítási nyomozás elrendelése ellen sem, ez ugyanezeket az aggályokat vetheti fel, ha a terhére szülő, s így perújítást valószínűsítő bizonyítékok beszerzésére irányul a perújítási nyomozás.* A jogorvoslat kizárása nem sért-e alkotmányos alapjogot? A bíróság által elrendelt perújítási nyomozás során végzett eljárási cselekmények, például házkutatás, lefoglalás ellen van-e helye jogorvoslatnak, és ha igen,

50 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 373. o.

51 Be. 408. § (4) bek.

52 Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.891/2011/7.

53 Be. 5. §

54 Be. 49. § (1) bek.

azt ki bírálja el. A gyakorlat alapján azok pervezető jellege miatt jogorvoslat bejelentésére nincs lehetőség, csak a végrehajtás módja ellen bejelentett panasz elbírálására terjedhet ki az ügyész hatásköre.⁵⁵

A perújítási nyomozás során sor kerülhet igazságügyi szakértő kirendelésére is. Új bizonyíték lehet ugyanis a terhelt részéről arra való hivatkozás, hogy a cselekmény időpontjában vagy utána kóros elmeműködés jellemezte, így erre tekintettel enyhébb büntetés kiszabása, esetleg a felmentése jöhet számításba. Az erre hivatkozás alapján esetlegesen beszerzett igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény adott esetben alapul szolgálhat a jogerő feltörésére.⁵⁶ A bírósági ügyek vizsgálata azt mutatja, hogy legtöbbször azokban az esetekben sikeres a perújítás, amelyekben szakértői véleményt csatolnak az indítványhoz, s ezt főképp jogi képviselőkkel eljáró terhelteknél lehet tapasztalni. Ha azonban a perújítási nyomozás folyamán beszerzett igazságügyi orvos szakértői vélemény fenntartja a korábbi szakvélemény megállapításait, valamint a kihallgatott tanúk vallomása sem tartalmaz olyan új tény, tényre vonatkozó új bizonyítékot, amely a terhelt felmentésére, vagy cselekményének lényegesen enyhébb minősítésére (büntetés helyett intézkedés alkalmazására, illetve a büntetőeljárás megszüntetésére) vezetne, a perújítás elrendelésének nincs helye.

Összegzés

A perújítási nyomozás csak lehetőség, mégis, a perújítással kapcsolatos ügyek vizsgálata során azt tapasztaltam, hogy viszonylag nagy számban kerül sor az elrendelésére. A Debreceni Ítéletábra perújítási ügyeit teljeskörűen vizsgálva száz körül volt az elrendelt perújítási nyomozások száma.⁵⁷ A vizsgált ügyekben valamivel több esetben az ügyészség által elrendelt perújítási nyomozásokkal találkoztam (56 százalék). Ennek oka nyilvánvalóan, hogy a perújítás megengedhetőségének kérdésében az ügyészség az indítványtétel megalapozottságához nyomozást rendel el. Azonban nagy számban történt a bíróság részéről is a perújítási nyomozás elrendelése (44 százalék). Azt gondolom, hogy ennek hátterében az húzódik meg, hogy a bíróság a jogerős döntés ellenére is

⁵⁵ Belegi József (szerk.): i. m. 1597. o.

⁵⁶ Elek Balázs: A szakértő, mint a jogerő feltörésének az eszköze a büntetőeljárásban. In: Elek Balázs (szerk.): Az orvosszakértő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőeljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 43–64. o.

⁵⁷ A vizsgálatot a 2005 és 2014 közötti időszakra vonatkozóan 1545 perújítási ügyben végeztem el.

alapvetően szem előtt tartja az anyagi igazság kiderítését. Az anyagi igazságra törekvés azonban nem jelenti azt, hogy a jogerő tisztelete nem érvényesülne, amit az is mutat, hogy az elrendelt perújítási nyomozások alapján három esetben történt perújítás elrendelése. Legnagyobb részben erőszakos vagy onkológiai, élet, testi épség elleni vagy közlekedési bűncselekmények esetében került sor perújítási nyomozás elrendelésére. Ennek oka abban is keresendő, hogy ezekben a bűncselekményekben gyakori az új szakértői véleményre való hivatkozás.

A tanulmány címében megfogalmazott kérdésre (nyomozás-e a perújítási nyomozás) azt válaszolhatjuk, hogy a perújítási nyomozás nem a szó szoros értelmében vett nyomozás. Nem az elkövető kilétének megállapítása a cél, hanem a perújítási indítványban megjelöltek vizsgálata abból a célból, hogy megfelelően lehessen dönteni a perújítás megengedhetőségének kérdésében. Változnak alapelvek, az eljárási helyzetek. Az elrendelés mögött nem a bűnüldözési érdek áll, az nem törvényi kötelezettség, hanem mérlegelés; a perújítás megengedhetőségének kérdésében történő megalapozott döntést készíti elő.

NOGEL MÓNIKA

A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata

Napjainkat a modern természettudományok eredményeinek a bizonyítási eljárásban történő felhasználása iránti növekvő igény jellemzi. A bűnügyekben felvetődő ténykérdések sokasága, nehézsége, bonyolultsága következtében a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása, az ehhez szükséges és elégséges bizonyítékok megszerzése nem képzelhető el a szaktudományokat megjelenítő szakértők széles körű bevonása nélkül.¹ A szakértő „különleges szakértelme”, az általa előterjesztett szakvélemény tehát jelentős befolyást gyakorol az eljárás kimenetelére.² Éppen ezért a szakértői vélemény megbízhatósága, megalapozottsága kulcskérdés. Az új szakértői törvény (az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény; Szaktv.) megalkotásának deklarált célja volt a szakértői minőségbiztosítási rendszer kiépítése. E szándék természetesen nem független az Európai Unió azon törekvéseitől, amelyek a tagállamok közötti kölcsönös bizalom erősítése érdekében a tagállami szakértői rendszerek összehangolását célozzák.³

A szakértői minőségbiztosítás értelmezésem szerint a szakvélemény megalapozottságának garanciája. A minőségbiztosítás ebben az értelmezésben olyan egységes folyamatok, módszerek, standardok és garanciák megfogalmazása, amelyek teljesülése biztosítja, hogy a szakértői tevékenység és a szakvélemény vonatkozásában támasztott (jogi, szakmai stb.) követelmények teljesülni fognak.

A minőségirányítási rendszer részeként működő minőségbiztosítás keretében részletesen meg kell határozni azokat a feltételeket és szempontokat, amelyek megvalósulása egy „minőségi”, azaz megalapozott, hitelt érdemlő,

1 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2004, 253. o.

2 Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők ártértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In: Bihari Mihály – Patyi András (szerk.): Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára. Universitas-Győr Kft., Győr, 2010, 310. o.

3 Kovács Gábor: Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzeléséről. In: Patyi András – Lapsánszky András (szerk.): Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 335. o.

szakmailag korrekt – így az ítékezés során a bíróság által aggálytalanul figyelembe vehető – szakvélemény létrejöttéhez szükségesek.⁴

A megalapozott szakvélemény legfontosabb tényezője magának a készítőnek, azaz a szakértőnek a személye.⁵ Éppen ezért, a szakértővé válás folyamatának fokozottabb kontrollja a szakértői minőségbiztosítás sarkalatos eleme.

A 2016. június 15. napján hatályba lépő Szaktv. a szakértőjelöltek vonatkozásában is tartalmaz módosításokat az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvényhez (a továbbiakban: régi szakértői törvény) képest. A Szaktv. – helyesen – a szakértői tevékenység minőségi javítása érdekében hangsúlyosabb szerepet ad a jelölti időszaknak. E tanulmány a megváltozott szabályozásnak a szakértői minőségbiztosítás szempontjából releváns rendelkezéseit tekinti át.

A kötelező szakértőjelölti gyakorlat bevezetése és a szakértőjelölti idő tartama

A szakértővé válás feltételrendszerében új elemként jelent meg, hogy igazságügyi szakértőként csak az vehető fel a névjegyzékbe, aki – egyebek mellett – a törvényben meghatározott kötelező szakértőjelölt-jelölti időt vagy szakértőjelöltként kötelező szakmai közreműködőként elvégzett ügyszámot, továbbá a kamara által külön szabályzatban előírt képzési és vizsgafeltételeket is teljesítette [Szaktv. 5. § (2) bekezdés c) pont]. A hivatkozott kötelező jelölti időről az új törvény 57. § (1) bekezdésének utolsó fordulata rendelkezik. E szerint: *„Igazságügyi szakértő az a szakértőjelölt lehet, aki a miniszter rendeletében az adott szakterületre előírt, legalább egy, de legfeljebb hároméves szakértőjelölti jelölti időt, vagy a miniszter rendeletében az adott szakterületre előírt, de legfeljebb ötven ügyszámot teljesítette.”*

⁴ Pádár, Zsolt – Nogel, Mónika – Kovács, Gábor: Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. Forensic Science International Genetics Supplement Series, vol. 6, no. 1, 2015, p. 412.; Kovács, Gábor – Nogel, Mónika: The accreditation of forensic laboratories as a component of realizing the european forensic science 2020 concept. European Police Science and Research Bulletin Summer, 2014, p. 24.

⁵ Nogel, Mónika: Activity of forensic experts and quality assurance – Hungarian overview. In: Secretariat of the EAFS 2015 (ed.): Conference 7th European Academy of Forensic Science Conference. Abstract Book, 2015, p. 642.

A Szaktv. hatálybalépésére figyelemmel módosított⁶, az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet értelmében a rendelet mellékletében felsorolt szakterületen

- a képesítés megszerzésétől számított öt éves;
- ha az adott szakterületre a kérelmező a mellékletek szerint kizárólag az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő szakképesítéssel rendelkezik, a képesítés megszerzésétől számított tízéves;
- vagy az igazságügyi szakértői intézményben dolgozó szakértőjelölt esetében a képesítés megszerzésétől számított, a szakértői intézményben szerzett három éves;
- nem szakértői intézményben szerzett szakértőjelölti gyakorlat esetében a képesítés megszerzésétől számított, az IM-rendelet 15. számú melléklet szerinti szakértőjelölti közreműködés szükséges.⁷

A szakértői névjegyzékbe való felvételhez az IM-rendeletben megjelölt szakértőjelölt-jelölti idő vagy szakmai közreműködőként elvégzett ügyszám igazolása szükséges (mely idő a névjegyzékbe vételhez szükséges gyakorlati időbe beleszámít).⁸ A szakértőjelölt-jelölti idő és a szakértőjelöltként kötelező szakmai közreműködőként elvégzett ügyszám konkrét meghatározását az IM-rendelet 7. §-ában találjuk.

A nem szakértőjelöltként megszerzett szakmai gyakorlati idő szakirányú jellegének igazolására a névjegyzéket vezető hatóság szakhatósági állásfoglalást szerez be⁹ (kivéve, ha a kérelemhez benyújtott iratok és a rendelkezésre álló adatok alapján a névjegyzéket vezető hatóság azt állapítja meg, hogy a kérelmező a névjegyzékbe vétel feltételeinek kétséget kizáróan megfelel, mert ilyenkor a névjegyzéket vezető hatóság a szakhatóság megkeresését mellőzi, és a szakmai gyakorlati idő szakirányú jellegét maga állapíthatja meg¹⁰), míg szakértőjelölt esetében a szakértői névjegyzékbe történő felvételhez szükséges közreműködést a szakértőjelölt tevékenysége felett szakmai felügyeletet gyakorló igazságügyi szakértő igazolja a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamarának.¹¹

⁶ Módosította az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvénnyel összefüggésben egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról 14/2016. (VI. 29.) IM rendelet. Hatályos 2016. június 30-tól.

⁷ 9/2006. (II. 27.) IM rendelet 6. § (1) bekezdés.

⁸ 9/2006. (II. 27.) IM rendelet 6. § (2) bekezdés.

⁹ Szaktv. 8. § (1) bekezdés.

¹⁰ Szaktv. 8. § (4) bekezdés.

¹¹ 9/2006. (II. 27.) IM rendelet 7. § (2) bekezdés d) pont.

A szakértőjelöltté válás feltételei

Szakértőjelölt az lehet, aki a Szaktv. 5. § (2) bekezdésében foglaltaknak – a b), c) és d) pont kivételével – megfelel, és vele szemben az 5. § (3) bekezdésében meghatározott kizáró okok nem állnak fenn¹², azaz büntetlen előéletű, és nem áll az igazságügyi szakértői vagy a szakterületének megfelelő tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, a szakterületén működő szakmai kamara tagja, ha a tevékenység folytatásához a kötelező kamarai tagságot jogszabály előírja, és nem áll cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal vagy közügyektől eltiltás hatálya alatt.

Súlyos anomáliák lehettek fel e körben a szabályozásban, ezek meggyőződés szerint a jogalkotó korrekciójára szorulnak. Egyrészt a törvény nem említi a szakértőjelöltté válásra vonatkozó szabályok körében kivételként a törvény 5. § (2) bekezdés f) pontját, amely így szól: „*kötelezettséget vállal arra, hogy a hatósági kirendelésnek – jogszabályban meghatározott eseteket kivéve – eleget tesz*”. Ebben a formában tehát a szakértőjelölti státusba jelentkezőnek olyan tartalmú kötelezettséget kell vállalnia, amelyet a törvény szerint nem végezhet, hiszen a szakértőjelöltet nem lehet kirendelni, tehát értelemszerűen a kirendelésnek nem tehet eleget. Másrészt, a törvényi rendelkezés kivételnek jelöli az 5. § (2) bekezdés b) pontját (ideértve ekként annak első fordulatát is), így azonban úgy tűnik, a szakértőjelöltnek nem kell hogy szakirányú képesítése legyen.

Új szabály, amely szerint a szakértőjelölt szakértőjelölti tevékenység folytatására a kamara által vezetett szakértőjelölti névjegyzékbe történő felvétellel válik jogosulttá. A névjegyzék vezetésére vonatkozó szabályok az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 210/2005. (X. 5.) kormányrendeletben található. A kérelmezőt a szakértőjelölti névjegyzékbe fel kell venni, ha a szakértőjelölt megfelel a törvényben előírt feltételeknek, tehát a feltételek megléte esetén a felvétel alanyi jog.¹³

Pozitív változás tehát, hogy a szakértőjelölti státus ellenőrizhetővé vált a jelölti névjegyzék ismételt életre hívása útján.

A szakértőjelölti névjegyzéket korábban az igazságügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi LXXV. törvény 110. §-a szüntette meg – meggyőződés szerint – egy jogalkotói félreértés miatt. A névjegyzéket eltörlő rendelkezés indoklása szerint az Európai Parla-

¹² Szaktv. 58. § (1) bekezdés.

¹³ Szaktv. 58. § (2) bekezdés.

ment és a tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK belső piaci szolgáltatásokról szóló irányelv¹⁴ figyelemmel „szakértőjelölt esetében a jelölti működés engedélyezése, a névjegyzék vezetése nem indokolható, mert a szakértőjelölt önálló tevékenységet a Szaktv. értelmében nem végezhet”. Véleményem szerint az irányelv ilyen szigorú értelmezése nem volt helyénvaló, és a névjegyzék eltörlése egyenesen a visszaélések táptalaja lett. A törvény a nyilvántartás helyett bevezette ugyan a szakértőjelölti igazolványt, azonban az igazolvány kiváltása opcionális maradt, így ténylegesen sem a kamarának, sem másnak nem volt információja arról, hogy tulajdonképpen hány szakértőjelölt tevékenykedett az országban, illetve – a szakértői intézmények kivételével – milyen körülmények között, milyen feltételekkel végezték a munkájukat. A gyakorlatban előfordulhatott, hogy az öt év jelölti időt igazoló személy anélkül kérte felvételét a szakértői névjegyzékbe, hogy ténylegesen ebben a minőségben dolgozott volna akár csak egy napig is (például az igazolás szerint megbízási szerződéssel dolgozott szakértőjelöltként egy természetes személy szakértő mellett vagy egy szakértői gazdasági társaságnál). Garanciális szempontból azonban összességében a névjegyzék feltámasztása fontos újítása az új szakértői törvénynek.

Szakértőjelöltek jogai és kötelezettségei

A Szaktv. 57. § (1) bekezdésének első fordulata értelmében a szakértőjelölt az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzése érdekében – a szakértőjelölt munkáját felügyelő igazságügyi szakértő (a továbbiakban: mentor) szakmai felügyeletével – közreműködik a szakvélemény előkészítésében. A (2) bekezdés szerint a szakértőjelölt önállóan igazságügyi szakértői tevékenységet nem végezhet, szakvéleményt aláírásával nem láthat el, tevékenységét minden esetben kizárólag a mentora irányítása és szakmai felügyelete mellett végezheti. A szakértőjelölt közreműködésével készített szakvéleményért a szakértőjelölt szakmai felelősséget nem visel.

A régi szakértői törvényhez képest tehát részletesebb, pontosabb szabályozást találunk a törvényben. Egyrészt nevesíti a mentort, ez egyértelművé teszi, hogy a jelölt nem általánosságban igazságügyi szakértő felügyelete mellett, hanem a mentora felügyelete mellett végzi a tevékenységét. Meg-

¹⁴ HL L 376., 2006. 12. 27.

jegyzendő, hogy a szakértőjelölti névjegyzék eltörlése után a kamara – egyéb jogforrás hiányában szokásjogi alapon – a szakértőjelölti igazolvány kiadásához is megkövetelte a mentor létét, megfelelőségét és a szakértőjelölt munkájához a megfelelő körülmények igazolását. Ezt az elvi szempontból nem kifogásolható gyakorlatot a jobbiztonsághoz fűződő érdek és a felhatalmazó jogszabályi rendelkezések hiánya árnyalta.

A törvény előírása szerint a szakértőjelölti működés részletes szabályait és a szakértőjelöltek kötelező képzéseire, valamint számonkéréseire vonatkozó részletes követelményeket, továbbá a szakértőjelöltet alkalmazó mentorokat megillető kedvezményeket és egyéb juttatásokat kamarai szabályzat állapítja meg azzal, hogy a szakértőjelöltek szakértés-alapismereti elméleti oktatásáról gondoskodni kell. Az új törvény indokolása szerint ily módon elérhetővé válik az a kamara által már többször hangsúlyozott igény, hogy az igazságügyi szakértők szakmai önkormányzati szervének érdemi beleszólása legyen abba, kit vesz fel sorába. A szakértőjelölti működés részletes szabályait a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 1/2017. (II. 22.) szabályzata rendezi. A szabályzatban megtalálhatók a jelölti nyilvántartásba vétel és a jelölti igazolvány kiadásának részletes szabályai, a jelölti igazolvány külalakjára vonatkozó rendelkezések, tartalmazza továbbá a gyakorlati idő igazolásának, a jelölti nyilvántartásból való törlés szabályait is. Érdekesség, hogy az öt, A4-es oldal formátumú szabályzatban a szakértőjelöltek tevékenységéről, működéséről egy szó sem esik, döntően a kamara adminisztrációs eljárási szabályait rögzíti.

Véleményem szerint a szakértőjelöltek jogait és kötelezéseit azonban – éppen e szerep relevanciájára figyelemmel – részletesebben kellene tárgyalni, sőt továbbmenve, a jogviszony lényeges elemeit nem is a kamara szabályzatának, hanem a szakértői törvénynek (vagy legalábbis rendeletnek) kellene szabályoznia. Meggyőződésem, hogy alapszinten a jogalkotó hatásköre és kötelezettsége, hogy meghatározza, mit vár el a leendő szakértőktől, illetve milyen (akár gyakorlati jelentőségű) jogosultságokat ad számukra.

A Szaktv. – továbbra is – szűkszavúan jelöli meg a jelöltek jogviszonyának tartalmát: „közreműködik a szakvélemény előkészítésében”. Az, hogy az előkészítés pontosan mit jelent, a gyakorlatban eléggé vitatott. Nyilvánvalóan nem jelentheti azt, hogy a szakértőjelölt készítse el a véleményt, azonban – mivel a jelölti időszak célja éppen a gyakorlati tudás megszerzése a szakértői területen – nem lehet szakmai tartalom nélküli üres „robotmunkának” tekinteni. Értelmezésem szerint a szakvélemény előkészítésébe beletartozik minden, magának a véleményi résznek az elkészítésén kívül, azzal hogy a jelölt valamennyi teendőjét a szakmai mentora felügyelete mellett végezheti. A

jelenlegi büntetőbíróági gyakorlat példáiból is látható, hogy bár a régi törvény is tiltotta az önálló jelölti véleményadást, felvetődött ezzel ellentétes gyakorlat is a szakértői feladatok elvégzése során (a Fővárosi Törvényszék Fkt.195/2012/7 számon közzétett döntésében például minősített emberölés miatt folyamatban lévő eljárásban következett be az, hogy a halál okának megállapítása körében két szakértő helyett egy szakértő és egy szakértőjelölt adott véleményt, de további példák is akadnak¹⁵). A jelölt jogainak meghatározása során fontos figyelembe venni a jelölti státus célját, így minden lehetőséget meg kell adni a jelöltnek ahhoz, hogy szakértői kinevezéséig a lehető legtöbb tudást és a szakértői tevékenységhez szükséges gyakorlati tapasztalatot szerezzon. E körben érdemes felhívni a figyelmet a jelenléti jogra. Egyértelmű¹⁶, hogy fő szabály szerint a szakértő vizsgálat alapján ad véleményt. A jelölt részvételi lehetőségének megteremtése e vizsgálaton a jelölt mint leendő szakértő gyakorlatszerzése szempontjából megkérdőjelezhetetlen. Ugyanakkor a hatályos Be. nem ismeri a szakértőjelölt fogalmát, így mivel a nyomozási cselekményen a Be. 184. § (1) bekezdése alapján az ügyészen, a nyomozó hatóság tagján és a jegyzőkönyvvezetőn kívül csak az lehet jelen, akinek jelenlétét a törvény kifejezetten megengedi, így például a szemlén jogszerűen szakértőjelölt nem lehet jelen. Tárgyaláson a jelenlegi szabályozás alapján gyakorlatilag hallgatóságként vehet részt a szakértőjelölt, az ez irányú célzott tapasztalatszerzés egyébként véleményem szerint kívánatos lenne – főként, ha figyelembe vesszük, hogy az új törvény éppen a kiépíteni szándékozott komplex szakértői minőségbiztosítási rendszer részeként szigorított és módosított a szakértőjelölti rendszeren.

Érdemes e körben kiemelni, hogy sem a szakértőkre vonatkozó részletszabályok, sem az eljárási törvények nem teszik lehetővé, hogy a szakértőjelöltet a bíróság a tárgyalásra szakértőként idézze. Így amennyiben a szakvélemény előkészítésében szakértőjelölt vesz részt – ennek tényét és terjedelmét egyébként a szakvéleménynek pontosan tartalmaznia kell(ene) –, a bíróság nem idézheti a jelöltet a tárgyalásra, és természetesen a szakértő sem „küldheti el maga helyett” a jelöltet. Téves az a gyakorlat is, hogy esetenként tanúként hallgatják meg¹⁷ a szakvélemény előkészítésében közreműködő szakértőt a büntetőeljárásban, hiszen a tanú az ügy szempontjából releváns észleléseit (amit látott, hallott, érzékelt), tárja a hatóság/bíróság elé¹⁸ anélkül,

15 Például a Miskolci Törvényszék B.1327/2007/173. számú jogesete.

16 Vö. 31./2008. (XII. 31.) IRM rendelet.

17 Kovács Gábor: Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő-kavics a cipőben! Med. et Jur., 2015/5.

18 Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 42. o.

hogy azokat értékelné, a szakértőjelölt pedig olyan tevékenységben működik közre, amely során a szakértő különleges szakértelem birtokában szakmai véleményyt ad. Abban különbözik a bizonyítás többi alanyától, hogy szakmai ismereteit (szakértelmét) felhasználva működik közre a tények megállapításában vagy megítélésében.¹⁹ Másképpen azt is mondhatjuk, hogy a szakértő tevékenysége a feltett szakkérdésre vonatkozó indíciumok, jelenségek, körülmények, sajátosságok stb. feltárásában, vizsgálatában és értékelésében merül ki.²⁰

Azt, hogy a szakértőjelölti közreműködés tényét és terjedelmét a szakvéleménynek tartalmaznia kell, a régi és új szakértői törvény egyezően írja elő.²¹ A gyakorlatban elenyésző volt azon szakvélemények száma, amelyek e követelményeknek pontosan eleget tettek, a közreműködés tényének feltűntetését sok esetben a szakvélemény végén elhelyezett jelölti aláírás „pótolta”. Az új törvény az aláírást kifejezetten megtiltja. A jelölt közreműködésének feltűntetése a szakvéleményben garanciális szempontú követelmény.²² Az eljárási törvények például kifejezetten nem rendelkeznek ugyan a szakértőjelöltek kizárási szabályairól, mégis a szakvélemény megalapozottsága, törvényes felhasználhatósága szempontjából a szakvélemény előkészítésében és elkészítésében részt vevő teljes pártatlansága, illetve az elfogultság látszatának kiszűrése csak akkor elképzelhető, ha a jelölt személye és az általa elvégzett tevékenység pontosan fel van tüntetve a szakvéleményben.²³ Éppen erre figyelemmel nem értek egyet azzal a törvényi rendelkezéssel, amely megtiltja a szakvélemény szakértőjelölt általi aláírását. Mivel a szakértőjelölti közreműködés tényét és kereteit a szakvéleménynek tartalmaznia kell, a szakvélemény e részét a szakértőn kívül a jelöltnak is hitelesítenie kellene az aláírásával. Így később sem a szakértő, sem a szakértőjelölt, de a hatóságok és az eljárás többi szereplője sem kérdőjelezheti meg alappal a szakértőjelölti közreműködésre vonatkozó szakvéleményi utalásokat.

A törvény hatálybalépésével a mentori rendszer részletes szabályozása szintén a kamarára hárult. A már hivatkozott 1/2017. (II. 22.) kamarai szabályzat 8. pontja rendelkezik a mentorokról. E szerint mentor a szakértői név-

19 Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987, 16. o.

20 Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006, 130. o.

21 Kovács Gábor: Szakkonzultánsok és társszakértők. Szakértői bizonyítás tévúton. Med. et Jur., 2016/1.

22 Kovács, Gábor – Nogel, Mónika: Comparative analysis of the legal regulation of forensic experts. In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (ed.): 7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book. European Academy of Forensic Science, 2015

23 Nogel Mónika: Egészségügyi területen működő szakértőjelöltek jogi státusza az új szakértői törvény alapján. Med. et Jur., 2016/2., 20. o.

jegyzékbe bejegyzett olyan igazságügyi szakértő lehet, aki a kérelem benyújtását megelőző két évig igazságügyi szakértői tevékenységet folytatott, és nem áll fegyelmi büntetés hatálya alatt. A mentor a szakértőjelölt munkáját évente írásban értékeli. Az értékelésre a szakértőjelölt 15 napon belül észrevételt is tehet. A mentor az írásbeli véleményt és az esetleges észrevételt köteles megküldeni a kamara részére. Ezen felül a szabályzat csupán a mentor tagdíjkedvezményéről rendelkezik, további részletszabályokat a mentori rendszerrel nem találunk. Meggyőződésem szerint a jelölti rendszer minőségének biztosításához legalább a mentori működésre vonatkozó alapvető feltételeket (mentorra válás szigorúbb szabályai, főbb jogaik és kötelezettségeik, mentorok feletti szakmai felügyelet) jogszabálynak kellene rögzítenie. Természetesen nem vonható kétségbe, hogy a szakmai felügyelők tevékenysége felett a kamarának kell őrködnie, azonban véleményem szerint a jogbiztonság megköveteli az alapkritériumok legalább rendeleti szintű megfogalmazását, méghozzá a szakterületek sajátosságainak figyelembevételével. A jelenleginél részletesebb szabályozás meglátásom szerint mindenképpen szükséges annak érdekében, hogy a mentori felügyelet ne egy formális tevékenység, egy éves írásos sablonszöveggel elintézett adminisztrációs tevékenységgé váljon, hiszen ebben az esetben a célját nem lesz képes betölteni.

Végezetül, fontos szólni a szakértőjelöltek felelősségéről is. A jelölt továbbra sem visel szakmai és jogi felelősséget a szakvélemény tartalmáért. Természetesen ez nem zárja ki, hogy munkavégzése során a rá irányadó jogszabályok alapján kötelezettségszegés vagy nem megfelelő munkavégzés esetén a jogszabályok szerinti következményeket viselje.

Összegzés

Az új szakértői törvény előremutató módosításokat vezetett be a szakértőjelölti rendszerben²⁴, mindamellett sok tekintetben adós maradt a minőségbiztosítási szempontból kívánatos kérdések rendezésével. E hiányosságok pótlása, illetve a törvény egyes utaló szabályainak tartalommal kiegészítése a törvény felhatalmazása alapján megalkotandó alacsonyabb szintű jogszabályokra és a kamara szabályzataira hárult, ám a feladatnak – meglátásom szerint – egyelőre nem sikerült teljeskörűen eleget tenni. A tárgykörben megszületett kamarai szabályzat ugyanis döntően a kamarára háruló eljárási és adminisztrációs

²⁴ Pádár, Zsolt – Nogel, Mónika – Kovács, Gábor: i. m. 342. o.

szabályokat rendezni, a szakértőjelölti jogviszony és mentori rendszer jogviszonyának részletes kimunkálásával a kamara adós maradt. A jövőre nézve indokoltnak tartom a szakértői törvény idevonatkozó egyes ellentmondásos rendelkezéseinek felülvizsgálatát, és kívánatosnak ítélem meg a szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás jogszabályi szintre emelését, de legalábbis azok részletesebb kimunkálását.

MÁTYÁS SZABOLCS

Elmélkedés

a bűnözésföldrajz elnevezése kapcsán¹

Talán nincs még egy olyan tudományterület hazánkban (és lehet, hogy a világon sem), aminek annyiféle elnevezése lenne, mint a bűnözésföldrajznak. Aki nincs otthon a bűnözésföldrajz világában, az azt gondolhatná, hogy ez biztos azért van így, mert olyan sokan művelik e területet, hogy nincs egyetértés a kutatók között. Sajnos nem így van. Mindössze maroknyi kutató foglalkozik a témával.

Miért is kezdtem e tanulmányba? Azért, mert véleményem szerint mindenképp hasznos lenne, ha a szakma művelői és a „szakmai érdeklődők” megvitátnák a kérdést, és érdemi javaslatok születnének az egységes elnevezést illetően. Ezáltal pedig lezártak tekinthetnének egy közel három évtizedes „névadási vitát”. S hogy miért a *Belügyi Szemle*ben teszem közzé az írástomat? A válasz nagyon egyszerű. A lap évtizedek óta hazánk vezető tudományos folyóirata, amelyet reményeim szerint nemcsak a bűnügyi tudományok művelői olvasnak, hanem más tudományterületek képviselői is. A folyóirat előfizetői között megtalálhatók a hazai felsőoktatási intézmények, a legtöbb könyvtár és társadalomtudományi kutatóműhely, így az olvasók száma akár a több ezret is elérheti. A bűnözésföldrajz kutatóinak egyik része a bűnügyi tudományok területéről kerül ki, másik felét viszont a geográfusok adják, ezért jelen tanulmány átszerkesztett változatát valamely földrajzi folyóiratban is publikálni kívánom, elősegítve az esélyegyenlőséget a két tudományterület képviselői számára.

A tanulmány megjelentetésétől elsősorban azt várom, hogy érdemi javaslatok szülessenek „pró és kontra” az elnevezések helyessége mellett vagy ellen. Választ kívánok kapni arra, hogy melyik az az elnevezés, amely leginkább megfelel a magyar tudomány számára, és legjobban fejezi ki a kutatási tartalmat. A válaszok és észrevételek közzétételének helye lehet a *Belügyi Szemle*

¹ A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Egyed István posztdoktori program keretében a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

valamelyik következő száma, vagy a tanulmányban megadott drótpostacím.²
A megküldött javaslatokat és észrevételeket ezúton is köszönöm.

A téma aktualitása

Joggal vetődhet fel kérdésként, hogy miért pont most kell ezzel a problémával foglalkozni. Van-e esetleg valami aktualitása a tanulmány megjelenésnek? Örömmel közölhetem, hogy igen, van. Egyrészt éledni látszik az eddig hibernált állapotban lévő tudományterület, és számos felsőoktatási intézményben már önálló tárgyként oktatják. A Debreceni Egyetemen évek óta két féléves szabadon felvehető tárgy (kriminálgeográfia és alkalmazott kriminálgeográfia), a Nemzeti Közszerológiai Egyetemen pedig jelenleg a kriminalisztikai MA-képzésben szerepel (a bűnüldözés földrajza), illetve a Rendészettudományi Doktori Iskola kötelezően választható tárgyai között is megtalálható (kriminál földrajz). Minden tudományterületnek az egyik legfőbb célkitűzése, hogy legyen olyan tankönyve, amelyből a hallgatók megismerhetik az adott tárgyat, illetve a felsőoktatási intézményekben önálló tárgyként oktassák a stúdiumot. A bűnözés földrajz hazai megjelenése után nagyjából három évtized múlva „érett meg” arra, hogy önálló jegyzete legyen, amely a Nemzeti Közszerológiai Egyetem gondozásában jelenik meg várhatóan 2017-ben.

Ami pedig egyelőre csak gondolat formájában fogalmazódott meg néhány hazai kutatóban, az az, hogy feltétlenül szükséges lenne valamilyen szervezeti formába tömörülni, mivel az mindenképp elősegítené a bűnözés földrajz fejlődését. Az elmúlt években számos olyan külföldi kutatóval is kapcsolatba kerültem, akik hasonló kutatásokat végeznek, mint a hazai kriminálgeográfusok, azonban ők is elszigetelt zárványként vannak jelen országuk geográfus- vagy kriminológustársadalmában. Feltétlenül hasznosnak tartanám tehát egy olyan nemzetközi szervezet létrehozását, amely több ország képviselőit fogná össze, így jobban megismerhetők lennének egymás kutatási eredményei. Bízást reméljük, hogy a terv hamarosan valósággá válik, és 2017-ben a nemzetközi szervezet megalakul, ami hozzájárulhat a mind szélesebb körű hazai és nemzetközi bűnözés földrajzi kutatások megkezdéséhez.³

² matyas.szabolcs@uni-nke.hu

³ Örvedetes tény, hogy a rendészettudomány képviselői is jókora érdeklődést mutatnak a terület iránt. Tihanyi Miklós: Városok problémái. In: Korinek László (szerk.): Értekezések a rendészetről. NKE, Budapest, 2014, 151–173. o.

A bűnözésföldrajz helye a tudományon belül

Bizonyára vannak néhányan olyanok, akik nem tudják pontosan behatárolni e tudományterületet, ezért előljáróban érdemes megismerni, hogy pontosan mivel is foglalkozik a bűnözésföldrajz.

A bűnözésföldrajz tudománybeli besorolása kapcsán meg kell említeni, hogy számos kutató hazánkban és külföldön is eltérően ítéli meg a diszciplína tudományban elfoglalt helyét. Egyesek a bűnügyi tudományokhoz sorolják⁴, míg mások a földtudományhoz. A hazai geográfusok többsége szerint a bűnözésföldrajz a földtudományhoz sorolható⁵, annak is a társadalomföldrajzi ágához (ezen belül pedig az alkalmazott szociálgeográfiához) (*táblázat*).⁶ Nyilvánvaló azonban az, hogy a tárgy több tudományterület határán helyezkedik el⁷, közülük az egyik legmarkánsabb a földrajz és a kriminológia (*ábra*). A geográfus *Tóth Antal* álláspontja szerint a bűnözésföldrajz nem önálló diszciplína, mivel „*tárgya, fogalomrendszere és módszerei, tudományelméleti alapel-*

4 Manfred Rolfes: Sicherheit und Kriminalität in Deutschen Städten. Über die Schwierigkeiten, ein soziales Phänomen räumlich zu fixieren. Berichte zur deutschen Landeskunde, Bd. 77, Heft 4, 2003, S. 335.; „A kriminálgeográfia a kriminológia területe, de a bűnözési térkép a földrajz tudományterületén alkalmazott eszközt jelenti.” Kerezi Klára: A kriminológiai és a büntetőpolitika kapcsolata. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 40. OKRI, Budapest, 2003, 154. o.; Vári Vince: A bűnildőzés relatív hatékonysága és a rendőrség. Studia Doctorandorum Alumnae. Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból. II. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2016, 553. o.; Joachim Hellmer: Kriminalitätsatlas der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlins. Ein Beitrag zur Kriminalgeographie. Schriftenreihe des Bundeskriminalamtes. Bundeskriminalamt, Wiesbaden, 1972, S. 13–21.

5 Berényi István: Az alkalmazott szociálgeográfia elméleti és módszertani kérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, 123. o.; Kozma Gábor: Társadalmi-gazdasági hatások. In: Kerényi Attila (szerk.): A Debreceni Nagyerdő Park Rendezési Tervének várható környezeti, ökológiai és társadalmi hatásai. Debrecen, 1997, 157–163. o.; Kovács Zoltán: A bűnözésföldrajz lehetőségei hazánkban. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1989, 11. o. [Műhely 9.]; Kovács Zoltán: A bűnözésföldrajz szerepe a városi környezetminősítésben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1990, 2. o. [Műhely 6.]; Mátyás Szabolcs: A határon átnyúló magyar-román rendvédelmi együttműködések bűnözésföldrajzi kérdései. In: Süli-Zakar István (szerk.): Tanár Úrnak Tisztelettel! 56 tanulmány Dr. Korompai Gábor 70. születésnapjára. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007, 317. o.

6 Ez a probléma azonban nemcsak a bűnözésföldrajz esetében jelentkezik, hanem más területeknél is. Példaként említhetjük a szintén erős társadalomföldrajzi kötődésű turizmust, amelynek kutatási területéhez ugyancsak hozzátartozik a bűnözés (biztonság) vizsgálata. Lásd bővebben Dávid Lóránt – Molnár István – Bujdosó Zoltán – Dereskey Anna: Biztonság, terrorizmus, turizmus. Gazdálkodás, 2006/20. különszám, 161–166. o.

7 Ahogyan szintén több tudományterület határán helyezkedik el például a börtönoktatás, érintve a büntetőjog, a büntetés-végrehajtási jog, a kriminológia, az andragógia és a pedagógia területét. Miklósi Márta: A kriminálpedagógia, kriminálpedagógia alapvető fogalmai: nevelés a büntetés-végrehajtási intézetekben. Képzés és Gyakorlat, 2013/1–4. <http://trainingandpractice.hu/kurrens-folyoirat>

vei alapvetően a kriminológia, a szociológia és a szociálgeográfia tudományain alapulnak, attól függenek⁸. Az előbbieket miatt Tóth szerint a bűnözés-földrajz „a kriminológia és a társadalomföldrajz között álló interszubszciplína”⁹. Más aspektusból, a biztonság szemszögéből közelítette meg a területet Kobolka István, aki a bűnözésföldrajzot szintén nem a földtudományhoz tartozónak véli, hanem a tágabban értelmezett biztonságföldrajzhoz¹⁰. A bűnözésföldrajz a szerző álláspontja szerint a társadalomtudományok közé sorolható, szintetizáló és interdiszciplináris tudomány, amely komplex ismereteket igényel, hiszen nem elég csak a bűnügyi tudományok magas szintű ismerete, hanem elengedhetetlen hozzá a földrajz (szociálgeográfia) ismerete is.¹¹

A bűnözésföldrajznak a többi tudománnyal való viszonyáról összességében elmondható, hogy a kutatómódszerei között számos tudományterület kutatási módszerei megtalálhatók¹², ezért a vizsgálatok során nem nélkülözhető az interdiszciplináris szemléletmód¹³.

Az előbbiekből is látható, hogy attól függően, hogy egy adott kutató mely tudományterületet képviseli, jelentős eltérések figyelhetők meg a tudományterületi besorolást illetően. Igen nagy múltúak a német bűnözésföldrajzi kutatások, ennek ellenére a diszciplína tudománybeli besorolása még német nyelvterületen sem egyértelmű¹⁴.

Ha viszont nincs egységes álláspont a kutatók között a tekintetben, hogy a tudomány mely „részén” is foglal helyet a bűnözésföldrajz, akkor sajnos nem várhatjuk azt sem, hogy egységes elnevezése legyen. A tudománybeli besorolás tekintetében minden bizonnyal nehezebb lesz közös nevezőt találni.

8 Tóth Antal: A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen, 2007, 11. o.

9 Uo. 16. o.

10 Kobolka István – Kovacsics Ferenc: EU csatlakozásunk biztonságföldrajzi kérdései. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Magyar határelőőrzés – európai biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2004, 53. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III.]

11 Mátyás Szabolcs: Bűnözésföldrajzi vizsgálatok Magyarországon. Kritische Zeiten, Nr. 1–2, 2014, 75–94. o.; Mátyás Szabolcs – Sallai János: Criminal geographical researches in Hungary. Kritische Zeiten, Nr. 1–2, 2014, 60–74. o.; Mátyás Szabolcs – Sallai János: Kriminálgeográfia. In: Ruzsonyi Péter (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 335–353. o.

12 Pödör Andrea: A térinformatika alkalmazásának elvi lehetőségei az önkormányzati bűnmegelőzési stratégia kialakításában. In: Márkus Béla – Szepes András – Engler Péter – Jancsó Tamás (szerk.): Földméréstől a geoinformatikáig: 45 éves a GEO. Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatika Kar, Székesfehérvár, 2007, 275–286. o.

13 Kobolka István – Sallai János: Budapest kriminálgeográfiája 1960–1985. között. KBH Szakmai Szemle, 2008/3., 86–102. o.

14 Horst Herold: Földrajz és bűnözés. Belügyi Szemle Tájékoztatója, 1973/17., 79–85. o.

A bűnözésföldrajz helye a társadalomföldrajz rendszerében¹⁵

1. Általános társadalom- és gazdasági földrajz	2. Regionális társadalom- és gazdasági földrajz	3. Ágazati társadalom- és gazdasági földrajz	4. Társadalomföldrajz	5. Emberföldrajz
6. Általános emberföldrajz	7. Emberi rasszok földrajza	8. Szabadidő-magatartás földrajza	9. Népeségföldrajz	10. Egészségföldrajz
11. Etnikai földrajz	12. Nyelvöldrajz	13. Kulturális földrajz	14. Európai intézmények földrajza	15. Művészetföldrajz
16. Alkotásföldrajz	17. Vallásföldrajz	18. Általános vallásföldrajz	19. Bibliai földrajz	20. Regionális vallásföldrajz
21. Településföldrajz	22. Általános településföldrajz	23. Faluföldrajz	24. Városföldrajz	25. Település-marketing
26. Városökológia	27. Politikai földrajz	28. Választások földrajza	29. Biztonságföldrajz	30. Közigazgatási földrajz
31. Katonaföldrajz	32. Alkalmazott katonaföldrajz	33. Általános katonaföldrajz	34. Szociálgeográfia	35. Bűnözés földrajza
36. Észlelésföldrajz	37. Magatartás-földrajz	38. Feminista földrajz	39. Gazdasági földrajz	40. Ágazati-gazdasági földrajz
41. Általános gazdasági földrajz	42. Dinamikus gazdasági földrajz	43. Regionális gazdasági földrajz	44. Világ gazdaság földrajza	45. Primer szektor földrajza
46. Mezőgazdaság földrajza	47. Erdészeti földrajz	48. Halászat földrajza	49. Szőlészet és borászat földrajza	50. Szekunder szektor földrajza
51. Iparföldrajz	52. Bányászati földrajz	53. Ipari parkok földrajza	54. Természeti erőforrások földrajza	55. Tercier szektor földrajza (infrastruktúra földrajza)
56. Közlekedés-földrajz	57. Telekommunikáció földrajza	58. Kereskedelem földrajza	59. Turizmus földrajza	60. Kvaterner szektor földrajza
61. Innovációföldrajz	62. Történeti földrajz	63. Proszopográfia		

ni, mivel ha egy geográfus műveli e területet, akkor ő nyilvánvalóan elsősorban a saját tudományának a kutatási módszereit, fogalomkészletét stb. helyezi előtérbe, fordított esetben pedig a kriminológus is így jár el.

A tudományterület leggyakoribb elnevezései

A bűnözésföldrajz hazánkban mindössze három évtizedes múltra tekint vissza, ennek egyik következménye, hogy még az elnevezése kapcsán sincs konszen-

¹⁵ Vofkori László: A földrajztudomány rendszertana. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003, 93. o.

A bűnözésföldrajz és fontosabb segédtudományai (saját szerkesztés)

zus.¹⁶ A következőkben azt kívánom bemutatni, hogy milyen megnevezései vannak a hazai szakirodalomban e kevesek által művelt tudományterületek.

1. bűnözésföldrajz;
2. kriminálgeográfia;
3. kriminálföldrajz;
4. bűnügyi földrajz;
5. bűncselekmények földrajza;
6. bűnözési földrajz;
7. kriminális földrajz;
8. geokriminológia;
9. környezeti kriminológia;
10. krimináltopográfia;
11. kriminalisztika földrajza;
12. kriminalisztikai földrajz;
13. bűnözés földrajza.

Bűnözésföldrajz: a „bűnözés” és a „földrajz” szavak egyértelműen és híven kifejezik azt, hogy a tudományterület mivel foglalkozik, milyen két nagy tudománnyal van a legszorosabb kapcsolatban (kriminológia és földrajz).

Kriminálgeográfia: a kifejezés tulajdonképpen a bűnözésföldrajz szó szerinti „fordítása”, csak megnevezésre idegen eredetű szavakat használ. A „kri-

¹⁶ A tudományban gyakran a fogalmak tartalmi meghatározása is problémát jelent. Lásd például Madai Sándor: A helyi rendészeti szolgáltatások igazgatása. In: Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó (szerk.): Közszolgáltatások megszervezése és politikái. Merre tartanak? Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2016, 593–594. o.

minál” előtag egyértelműen a kriminológiára utal, míg a „geográfia” utótag a földrajz görög eredetű megfelelője.

Kriminál földrajz: a bűnözésföldrajz és a kriminálgeográfia kifejezések elegyének tekinthető. A „kriminál” előtaggal véleményem szerint érzékletesebben van kifejezve a kriminológiához való kötődés, mint a „bűnözésföldrajz” esetében.

Bűnügyi földrajz: a bűnügyi földrajz főként az 1990-es és 2000-es években megjelent, elsősorban német nyelvből, geográfusok által fordított művekben szerepel. Ezekben a német *Kriminalgeographie* kifejezést fordították „bűnügyi földrajznak”. Véleményem szerint ez hibás, kerülendő kifejezés, mivel a bűnözésföldrajzi kutatásokat nem szűkíthetjük le kizárólag a bűnügyekre, hiszen a kutatási területhez tartozik egyebek között a szabálysértések területiségének a vizsgálata is.

Bűncselekmények földrajza: az e megnevezéssel kapcsolatos álláspontom gyakorlatilag megegyezik a „bűnügyi földrajz” kapcsán elmondottakkal, azaz a kiegészítéssel, hogy ez az elnevezés talán még egyértelműbbé teszi azt, hogy kizárólag a bűncselekmények jelentik a kutatás tárgyát. Számomra ez azt sugallja, hogy a kutatási terület kizárólag a bűncselekményekre terjed ki, a szabálysértésekre pedig nem. Az előbbieket miatt semmiképp sem javaslom a „bűncselekmények földrajza” megnevezés használatát.

Bűnözési földrajz: a megnevezés egyértelmű, és hiven kifejezi a bűnözésföldrajz tudományterületi határait, azonban álláspontom szerint bármely tudomány esetében érdemes egyetlen (akár összetett) szóval – és nem jelzős szerkezettel – kifejezni a tudomány nevét.

Kriminális földrajz: nyilvánvaló, hogy a kriminális szó a kriminológiára utal, azonban nem téveszthetjük szem elől azt, hogy a kriminális szónak más jelentései is vannak, ami mindenképp félreértésre adhat okot.¹⁷ Ezért ez a szóösszetétel véleményem szerint kerülendő.

Geokriminológia: egy újabb előtag, amely egyértelműen a földtudományhoz való erős kapcsolódást kívánja hangsúlyozni, álláspontom szerint azonban nem megfelelő módon, mivel a „geo” előtag félreérthető. Meglátásom szerint erősen áthallásos, és egyesek a „geo” kapcsán nem a geográfiára, hanem a geológiára (földtan) asszociálnak, ami egyértelműen megkérdőjelezi az elnevezés létjogosultságát.

¹⁷ „Kriminális: mn. 1. biz. Nagyon rossz, csapnivaló, szörnyű 2. Bűnügyi, büntetőjogi. (lat.)”. Juhász József et al. (szerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975

Környezeti kriminológia: határozottan kijelenthető, hogy a környezeti kriminológia kifejezés hibás, mivel annak tárgya, kutatási módszerei stb. nem azonosak a bűnözésföldrajz által vizsgált tudományterülettel. Természetesen van hasonlóság a környezeti kriminológia és a bűnözésföldrajz között, azonban az előbbi – amely situációs kriminológia néven is ismert – egy kriminológiai irányzat, s nem magának a bűnözésföldrajznak egy másik megnevezése.

Krimináltopográfia: ezzel az elnevezéssel kapcsolatban is elmondhatjuk, hogy nyilvánvalóan egyaránt utalni kíván a földrajzra és a kriminológiára, azonban a „topográfia” megnevezés erősen leszűkíti a földrajzi kapcsolódást. Mintha azt sejtetné, hogy a földrajzzal csupán annyi a kapcsolódási pont, hogy térképen ábrázoljuk a bűncselekmények és a szabálysértések elkövetési helyeit. Természetesen ez nem így van, a földtudománnyal való kapcsolata jóval szélesebb, bár természetesen nem tagadható, hogy a bűnözési térképzés fontos szegmense a bűnözésföldrajznak.

Kriminálisztika földrajza: a „kriminálisztika földrajza” megnevezés kevés helyen szerepel (egyik ilyen forrás az erdélyi geográfus, *Vofkori László* könyve¹⁸). A bűnözésföldrajzzal kapcsolatos hazai források szinte kizárólag csak a földrajz és a kriminológia primátusát emelik ki, s elfelejtenek említést tenni a kriminálisztikáról. A szerző véleménye szerint rendkívül találó a megnevezés (még annak ellenére is, hogy széles körben nem ismert), hiszen a bűnözésföldrajz számos tekintetben újfajta nyomozati lehetőségeket kínál a rendvédelmi dolgozóknak. A rendkívül találó és szemléletes név ellenére nem javasolnám a bűnözésföldrajz átnevezését kriminálisztika földrajzára, mivel nyilvánvalóan a kutatási módszerek, a fogalomkészlet stb. nem a kriminálisztikához, hanem a kriminológiához kapcsolódnak (természetesen a földrajztudomány mellett). Mint tantárgynév viszont kitűnő választás lehet, különösen a rendészeti oktatásban, ahol a leendő rendvédelmi dolgozóknak újfajta szemléletet és nyomozati lehetőségeket kívánnak tanítani.

Kriminálisztikai földrajz: hasonló megállapítások tehetők, mint az előző pontban szereplő „kriminálisztika földrajz”-a kapcsán. Mint azt már a korábbiakban kifejtettem, a jelzős szerkezet nem szerencsés, ezért véleményem szerint tantárgynévként is inkább a „kriminálisztika földrajza” megnevezés az előnyösebb.

Bűnözés földrajza: szintén a ritkán használt megnevezések közé sorolható. Mint azt már korábban is említettem, az egy szóval kifejezhető tudományok/tudományterületek szerencsésebbnek tekinthetők, a hosszabb, nehezebb-

18 Vofkori László: i. m.

ben értelmezhető két külön szóból álló megnevezésekhez képest, ezért a használata nem javasolt.

Tapasztalatom szerint az első három kifejezés (bűnözésföldrajz, kriminálgeográfia, kriminál földrajz) az, amelyet a leggyakrabban használnak a kutatók, ezek szerepelnek a legtöbbit az általam ismert magyar nyelvű forrásokban. Meggyőződésem, hogy egy tudomány megnevezése esetén fontos kritérium, hogy egyértelmű és mindenki számára közérthető legyen, illetve, amit sajnos sokan szem elől tévesztenek, hogy lehetőség szerint magyar szavakkal történjen az elnevezés. A kriminálgeográfia esetében ez a kívánalom sajnos egyáltalán nem teljesül. A bűnözésföldrajz kifejezés kizárólag magyar eredetű szavakat tartalmaz, és arra enged következtetni, hogy a földrajz egyik részterülete. A „kriminál földrajz” kifejezés egyértelműen a kriminológia tudományához való kapcsolatot érzékelteti. A „kriminál” előtag bár idegen eredetű szó, azonban a kriminológia megnevezés teljes mértékben elfogadott és mindenki által használt kifejezés, így a kriminál földrajz megnevezésnek is van létjogosultsága. Álláspontom szerint a bűnözésföldrajz és a kriminál földrajz kifejezések egymással szinonimnak tekinthetők és szabadon használhatók.

A „névválasztás” közben pedig talán arra is érdemes figyelmet fordítani, hogy miként nevezhetjük majd a leendő kutatót. A kriminológiát művelő kutató a kriminológus, a földrajzot művelő pedig a geográfus (néha a „földrajzos” kifejezés is használatos). Ha a bűnözésföldrajz megnevezést használjuk, akkor a „bűnözésföldrajzos” kifejezés lehet a kutatást végző személy helyes megnevezése. A kriminálgeográfia kifejezés esetében a „kriminálgeográfus”, míg a kriminál földrajz esetében a „kriminál földrajzos” megnevezést találok megfelelőnek.

Összegzés

A tanulmányban bemutattam a bűnözésföldrajz különféle elnevezéseit, ennek folyamán sor került az egyes elnevezések tartalmi és szemantikai szempontú elemzésére. Megfogalmaztam érveimet és ellenérveimet az egyes elnevezésekkel kapcsolatban, majd a dolgozat végén közzétettem álláspontomat, hogy véleményem szerint melyik két elnevezés az, amely alkalmas lenne arra, hogy az inter-szubdiszciplínát „képviselje”.

KONDOROSI FERENC

Megjegyzések az egységes európai titkosszolgálathoz

Az új évezred kezdete óta a nemzetközi életben egy sor átfogó és stratégiai természetű jelentős esemény történt, amelyek fontos és hosszan tartó hatást gyakorolnak a nemzetközi politikai és gazdasági helyzet minden aspektusára. Ha a világra tekintünk, az emberiség jövőjét meghatározó nagy sorskérdések váltak a kor fő témáivá. Egyre nagyobb hangsúlyt kapott a globalizáció jelenségei elleni küzdelem, fokozódott a nemzetek versenye a meghatározó szerepekért a világban, az európai országok többségében is egyre hangosabbak lettek az erős nemzettudatot, a közös célokat, az egységes, normakövető társadalmat követelő hangok, megnövekedett az emberi akaratból közvetlenül származó döntések iránti igény az általánosan elfogadottnak és követendőnek tartott elvek, és az emberek fölé helyezett intézmények hatalma ellenében.

A biztonság architektúrája

A biztonsággal kapcsolatos paradigmaváltás az egyénközpontú gondolkodás részeként a biztonság átfogó, érték- és emberközpontú megközelítését idézte elő, amely magában foglalja azokat a biztonságot fenyegető kockázati tényezőket, amelyek az egyén mindennapi életét veszélyeztetik, a munka világának globális átalakulásától kezdve az egészséges környezet igényén át – beleértve a természeti lények genetikai önazonossága megvédésére irányuló törekvéseket, a természeti és ipari katasztrófák elleni védekezést – egészen a nemzetközi terrorizmusig.

A biztonság fogalmába a fegyveres konfliktusok nélküli helyzet, illetve azok kezelése, valamint a szintén fegyveres erővel és rendszeti eszközökkel védett nemzeti biztonságon kívül újabb – alapvető – kategóriák kerültek. Az új típusú kockázati tényezők elleni védelem már nem kizárólag az állam felelőssége, nem merül ki a területén élők fizikai biztonságának megteremtésében és a hagyományos katonai fenyegetés elhárításában. A koncepció az egyén felelősségére is épül, amely megpróbál alkalmazkodni az új feladatokhoz (például fogyasztóként nekünk kell döntenünk, megpróbáljuk-e elkerülni a genetikailag módosított terményeket, vagy sem).

A humán biztonság nem veti el a hagyományos biztonság szükségességét, de a biztonság fogalmát új dimenziókkal bővíti ki (*redefinition of security*), ami a kockázati tényezők elleni fellépésnek is alapfeltétele. Az állami integritás megteremtése folyamán (akár csak a hagyományos biztonság koncepciójában) azonban a biztonság alanya már nem az állam, hanem az ember: mind individuális, mind közösségi, mind globális értelemben. A humán biztonság alapkonceptiója az egyes egyén védelme és az emberhez méltó környezet és életminőség alapvető feltételeinek megteremtése. Ez az emberközpontú koncepció egyéni szinten a mindennapok méltóságát és biztonságát jelenti, míg társadalmi szinten békét, társadalmi igazságosságot, az emberi jogok garantálását, szabadságot, demokratikus államberendezkedést, jogállamiságot, egészséges környezetet, fenntartható gazdasági fejlődést jelent. A humán biztonság fogalmának lényege és jelentősége tehát, hogy alapjaiban változtatja meg a területekhez és a szuverenitáshoz kapcsolódó, úgynevezett realista biztonságfogalmat, felcserélve azt egy emberközpontú biztonságfogalommal, amely a hangsúlyt a fegyverkezésről és az erőpolitikáról az egyén életével kapcsolatos alapvető tényezőkre, a fenntartható humán fejlődésre helyezi. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az állam biztonsága jelentéktelen lenne, tény azonban, hogy a XXI. századra az egyént és a társadalmi közösségeket sokkal több veszélyforrás éri, mint az államot.

Élet a kockázati társadalomban

A kockázati társadalom kifejezésben a kockázat elsősorban a fejlett ipari társadalmak által jelentett azokra a kockázatokra vonatkozik, amelyek már magát az életet veszélyeztetik globális mértékben. E kockázatok (például ökológiai, genetikai veszélyek, radioaktív sugárzás, kémiai szennyezés) egyre nagyobb mértékben befolyásolják már nemcsak a társadalmi fejlődést, hanem a társadalom alapvető viszonyaira is visszahatnak. Az önkényes és öncélúvá váló technikai-gazdasági fejlődés szándékolatlan „mellékhatásként” fellépő veszélyeiről van itt szó (például környezeti károk, a nyersanyagforrások kimerítése), illetve arról, hogy a fejlődés potenciális önvészélyeztetést jelent (például génszűrés, atomtechnika). Ezek az emberi észlelés által közvetlenül már nem felfogható, a túlélést veszélyeztető kockázatok időben, térben és társadalmilag már nem határolhatók le; nem vonatkoznak rájuk az okság, a felelősség és a vétkesség jelenleg uralkodó szabályai. E kockázatok már nem kompenzálhatók, és nem nyújtható ellenük védelem. A felvetőd

új kockázatok – már csak a mindenkire vonatkozó voltak miatt is – a háttérbe szorítják az eddigi társadalmakra jellemző, a javak eloszlásának területi egyenlőtlensége miatt fennálló konfliktusokat.

A kockázati társadalom kialakulása együtt halad és összekapcsolódik az individualizációs folyamattal. Az örökölt szokások, erkölcsök, közösségi formák, ellenőrzési módok, és biztonságok csökkenésével az egyén egyre jobban rákényszerül arra, hogy a saját életét (esélyeivel és kockázataival együtt) önmaga formázza meg. Ennyiben az individualizáció egyik aspektusának fogható fel a kockázatok hasonló átalakulása is, amelyben a hatások közvetlenül az egyes egyének tömegeire hatnak, mindenféle közvetítő társadalmi struktúrák nélkül.

A terrorizmus mint legfőbb veszély

A világra leselkedő veszélyek közül számos közeli és konkrét. A legnagyobb veszélyt elsősorban a terrorista akciókkal súlyosbított nukleáris csapásokat és más tömegpusztító fegyvereket alkalmazó háborúk jelentik. Itt az ideje – mondhatjuk –, hogy a fenyegető körülményeket az emberek, a társadalmak békéjéért, biztonságáért felelős államok és vezetők felismerjék, hatásukat elhárítsák, vagy enyhítsék.

A terrorista olyan ember, aki valamely általa fontosnak, értékesnek, igaznak és kívánatosnak tartott, reális vagy irreális cél elérésének szenteli az életét, és ennek érdekében gátlástalanul vesz igénybe különféle erőszakos eszközöket. A terrorista tevékenysége hatalmi pozícióban lévő szervezetek és államok ellen irányul, amelyek létezésükkel, intézkedéseikkel a békés nagy többség céljainak elérését szolgálják. A terrorista az erőszak alkalmazásával rémületet, félelmet akar kiváltani, céljai közt a támadott közösség biztonságérzetének csökkentése is szerepel. A terrorista legtöbbször nem egyedül tevékenykedik, hanem terrorszervezet keretében. Ezek a szervezetek a világ legkülönbözőbb országaiban lappanganak, felépítésük sejtyszerű, hosszú időn keresztül nem adnak életjelt magukról, így képesek elaltatni a jelenlétükkel kapcsolatos gyanút. A terroristák célpontjai állami szervek épületei, diplomáciai épületek, repülőgépek vagy más közlekedési eszközök, államférfiak, diplomaták, magas rangú állami tisztségviselők, vagy civilek kisebb-nagyobb csoportjai. Lehetséges célpontok a sport- és hitéleti események, ahol sok ember olyan célok miatt van együtt, amelyek a terrorista számára nem értékesek.

A globalizálódó világban a terrorizmusnak számos oka és megjelenési formája ismert. A legveszélyesebb, hogy a terrorizmus is határok nélkülivé, nemzetközivé vált, amit a korszakunkra jellemző nagyfokú migráció segített elő. Mindenki maga dönti el, a világ mely pontján akar élni, dolgozni, tanulni – ha az anyagi lehetőségei megengedik. A terroristákra is vonatkozik ez, és az ehhez szükséges forrásokról a szervezet gondoskodik. Így mi sem könnyebb, mint letelepedni az Egyesült Államokban vagy Nyugat-Európában, például diákként, és úgy élni éveket, hogy senki ne sejtse, mi az ott-tartózkodás valódi célja.

A terrorszervezetek felismerték: azzal hívhatják fel magukra leginkább a figyelmet, ha „házhoz mennek”. A nyugati közvélemény számára a legsokkolóbb, ha náluk robbantanak, náluk ölik meg az ellenséget, az ő diplomataikat, turistáikat ejtik túszul, és az ő követségeiket támadják meg. Az esztelen félelemkeltés érdekében attól sem riadnak vissza, hogy ártatlan civilek életét oltás ki. A terroristák számára nagyon fontos, hogy felhívják magukra a figyelmet: akciójukról minél szélesebb körben adjon tájékoztatást a média, minél több emberhez jusson el, hogy léteznek, és követeléseik vannak. A 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadás új mozzanata a globális nyilvánosság: az értelmi szerzők tudatosan törekedtek arra, hogy a világ hírsatornái „élő egyenesben” közvetítsék a pusztítást, mert jól tudták, hogy ezzel a módszerrel globális méretű sokkhatást és átmeneti káoszt képesek előidézni.

Céljai és megjelenési formája alapján a terrorizmusnak több típusa különböztethető meg. Elsőként az állami szinten intézményesített terrorizmust említhetjük. Lényege, hogy az államhatalmat birtokló elit hatalmi pozícióját terrorista módszerekkel tartja fenn, és a lakosságot félelemben, elnyomás alatt tartja. Ilyen volt például a chilei katonai junta vagy a dél-afrikai fajüldöző rezsim. Az állami terrortól alapvetően különbözik a terrorszervezetek keretében kifejtett gerillaharc. Ezeket mindig valamilyen politikai, ideológiai, etnikai, vallási motiváció mozgatja, a motivációk vegyesen is jelentkezhetnek egy-egy szervezetenél. Az említett eszmék elfogadása győzi meg a szervezet tagjait az erőszak alkalmazásának elfogadhatóságáról, sőt kívánatosságáról. Működhetnek államoktól függetlenül, vagy bizonyos országok, országcsoportok támogatása, türése mellett. Annyira sokfélék, hogy nem lehet valamennyit felsorolni, de a főbb irányzatok azért körvonalazhatók.

Vannak úgynevezett nemzeti-szeparatista mozgalmak, amikor is valamely államon belül élő kisebb népcsoport küzd a többségi nemzetől való elszakadásért, az önálló államiságért. Ebbe a körbe tartozott az ETA, a baszk terrorszervezet. Megemlíthetők a korzikai–francia ellentétéhez kapcsolódó terrorak-

ciók. Idesorolható az IRA, az Ír Köztársasági Hadsereg ideiglenes szárnya, amely a hagyományos ír–angol szembenálláson alapult, de már vallási színezete is kialakult.

A második csoportot a vallási alapú terrorista szervezetek alkotják. Ebben a körben főként iszlám fundamentalista szervezeteket találunk, amelyek az iszlám vallás különböző irányzatai köré csoportosulnak. Ugyanis az iszlám sem egységes, ahogyan a kereszténység sem. Az iszlámon belül elkülönül a keresztény kultúrkörben élő euroiszlám, az állam és az egyház egységét követő fundamentalista iszlám, és az eredeti tanokat érvényesítő ortodox iszlám. Az iszlám vallás irányzatokra tagolódnak: siítákra, szunnitákra, izmaelitákra. A mohamedán hit elsőbbségét erőszakkal garantálni kívánó szervezetek közül a legismertebb a Hamász (palesztin fundamentalista szervezet), a Modzsahedin (iráni iszlám szervezet) és a Hezbollah (libanoni fundamentalista szervezet). Az *Oszama bin Ládén* nevével fémjelzett al-Kaida nevű terroriszervezet is a dzsihád, a szent háború jegyében küzd, elsősorban az amerikai érdekszféra ellen.

A terrorizmus elkülönült formáját képviselik a szélsőséges politikai ideológiát valló szervezetek. Az ideológia terén a terroristák két, egymással élesen szemben álló ága jelent meg az 1970-es években, Európában: a szélsőjobb és a szélsőbal. A szélsőjobboldali, neofasiszta terrorizmus nem élvez nyílt állami támogatást. Viszonylag kis számban vannak jelen, ideológiájuk veszélyességét szükségtelen hangsúlyozni. A szélsőbaloldali terrorizmus különösen a hetvenes években, az NSZK-ban és Olaszországban élte virágkorát. Ez volt a „létező szocializmus” aranykora, míg a Nyugatot (a kapitalizmust) ebben az időszakban gazdasági visszaesés, a munkanélküliség és a lumpenizálódás jellemezte. Nyugat-Európa nagyvárosaiban a diákság és az értelmiség a világimperializmus ellen hirdetett avangárd osztályharcot, és terrorcselekményekkel hívta fel magára a figyelmet. Legismertebb szervezetek a német Vörös Hadsereg Frakció és az olasz Vörös Brigádok voltak. Az érintett államok nemzetbiztonsági szervei hosszú évek munkájával, lépésről lépésre számolták fel a szélsőbal terrorcsoportokat, amit megkönnyített, hogy a hátteret, menedéket jelentő szocialista tábor időközben sátrát bontott.

Az eddig említett terroriszervezetektől különbözik az eredetileg békés célú, például környezetvédelmi szervezetek átalakulása ökoterrorista csoporttá. Ezek a mozgalmak a terrorizmus „sikerein” felbuzdulva átveszik módszereiket, olajvezetékeket rongálnak meg, tankhajókat támadnak, és eredeti céljukkal szöges ellentétben súlyos természeti katasztrófát idéznek elő, így ártalmassá válnak.

A legújabb jelenség, hogy a terrorista szervezetek egyre drasztikusabban támadnak, pusztítóbb eszközöket alkalmaznak, közelebb mennek a célponthoz, mind eddig. A hagyományos eszköztárba tartozik az emberrablás, a túszszedés, a levélbomba küldése, a gyűjtogatás, a robbantás, a fegyveres támadás, a gylkosság, a csonkítás, a gépeltérítés. A hangsúly eltolódott az emberáldozattal járó terrorizmus irányába. Az akciók folyamán kombinálják a különböző eszközöket. Ennek legtragikusabb példája az amerikai terrortámadás: nem a gépeltérítés volt az egyetlen cél, az csak előkészítette a még tömegesebb pusztítást. A repülőgép fegyverré vált a terroristák kezében, amivel romboltak, hogy sokkal több emberéletet oltsanak ki. A terroristák felfegyverzése nagyon költséges, ezért nehezen juthatnának nukleáris tömegpusztító fegyverekhez. Azonban a hidegháború idején túlhajtott fegyverkezési verseny következtében kifejlesztettek „olcsó” tömegpusztító fegyvereket is. Ilyenek a biológiai fegyverek: a különféle betegségek kórokozóit laboratóriumi körülmények között tárolják és szaporítják azért, hogy az államok egymás ellen fegyverként használják. Az agresszor a támadott országot teríti egy speciális fertőzéssel (például anthrax), majd vár. A megtámadott állam rengeteg pénzt költ a betegek gyógykezelésére, hadserege megfogyatkozik, nem tud pénzt fordítani a védekezésre, és persze az ellenszert sem találja meg kellő gyorsasággal. Az így meggyengült államhoz eljön a támadó, immár a megmentő szerepében tetszelegve, hozza az ellenszert, gyógyít, és érdemeinek elismeréseként elvárja, hogy győztesként ismerjék el. Sokkal olcsóbb, mint a légitámadás, a robotrepülőgépek alkalmazása, a tengeri és szárazföldi hadtestek mozgatása. A zseniális elgondolásba azonban hiba csúszhat, hiszen a terroristák számára is vonzó módszer lehet a biológiai fegyver beszerzése vagy előállítás, „egyszerűbb” baktériumokhoz és vírusokhoz nem nehéz hozzájutni: még a szabad természetben is tenyésznek, folyódtájakban, esőerdőkben, mocsárvidékeken. A terrorizmus a XX. század második felében kezdett gyorsan terjedni. Az államok már addig is tettek erőfeszítéseket a leküzdése érdekében, azonban úgy léptek át a harmadik évezredbe, hogy nem dolgozták ki a hatékony védekezési politikát, és nem tettek összehangolt intézkedéseket. Noha a meglévő állami és nemzetközi intézmények alkalmasak lennének a terrorizmus visszaszorítására, ha forrásait erre a feladatra összpontosítanák, és mozgásterüket ebbe az irányba szélesítenék. A terrorista sejtek felszámolása azonban nem látványos és nem gyors sikertörténet. Egy-egy szervezet „felgöngyölítése” akár évtizedig is eltarthat. A kormányoknak ezért le kell mondaniuk a rövid távú stratégiákról, és el kell fogadniuk, hogy ezen a téren széles körű együttműködést kell kialakítaniuk más államok

kormányaival és nemzetközi szervezetekkel. Vagyis a terrorizmus elleni harc idő- és térbeli dimenziója jóval hosszabb, mint a választási ciklus.

A Világkereskedelmi Központ és a Pentagon elleni, majd a brüsszeli, párizsi, londoni terroristatámadások sokkja után felocsúdó államok szembesültek azzal a ténnyel, hogy erősnek és stabilnak vélt védelmi és biztonsági intézményeik még mindig sebezhetők. Ez nagyon súlyos hiányosság, mivel az államnak mint hatalmi szerveződésnek két abszolút célt kell szem előtt tartania: a helyzeti jólétét és a biztonságát. A társadalom joggal várja el, hogy az általa fenntartott és működtetett gépezet ezeket a célokat mindenkor szem előtt tartsa, és hatékonyan törekedjen a célok elérésére. A társadalmi igények és követelések szorosan összefüggenek a korszak követelményeivel, amelyek az állam számára feladatot adnak. Erdemes röviden áttekinteni, mely jelenségek tartoznak az új próbatételek körébe.

Napjainkban az államoknak jó néhány veszéllyel kell megbirkózniuk. Ilyenek a természeti vagy műszaki katasztrófák: árvíz, lavina, tűzvész, aszály, földrengés, atomerőmű-robbanás, elektromos vagy fűtőrendszerek, olajvezetékek meghibásodása. Idetartoznak a tömeges balesetek a közutakon, vizeken, levegőben, alagutakban. Új járványos fertőző betegség felbukkanásával kell számolni, mint az AIDS, az ebola vagy legújabban a zikavírus. Szaporodnak a társadalmi normákkal ellentétes, úgynevezett deviáns magatartások, mint a prostitúció, a szenvedélybetegségek (alkoholizmus, drogfogyasztás) és a korrupció. Veszélyt jelent a bűnözés, különösen a szervezett bűnözés és a terrorizmus. A megelőzés (prevenció) gyakran kudarcba fullad, az államok és az emberek pedig „hózzászoknak”, hogy ezekkel a jelenségekkel együtt kell élni. Amikor viszont az említett veszélyforrások valamelyike valósággá válik, különösen, ha tömeges pusztítást okoz, azonnal az érdeklődés középpontjába kerül, mivel rávilágít az állam gyenge pontjaira, az állami feladatellátás fogyatékoságaira.

A biztonsági architektúra és a titkosszolgálatok

A biztonság garanciarendszerének megteremtése napjainkban összetett, többszintű feladat. Úgy is mondhatnánk, a biztonságnak igazi architektúrája van. Az alapokat a nemzeti szervezetek, intézmények jelentik. Ezekre épülnek a falak: a nemzeti jogrend. A falakat összekötő gerendák a nemzetközi normák és intézmények. Az épületben azonban ott élünk mi, emberek – biológiai, társadalmi életfunkcióinkkal. A bennünket védő, életünknek teret adó épület

sokféle tevékenységünknek terepet ad, de létünk sajátosságaihoz tartozik, hogy elhagyjuk, visszatérjünk, vagy máshova költözzünk.

Ahogy az épületeknél is az alap és a falak a meghatározók, a biztonság világában is a nemzeti jogrend, a nemzeti intézmények a legfontosabbak. Egyrészt azért, mert az állam legfontosabb, jellegadó értékéről, a szuverenitása összetevőiről: alkotmányos intézményeiről és jogrendjéről van szó, másrészt ezeknek az értékeknek a védelmét leghatékonyabban az értékek hordozója, maga az adott állam képes garantálni.

Minden államnak van biztonságpolitikája, amely alapján rangsorolja, értékeli a működéséhez, fennmaradásához szükséges tényezőket. A biztonságpolitika gazdasági, szociális, történeti, etnikai tényezőkre is tekintettel van – a mai nagyapák nemzedékének ötödikes olvasókönyvében szerepelt egy *Egyiptom, a Nilus ajándéka* című lecke. Természetesen akkor még a legélesebb agyú James Bond-palánták sem gondolták, hogy a meteorológia is tananyag lesz a hírszerzőiskolában.

A biztonságot érintő valamennyi próba „megoldása” nem titkosszolgálati feladat.

A polgáraik biztonságáért és/vagy szavazataikért aggódó politikusok és a biztonságlobbi (szakértők, publicisták, magánbiztonsági cégek holdudvara, de ideértendő a biztonságipar állami szereplőinek vezérkara) a fokozódó biztonságdeficit (ugye, milyen elegáns kifejezés a biztonságunkat érő durva támadások megjelölésére?) felszámolására valóságos ötlet- és ígéretcunami-val árasztanak el bennünket.

Ezek körében már nem is számít újdonságnak a közös európai titkosszolgálat létrehozásának terve. Valamely állam szuverenitása, alapvető érdekei és polgárai biztonsága védelmében mással nem pótolható, egyedülálló, alaptörvényi meghatározottságú szerepük van a titkosszolgálatoknak. Már e szervezetek hétköznapi megjelölése is utal arra, hogy „a működésük olyan fontos, hogy titkos”: nem tévednénk, ha úgy fogalmaznánk, hogy az ilyen jellegű szervezetek története egyidős az államisággal, sőt: a honfoglalás korának magyar fejedelmei is alkalmaztak hírszerzőket és elemzőket, legfeljebb nem így nevezték őket. Olyan különösen felkészült, személyi adottságaikban rendkívüli (azért ne a kalandfilmekre gondoljon az olvasó) személyekről és a céljaik, feladataik megvalósításához szükséges (beleértve a jogi természetű felhatalmazásokat) eszközökkel felruházott szervezetekről van szó, akik/amelyek alkalmasak a veszélyek előre jelzésére, felismerésére, elemzésére, értékelésére és elhárítására is.

A biztonság dimenzióival, vagy egyes, a biztonságot érintő helyzetekkel kapcsolatos polgári, majd ebből fakadóan politikusi elégedetlenség váltotta ki a titkosszolgálatok világában azt az új fejleményt, hogy felvetődött az egységes európai titkosszolgálat létrehozásának igénye. A politika világában jól ismert megoldás, hogy valamely helyzettel való elégedetlenség azonnal jogszabály-módosítási igényt vált ki, új szervezet létrehozására sarkall, vagy legalábbis felveti egy vizsgálóbizottság szükségességét.

A közelmúltban az úgynevezett Blackwater-szindróma létrehozásáról írtam a *Katonai és Hadijogi Szemlé*ben.¹ A Blackwater-szindróma arra a helyzetre utal, amikor az Egyesült Államok kormánya Irakban magánbiztonsági szervezetet alkalmazott a kormányzó védelmére. Nem titkolt álláspontom a szindróma megítélését illetően, miszerint a nemzeti haderőkből és rendészeti szervezetekből rekrutálható ugyan európai uniós haderő, ennek működése azonban számos kérdést vet fel: „*ki irányítaná, mi lenne a viszonya a nemzeti kormányokhoz és a nemzeti hadseregekhez, rendészeti szervekhez. Európai méretben indokoltnak tartjuk egy ilyen egységes magánhadsereg, magánszervezet létrehozását és megbízását Európa megvédésének érdekében. Magyarország számára ezt a megoldást nem ajánljuk, Magyarországnak van hatékony, a társadalom által elismert, megbecsült hadserege, rendőrsége, polgárőrsége. Ezek a szervezetek a társadalom támogatását élvezik, működésükben nincs olyan deficit, amely jelenleg indokolta tenné magánszervezetek alkalmazását, felhasználását. S ami még fontos: igaz, hogy a hadsereg fenntartása egyre drágább lesz és bevétele mindenkor a politikai kontrollhoz kötött.*”² Az álláspontom a titkosszolgálatokat illetően még egyértelműbb: semmiképpen sem helyeselhető egységes európai titkosszolgálat létrehozása, hiszen hiányoznak az alapjai az uniós és a nemzeti jogban is. A biztonság növekedése sem várható tőle rövid távon, hiszen korunk biztonságot érintő próbatételei hihetetlen mértékű technikai fejlesztést tesznek szükségessé (ez megoldható), és évtizedekig tartó humánerőforrás-fejlesztést (szakemberek kiképzését, telepítését) is igényelnek.

A legsúlyosabb gondok egyikét a hírigények megfogalmazása jelentené: ki és milyen szerv(ek) adhatnának „megrendelést” a nemzetek közötti, európai titkosszolgálatnak, milyen lenne e szolgálat együttműködése (kölcsonös, tájékoztatási, jelentéstételi kötelezettség) a tagállamok titkosszolgálataival, beleértve a szolgálati viszony hétköznapijait, a vezénylési nyelvet stb. És azt

¹ Kondorosi Ferenc: A biztonság változásai és a Blackwater szindróma kérdése. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2015/2., 127–139. o.

² Uo. 137. o.

a szubjektív tételt sem szabad figyelmen kívül hagyni, amely a nemzeti hadsereg esetében erősebbnek tűnik ugyan, hogy tudniillik a Magyar Honvédség a társadalom ismert és megbecsült intézménye. A titkosszolgálatokat is méltán tekinthetjük a magyar jogállam elismert és megbecsülésre méltó szervezeteinek, de ismertségük – feladataik sajátossága okán – nem hasonlítható a honvédségéhez.

Mindez azonban nem enyhíti az álláspontom egyértelműségét és határozottságát: a magyar polgárok biztonságának védelmére szerveződött architektúrából nem hiányzik pótolhatatlanul az európai egységes titkosszolgálat intézménye.

ERDŐS ÁKOS

A rendészeti elsősegélynyújtás alapjai: definíciók, funkciók, célok

„Ha »véletről« beszélünk, meg kell mondanunk, hogy mit is értünk rajta, mert más-más ért életen a természettudós, a filozófus és a költő. Ez az emberi gondolkodás három fő típusa, és ugyanazt a dolgot mindegyikük másképp látja és máképp közelíti meg. A természettudomány és a természettudós lényegében csak mér, és igyekszik különböző méréseinek eredményeit közös nevezőre hozni. Ami grammal, méterrel vagy másodperccel nem mérhető, azt nem veszi figyelembe. A filozófus megfigyeléseit gondolkozó apparátusával próbálja megérteni, míg a költő egyetlen realitásnak belső élményét tekinti. Egyformán jogosult mind a három nézőpont vagy módszer. Egyénisége és mesterisége szerint az egyes ember az egyik vagy a másik fajtához tartozik, de a határok nem élesek, mert minden igazi természettudósba szorult egy kis filozófus meg egy kis költő és fordítva”¹ – fogalmazott az emberi kogníció és értelmezés sokszínűségének jelentőségére utalva, a Nobel-díjas magyar kutató, Szent-Györgyi Albert.

Dacára azonban az iménti és ahhoz hasonló intelmeknek, előfordul, hogy a különböző tudományos diszciplínák vagy szakterületek gyakorlati találkozásakor az őket rendszerező keretek oly mértékben képesek egymásnak feszülni, hogy az az adott probléma megoldása kapcsán, akarva-akaratlanul kizárólagos érdekérvényesítő és véleményformáló joggal ruházza fel az egyik vagy másik szakmai, illetve tudományos nézőpontot.

Az effajta gyakorlati és intellektuális önzés az esetek többségében, nemcsak hogy kontraproduktív, de egyenesen káros.

Véleményem szerint, a közösséget érintő problémák megoldásában a tudománnyal és a különböző szakmai területekkel szemben támasztott mindenkori elvárásunk a hatékony együttműködésre törekvés kell hogy legyen. S a kihívásokat támasztó helyzetek leküzdésében e diszciplínák és gyakorlati szakterületek egymást segítve, kiegészítve kell hogy helyt álljanak.

A rendészet gyakorlatában az előbbiekre vonatkoztatott egyik legkiválóbb példa a szolgálati feladatok ellátásakor felvetődő azonnali ellátást igénylő

¹ Szent-Györgyi Albert: Az élő állapot. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973, 11. o.

egészségromlások, egészségügyi káresemények kezelésének a kérdése. Amikor a rendészeti feladat végrehajtásakor megjelenik az egészségügyi beavatkozás, az élet megővésének és a szakszerű mentésnek az igénye. Az effajta feladatok – sajátosságuk révén – alapvetően a rendészet, valamint az orvos- és egészségtudomány kompetenciahatárán elhelyezkedve várják a megoldást, ez szükségyszerűvé teszi e két tudományterület elméleti és gyakorlati összedolgozását.

A mentésszervezés, az egészségügyi ellátás és a rendészet valamiféle összehangolásának igénye, számtalan gyakorlati példában jelentkezett már (például balesetekkel, bűncselekményekkel érintett sértettek), s jelentkezik ma is. E „fehér folt” elfedésére ígéretes elképzelések és szakmai próbálkozások láttak már napvilágot, azonban mind ez ideig e probléma tudományos igényű értékelésére nem került sor.

E tanulmány célja, hogy a rendészet és az annak feladatellátásával kapcsolatban jelentkező egészségügyi beavatkozások azon szegmensét mutassa be, amely alapszintű elvárásként támasztható a rendészeti szakemberekkel szemben, s amelyek anélkül merítenek az orvos- és egészségtudomány ismeretanyagából, hogy az átvezetné őket e tudomány képzési területére.

Tehát egy olyan probléma tudományos vizsgálatát és értékelését tűztem ki célul, amit korábban még ilyen formában nem érintettek, s amely sajátosságainál fogva megköveteli a különböző tudományágak hatékony és egymást elismerő együttműködését.

Fogalmak tisztázása

Tekintettel arra, hogy e témában mind ez ideig egyáltalán nem vagy csak korlátozott formában született tudományos igényű munka, szükségszerűnek tartom a kapcsolódó és legfontosabb fogalmak tisztázását. Az olyanokét mint a rendészeti kárhely, a rendészeti elsősegélynyújtó vagy a rendészeti elsősegélynyújtás. E fogalmak segítenek ugyanis eligazodni és választ adni a speciális sérült- és betegellátás e formájának a *hol? ki? és mit?* tesz, illetve tehet kérdéseire.

Ahogy egy bűnügy feltárása, az „*igazság megtalálása*” kapcsán, elengedhetetlen a kriminalisztika alapkérdéseinek megválaszolása², úgy témánk vo-

² Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika alapkérdései. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 341. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

natkozásában is szükséges a rendszer átláthatóságát és megértését célzó kérdésekre adott felelet.

Rendészeti kárhely

A téma szempontjából e sajátos szakkifejezés magyarázatát és egyértelműsítését azért tartom elengedhetetlennek, mert a későbbiekben hivatkozott tevékenységeknek tulajdonképpen e fogalom szabja meg a speciális térbeli kereteit, s az abban intézkedésre kötelezettek és jogosultak körét.

A kárhely fogalma az élet- és vagyonmentés tudományos és gyakorlati szintű művelői körében gyakran használt kifejezés. Általában e fogalom, a rendészet mellett olyan tudomány- és szakterület által alkalmazott, mint az orvostudományi terület vagy a katasztrófavédelmi szakma. A rendészeti kárhely esetében tehát a *rendészet* mintegy specializálja a kárhely fogalmát.

A sürgősségi orvostanhoz (oxiológia) és prehospitalis egészségügyi ellátáshoz kapcsolódó tudományos és jogalkotói szóhasználatban a kárhely a tömeges balesetekkel szorosan összefüggő fogalom.³ Ahogyan *Seres Ambrusné* fogalmaz: „*a balesetek helyszínét kárhelynek nevezzük, amely lehet dinamikus illetve statikus. Ez előbbi esetben újabb és újabb sérültekre kell számítani (pl. járvány, terrortámadás), míg az utóbbinál a sérülések döntő többsége az első percekben kialakul (pl. közlekedési balesetek).*”⁴

Míg a katasztrófavédelem szakmai fogalomtárában a „*kárhely, a tűzoltói beavatkozás során érintett terület, melynek határát az irányításért felelős személy (a tűzoltásvezető) jelöli ki*”⁵.

A két értelmezés között a jelentős különbséget adja, hogy míg az előbbi szükségszerűen számol a személyi sérülés bekövetkezésével, utóbbi esetében a testi épséget sértő tényleges káresemény megjelenése csupán eshetőleges. Mindazonáltal egységes a megközelítés a tekintetben, hogy a kárhely a fizikai térben egy az általánostól, megszokottól eltérő, valamilyen szempont alapján elkülöníthető területnek számít (például baleset, tűzkár helyszíne).

Az előbbieket figyelembevételével a rendészeti kárhely fogalmát a következők szerint javaslom megfogalmazni: *egy olyan, az eljárni jogosult rendészeti szerv tagja által kijelölt és lezárt terület, ahol egészségügyi ellátásra, il-*

³ Göbl Gábor: Oxiológia. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2006; 1997. évi CLIV. törvény 94. § (5) bek.

⁴ Seres Ambrusné: Betegvizsgálat, a sérült állapotának értékelése, segélyhívás, a beteg szállítása. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2008, 15. o.

⁵ 5/2014. (II. 27.) BM OKF utasítás ért. rend. 4. pont

letve mentésre szoruló személyek tartózkodhatnak, azonban ott továbbra is számítani kell olyan ellenséges emberi tevékenységre, amely a rendészeti szerv tagjain kívül más személyek életét és testi épségét is veszélyeztetheti.

Más tudományos munkában a rendészeti kárhely fogalmát a következőképp definiálták: „a rendőrség által rendészeti tevékenység miatt lezárt terület, ahol mentésre illetve egészségügyi ellátásra szoruló személy vagy személyek tartózkod(hat)nak”⁶.

Bár az előbbiek általános lényegével egyetértek, a definiált fogalom megnevezése és annak leírása között értelmezési deficitet tapasztalok a rendőrség és rendészet kizárólagos azonosításában.

Ahogy azt korábban megjegyeztem, a rendészet specializálja a kárhely fogalmát, így ez előbbi pontos értelmezése elengedhetetlen. A rendészet, ahogy Finszter Géza fogalmaz: „a közigazgatásnak az a területe, amely a legitím fizikai erőszak-monopólium birtokában a jogellenes emberi magatartásoktól óvja a közrendet és a közbiztonságot”⁷.

Tehát a rendészeti tevékenység és a vele összefüggő fogalmak, így a rendészeti kárhely kapcsán is kijelenthető, hogy az ott eljárni, intézkedni jogosultak és kötelezettek körét a legitím erőszak alkalmazóinak, a rendészeti szervek hivatásos állományának tagjai adják. Hazánkban a legitím erőszak alkalmazóinak köre ugyanakkor jóval túlmutat a rendőrség állományán (például a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vagy a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állománya), ezáltal a rendészeti kárhely sem kizárólag a rendőrség tevékenységi tere. Ha megvizsgáljuk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal rendészeti tevékenységeinek széles körét, így például a határon végzett feladatokat (bűnüldözés, bűnmegelőzés, felderítés és nyomozás, vám- és jövedéki ellenőrzés, őrzésvédelem stb.)⁸, láthatjuk, hogy bármikor szükségessé válhat a terület lezárása a definícióban említett esetek felvetődésekor. Az idézett meghatározásban foglaltakat inkább nevezném a *rendőrségi kárhely* definíciójának.

Fontosnak tartom azt is megjegyezni, hogy a fentiekben használt *ellenséges emberi magatartás* kifejezés sem azonosítható kizárólag az aktív támadással. Eben az értelemben ellenséges emberi magatartásnak tekinthető minden olyan tevékenység, amely a rendészeti kárhely területén tartózkodók számára a sérülés bekövetkezésének reális esélyét hordozza magában (például egy kocsmá-

6 Vajda Márk: Rendészeti kárhely – az életmentés fehér foltja. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): i. m. 468. o.

7 Finszter Géza: A változó rendészet és rendészetudomány. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): i. m. 5. o.

8 Szabó Andrea: Rendészeti kontroll a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál. Magyar Rendészet, 2013/2., 97. o.

ban tartózkodó sérült ellátása, ahol rajta kívül többen erősen ittasak, s bármikor agresszívvá válhatnak; tömeg-, illetve sportrendezvényen kialakuló tömeges rendbontás; vagy a forgalmas autópályán, ahol a forgalom korlátozása nélkül a segítséget nyújtó szakképzett ellátók élete, testi épsége is veszélybe kerülhet). A rendészeti kárhely definíciójában az ellenséges emberi magatartás tehát egy konkrét veszélyként értelmezhető, amely elegendő indokot szolgáltat ahhoz, hogy az a rendészeti szerv által gyakorolt kontroll alkalmazását megkövetelje, de nem vezet a sérülés szükségszerű bekövetkezéséhez.

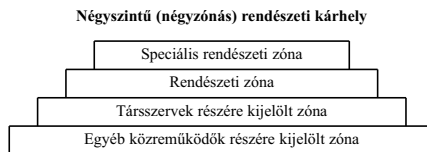
A rendészeti kárhely másik fontos jellemzője a területi variabilitás és heterogenitás.

Területi variabilitás

A területi variabilitás azt jelenti, hogy a rendészeti kárhely területi elhelyezkedése nem szükségszerűen statikus. Az intézkedési szituáció változásával elképzelhető, hogy a biztonság érdekében az előzőleg kijelölt terület határait az idő múlásával változtatni kell (például a fegyveres elkövető mozgása befolyásolja a rendészeti kárhely határait).

Területi heterogenitás

A terület heterogenitása pedig arra utal, hogy a rendészeti kárhely határainak kijelölésekor szükség esetén – a jogszabályok és a rendészeti szakma előírásainak figyelembevételével – különböző zónák határozhatók meg, amelyekben más-más mértékben korlátozható a személyek mozgása. A heterogenitás egy alkalmazási formájának tekinthető a következőkben bemutatott „négy-szintű (négyzónás) rendészeti kárhely” (ábra).

A *speciális rendészeti zóna* az a terület, ahol a rendészeti feladat sajátosságai, illetve a jogszabályok által meghatározott különös illetékességi szabályok következtében kizárólag különös szakismerettel, képzettséggel és felszerelés-

sel felvértezett egységek, személyek tartózkodhatnak (például veszélyes, illetve fegyveres elkövető elfogására jogosult szervezeti egység: Terrorelhárítási Központ, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Bevetési Igazgatósága); robbanószert felkutatására, hatástalanítására kiképzett egység.

A *rendészeti zóna* az a terület, ahol az eljárási jogosult és kötelezett rendészeti szerv hivatásos állományú tagjai tartózkodhatnak (például a rendőrség közrendvédelmi, közlekedési állománya, Nemzeti Adó- és Vámhivatal járőr állománya).

A *társzervek részére kijelölt zóna* az, ahol a káresemények enyhítésében közreműködő társzervek tagjai tartózkodhatnak (például az Országos Mentőszolgálat vagy az elektromos művek munkatársai).

Az *egyéb közreműködők részére kijelölt zónában* az adott ügygel érintettek közül azok tartózkodhatnak, akiknek a jelenléte elengedhetetlen, de tevékenesen nem vesznek részt sem a rendészeti, sem pedig az egyéb kárenyhítési munkában (például nélkülözhetetlen tanúk, egy tűszhelyzet esetén valamely hozzátartozó).

Természetesen a heterogenitás kapcsán nem minden esetben szükséges az effajta területi felosztás. Az intézkedési situációtól és körülménytől függően lehetséges, hogy csak két zóna (például a rendészeti és a társzervek részére kialakított) kijelölésére van szükség.

A rendészeti kárhely kereteinek kijelölése, ahogy arra a definíció is utal, „*az eljárási jogosult rendészeti szerv tagja által*” történik. A jogosultság kérdése az adott helyzet, illetve az azzal szorosan összefüggő rendszerszakmai és jogi normákban szabályozott előírások által determinált. Tehát az, hogy a rendészeti kárhely határainak kijelölésére mely szerv és annak milyen szintű tagja jogosult, az az adott situációt jellemző körülmények összessége figyelembevételével, a szakmai és jogszabályi előírásokra tekintettel határozható meg pontosan. E kérdés összetettsége okán jelen tanulmányomban nem vállalkozom részletes vizsgálatára, az általános és speciális szabályok ismertetésére.

Az eddig leírtak azonban nem adnak feltétlen és egyértelmű magyarázatot arra, hogy miért kell specializálni e területet, mintegy kikényszeríteni a rendészet és egészségügy tudományának összemosását, s hogy a rendészeti tevékenységgel párhuzamosan miért nem folyhat az adott területen egészségügyi szakellátás.

E kérdésekre a válasz több különböző szakterületi jogszabály együttes értelmezésével adható meg.

Először is fontos tudni, hogy a hatályos magyar jog előírásai értelmében Magyarország területén mindenkit megillet a mentés igénybevételének joga,

állampolgárságra vagy egészségbiztosítási jogviszony fennállására tekintet nélkül.⁹ A mentés olyan állami feladat, amelyet az Országos Mentőszolgálat, illetve mentési engedéllyel felruházott szervezetek útján gyakorol.

A mentéseket igénylő káresetek jelentős részénél – bár a jogszabály kötelezése okán szükség van a rendészeti jelenlétre, tevékenységre – a kárhelyen felvetődő veszélyforrások szakképzett beavatkozással, a rendészeti szervek aktív közreműködése nélkül is felszámolhatók (például közlekedési baleset roncsának, vasúti vezetékeknek az áramtalanítása; gázszivárgás elhárítása). Így a mentés a veszélyforrás elhárításával biztonságosan végrehajtható.

A rendészeti kárhely esetében ugyanakkor a mentést akadályozó körülmény kizárólag az állami legitim erőszak szerveinek aktív közreműködésével szüntethető meg (például fegyveres személy aktív magatartása). Ilyenek különösen a bűncselekmények és balesetek helyszínei, ahol továbbra is fennáll olyan emberi tényező, amely a mentést, illetve az abban részt vevőket veszélyeztetheti.

Ezért a rendészeti szervek tagjai jogosultak a rendészeti feladatokkal érintett terület lezárására azokban az esetekben, amikor személy-, illetve nyombiztonságot fenyegető állapot áll fenn. A rendőrségről szóló törvény szerint a rendőr az érintett terület kapcsán „*megakadályozhatja, hogy oda bárki belépjen vagy onnan távozzék, illetőleg az ott tartózkodókat távozásra kötelezheti*”¹⁰. Hasonlóan rendelkezik a pénzügyőrök tekintetében a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény helyszínbiztosításról szóló 36/1 §-a is.¹¹

Az előbbiek tehát legitimálják a rendészeti kárhely kijelölését, azonban továbbra sem adnak választ arra, hogy e területen miért nincs mód az Országos Mentőszolgálat tevékenységére. Erre ugyanis a mentésről szóló 5/2006. (II. 7.) EüM. rendelet 9/A §-a ad választ. A hivatkozott jogszabályi hely szerint: „*A bejelentés alapján a mentésvezető, illetve a mentésirányító, a helyszínen a mentőegység vezetője felelős a helyszín biztonságának értékeléséért. A helyszínen észlelte alapján a mentőegység vezetője dönt arról, hogy a mentőegység tagjai életének vagy testi épségének veszélyeztetése nélkül*

- a) a mentés megkezdhető-e, vagy*
- b) a megkezdett ellátás folytatható-e.*

⁹ 1997. évi CLIV. törvény 95. §

¹⁰ 1994. évi XXXIV. törvény 37. § e) pont

¹¹ 2010. évi CXXII. törvény 36/1 § (1)–(2) bek.

Amennyiben a helyszínen észlelte alapján megállapítható, hogy a mentőegység tagjai élete vagy testi épsége veszélyben van, vagy a mentésen kívül más szerv segítsége is szükséges, a mentőegység vezetője dönt

- a) az ellátás átmeneti felfüggesztéséről, illetve*
- b) a helyszín átmeneti elhagyásáról.”¹²*

A mentésért felelős szervezet tagjai számára tehát a rendészeti kárhelyeken történő tevékenység a veszélyre tekintettel jogszabály által tilalmazott. Egyrészt azért, mert az ott tapasztalható veszélyforrások elhárítása jelentősen túlmutat a mentőszolgálat képességein, másrészt mert a veszély vállalására a mentőszolgálat tagjai, ellentétben a rendészeti szervek hivatásos állományával, nem kötelezhetők. Hiszen míg utóbbiak a szolgálati jogviszony létesítésekor vállalják, hogy kötelezettségeiket akár az életük kockáztatásával is teljesítik¹³, addig ez előbbieknél ilyen vállalat nem tesznek.

Az így keletkező szakmai űrt a következőkben részletezett rendészeti elsősegélynyújtó, illetve a rendészeti elsősegélynyújtás hivatott pótolni és megoldani.

Rendészeti elsősegélynyújtó

A rendészeti kárhely fogalmával meghatározhatók a rendészeti elsősegélynyújtás szempontjából releváns fizikai tér keretei, egyszersmind utalunk a tevékenységet végzők személyi állományára is. A továbbiakban a rendészeti kárhelyen, illetve egyéb szolgálati helyszíneken egészségügyi szempontból hatékony beavatkozásra alkalmas személyek körét egyértelműen meghatározó fogalmat tisztázom.

A rendészeti elsősegélynyújtó a rendészeti kárhelyen vagy egyéb helyszínen intézkedésre jogosult és kötelezett rendészeti szerv azon tagja, aki speciális kompetenciák birtokában alkalmas arra, hogy az észlelt egészségügyi káresemények következményeit megakadályozza, enyhítse, illetve gondoskodik a sérült vagy beteg ember szakszerű kivonásáról a további szakképzett egészségügyi ellátás biztosítása érdekében.

A rendészeti elsősegélynyújtás kapcsán a tevékenységi jogosultak és kötelezettek körét mind ez idáig sehol nem határozták meg egyértelműen. Ta-

¹² 5/2006. (II. 7.) EÜM. rendelet 9/A § (1)–(2) bek.

¹³ 2015. évi XLII. törvény 44. § (2) bek.

nulmányomban azért használom a *rendészeti elsősegélynyújtó* kifejezést, mert az a későbbiekben nem zárja ki a különböző szintű kompetenciájú ellátók előképzettségük, tudásuk, gyakorlatuk, illetve beavatkozási jogosultságuk alapján történő differenciálását (például alapszintű rendészet elsősegélynyújtói ismeretekkel felvértezett állomány – *első beavatkozó*, vagy speciális rendészeti elsősegélynyújtó végzettségű állomány – *Police Medic*¹⁴).

Az érintett személyi kör mellett szándékosan bővítették ki a tevékenység gyakorlására szánt fizikai tér kereteit. Azaz a rendészeti elsősegélynyújtó feladata, illetve a rá vonatkozó követelmény nem korlátozódik kizárólag a rendészeti kárhelyre. Az elsősegélynyújtásra speciálisan képzett rendészeti szakember e kompetenciáit ugyanis minden esetben köteles érvényesíteni az általa észlelt egészségügyi káreseményekkor mindaddig, amíg a szakképzett egészségügyi ellátás nem elérhető (például járőrtevékenység idején észlelt baleset sérültjének ellátása).

Ennek gyakorlati jelentősége és szükségszerűsége abból az egyszerű okból következik, hogy a rendészeti szervek tagja szolgálati tevékenysége sajátosságai okán (például járőrtevékenység), illetve szervezet humán erőforrás terén meglévő túlsúlya következtében sok esetben korábban kerül kapcsolatba az egészségügyi káreseményekkel, mint a szakellátást nyújtó mentőszolgálat munkatársai.

Az Emberi Erőforrások Minisztériumának 2016-os intézményi és fejezeti kezelésű előirányzati tervezete 7852-ben állapította meg az Országos Mentőszolgálat teljes létszámát (az adminisztratív munkát végzőkkel együtt).¹⁵ A rendészeti szervek hivatásos állományának létszáma – még a közterületi szolgálatot teljesítők tekintetében is – ennél jóval több, így nagyobb az esélye annak, hogy egy káresemény helyszínére hamarabb érkezik valamely rendészeti szerv tagja, mint a mentőszolgálat valamely egysége.

A rendészeti szakember segítségnyújtói kötelezettsége a következő két normából ered: személyes értékrend, illetve jogszabályi előírás.

A személyes értékrenden az azoknak az erkölcsi normáknak való megfelelést értem, amelyek kielégítik a segítségnyújtás mint emberbaráti kötelezettségvállalás kívánalmait. Habár e szabályok motiváló ereje a legtöbbek számára elhanyagolhatónak tűnik, ez korántsem fedi a valóságot. A közösség által képviselt és elvárt magatartásformákhoz való alkalmazkodás – konformitás – bizonyos formái jóval intenzívebb érvényesüléshez vezetnek, mint az

¹⁴ Erdős Ákos: NAV-Medic – Rendészeti ellátás múltja és jelene. Vám-Zoll, 2015/1., 13. o.

¹⁵ Az Emberi Erőforrások Minisztériumának tervezett 2016. évi intézményi és fejezeti kezelésű előirányzatairól szóló beszámoló. <http://www.parlament.hu/irom40/04730/adatok/fejezetek/20.pdf>

írott norma. „A szociálpszichológia rámutatott arra, hogy az emberi együttműködés legkülönbözőbb fokain megjelenő konformitás azon formája jóval erősebb, amely a csoport más tagjainak megfigyelésén alapszik, mint az, amelyeket pusztán a jutalom reménye vagy a büntetés elkerülése motivál. Aki csak azért tartja meg a társadalom írott normáit, mert fél az abban lefektetett retorzióktól, csupán addig lesz szabálykövető, amíg a büntetés lehetőségének reális esélye fennáll.”¹⁶

Mindezeket túl a közösség tagjai között elvárt segítségnyújtás olyan érték, amelynek elősegítése érdekében a jogalkotó szükségesnek látta a kötelező és szankcionálható jogi normák létrehozását.

Az egészségügyről szóló törvény szerint „mindenkinek kötelessége – a tőle elvárható módon – segítséget nyújtani és tudomása szerint arra illetékes egészségügyi szolgáltatót értesíteni, amennyiben sürgős szükség vagy veszélyeztető állapot fennállását észleli, illetve arról tudomást szerez”¹⁷. E generális szabályon felül a jogalkotó a rendészeti szervek tagjaira speciális segítségnyújtó követelményeket is telepít.

A legitim állami erőszakot alkalmazó szervek tagjainak egyik legnagyobb felelőssége éppen az, hogy e jogukat a közösség értékrendjének szem előtt tartásával kell hogy gyakorolják. Így aztán mind a rendőrök, mind pedig a pénzügyőrök és a büntetés-végrehajtási szakemberek¹⁸ kapcsán jogszabályi előírás a segítségnyújtás az intézkedés közben megsérült személyeknek. A különböző szerveket szabályzó normák szövege szerint a hivatásosnak „az intézkedés folytán megsérült személy részére – amint ez lehetséges – segítséget kell nyújtani [...]”¹⁹.

16 Erdős Ákos: A kényszermegoldás (?) – A drogtérben alkalmazott kényszerítés, illetve büntető szankciók eredményei, következményei és tanulságai. Szakdolgozat. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar, Budapest, 2017, 45–46. o.

17 1997. évi CLIV. törvény, 5. § (3) bek. e) pont

18 A rendészeti elsősegélynyújtás kapcsán szándékosan kerül sor a katasztrófavédelem állományába tartozó hivatásosok megemlítésére. Bár e szervezet felépítése, működése okán rendkívül szoros kapcsolatban áll a rendszettel, bevonásukat e témába mégsem tartom indokoltnak. Mert, ahogy Finszter Géza is fogalmaz: „a katasztrófavédelmi szervezetek a szó közjogi értelmében nem tartoznak a rendészeti igazgatáshoz. A polgári védelem, csakúgy mint a tűzoltóság, nem rendelkezik a rendszetre jellemző közigazgatási hatósági jogkörökkel, noha általánosabb értelemben vett hatósági jogosultságokat, ha korlátozott mértékben is, az említett szervek is gyakorolnak.” Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010, 8. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI.]

19 1994. évi XXXIV. törvény 17. § (2) bek.; 1995. évi CVII. törvény 11. § (5) bek.; 2010. évi CXXII. törvény 35/E § (1) bek.

A törvényalkotó szerint a segítségnyújtás kapcsán nem bízhatunk kizárólag az egyén erkölcsi értékeiben, így annak elmulasztását a büntető törvénykönyvben rendeli szankcionálni. E szerint: „*Aki nem nyújt tőle elvárható segítséget sérült vagy olyan személynek, akinek az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”²⁰ Azokban az esetekben, amikor a veszélyhelyzetet az elkövető idézte elő, vagy a segítségnyújtásra egyébként is kötelees, súlyosabb büntetés kiszabását helyezi kilátásba a jogszabály. Ennek pedig nagy jelentősége van a rendészet hivatásos állományú tagjainál tárgyalt speciális segítségnyújtási kötelezettség kapcsán.

Az említett erkölcsi és írott követelmények mellett, hogy súlyos kötelezettségeket rónak a jogalkalmazóra, egyúttal tovább erősítik a rendészeti elsősegélynyújtó személyében rejlő társadalmi értékeket, hiszen kompetenciái birtokában a rendészeti elsősegélynyújtó alkalmas arra, hogy a törvényekben meghatározott „tőle elvárhatóság” és az „amint ez lehetséges” kívánalmak kapcsán egyaránt kiemelkedőbb szintnek felelhessen meg.

A rendészeti elsősegélynyújtó definíciójának további magyarázata kapcsán fontosnak tartom megjegyezni, hogy a definícióban szereplő speciális kompetenciák nem jelentenek egészségügyi szakképesítést. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény szerint ugyanis az egészségügyi szakképesítés „*az adott egészségügyi tevékenység folytatására jogosító, Magyarországon szerzett, valamint a külföldön szerzett és Magyarországon honosított, illetve elismert, alap-, közép-, emeltszintű, illetve felsőfokú szakképzés vagy felsőoktatási szakképzés keretében megszerzett szakképesítés, valamint felsőoktatási alap-, mester- vagy egységes osztatlan képzés keretében megszerzett végzettség és szakképzettség, továbbá egészségügyi szakirányú szakmai képzés, egészségügyi felsőfokú szakirányú szakmai képzés során megszerzett képzettséget*”²¹ jelent.

Hazánkban azonban a rendészeti sérült- és betegellátás kapcsán jelenleg még nincs egységesen kidolgozott, hatékonyan működő, a rendészeti jellegzetességeket is szem előtt tartó, azokat alkalmazó olyan oktatási rendszer, amely megteremtene e területen az egészségügyi szakképzettség megszerzésének lehetőségét.

Bár az orvos- és egészségtudományi képzés területén e kérdés szakmai felkarolására a Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar hon-

²⁰ 2012. évi C. törvény 166. § (1) bek.

²¹ 1997. évi CLIV. törvény 1. § q) pont

véd-, katasztrófa- és rendvédelem-orvostan tanszéke, illetve a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar műveleti medicina tanszékének honvéd-, katasztrófa- és rendvédelem-orvostani tanszéki csoportja kapcsán találunk ígéretes törekvéseket, azonban mind ez idáig ezeken a helyeken sem valósult meg a rendészeti állomány teljes egészére vonatkozó, általánosan elfogadott és alkalmazott képzési rendszer.

A rendészeti elsősegélynyújtó tehát az előbbieken részletezett képzési kategóriák egyikébe sem sorolható, így nem is minősíthető egészségügyi szempontból szakképzettnek. Mindazonáltal úgy vélem, hogy a rendészeti tevékenység során felvetődő egészségügyi káresemények következményeinek elhárítása, illetve azok mérséklése, megfelelő elsősegélynyújtói kompetenciák birtokában megvalósítható, és nem igényel különösebb szakképzettséget.

A rendészeti elsősegélynyújtók képzésének nem célja más szakismeretet igénylő feladatok átvállalása, jogalkalmazói terminológiával élve: a hatáskör elvonása. A rendészeti elsősegélynyújtó feladata az elsődleges beavatkozás és a rendelkezésre álló lehetőségek birtokában az élet megóvása.

Rendészeti elsősegélynyújtás

A korábbiakban említett *hol?*, *ki?* és *mit?* kérdések közül az utóbbira adom meg a választ. Hiszen míg a rendészeti kárhely a téma szempontjából jelentős speciális helyet (*hol?*), a rendészeti elsősegélynyújtó pedig a cselekvőkörét (*ki?*), addig a rendészeti elsősegélynyújtás fogalma magát a gyakorolt tevékenységet jelöli (*mit?*), ennek révén közvetlenül érzékelhetővé válik a rendészeti szerv közösség iránt fennálló (*úgynevezett külső irányú*) felelősségvállalásának e speciális formája.²²

Valószínűleg mindenki számára egyértelmű, hogy az elsősegélynyújtás – hasonlóan a kárhelynél tárgyaltakhoz – alapvetően nem a rendészet terminológiájának sajátja. Éppen ezért a fogalom értelmezésében újra célszerű visszatekinteni a medicinában alkalmazott fogalom magyarázatához. E szerint: „*az elsősegélynyújtás az az egészségügyi beavatkozás, amelyet bárki a végleges szakellátás megkezdése előtt végez, baleset vagy hirtelen egészségkárosodás közvetlen körülményeinek elhárítása és az állapot további romlásának feltartóztatása érdekében*”²³.

²² Erdős Ákos: Felelősség a rendvédelemben, múltban és jelenben. Magyar Közigazgatás, 2011/2., 119. o.

²³ Hornyák István: Elsősegélynyújtás. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar, Budapest, 2008, 17. o.

A rendészeti elsősegélynyújtás szempontjából e fogalom használata azért tekinthető kifejezetten hasznosnak, mivel az nem ír elő semmilyen, jogszabályban rögzített egészségügyi szakképesítést²⁴, ezáltal mindenben összeegyeztethető a rendészeti elsősegélynyújtónál tárgyaltakkal.

Mindazonáltal a rendészeti elsősegélynyújtás több pusztá elsősegélynél. S nemcsak azért, mert annak végrehajtója valamely rendészeti szerv hivatásos jogállású tagja, hanem mert a segítségnyújtás e formáját – a rendészeti feladatok sajátosságai miatt – jóval nagyobb komplexitás jellemzi.

Véleményem szerint a rendészeti elsősegélynyújtás a hivatásos szolgálat idején a rendészeti kárhelyen vagy egyéb helyszínen tapasztalt egészségügyi káresemény következményeinek elhárítását, illetve enyhítését szolgáló olyan egészségügyi (elsősegélynyújtó) beavatkozás, amelyet a rendészeti szerv tagja egészségügyi szakképesítés nélkül, az intézkedéstaktikai alapelvek és a jogszabályi kötelezések szem előtt tartásával végez.

E megfogalmazás használatát azért tartom előnyösnek, mivel az egyértelműen utal az elsősegélynyújtó kettős (*skizofrén*) helyzetére és annak kezelésére. Azaz a rendészeti feladatok mellett megjelenő egészségügyi beavatkozásra és a közöttük fennálló sorrendiségre.

Meggyőződésem, hogy a szolgálatok közben tapasztalt egészségügyi káresemények kapcsán az első beavatkozó számára elsőséget kell hogy élvezzen a rendészeti tevékenység minden olyan sajátos előírása, amely jogszabályi kötelezés vagy a szükségszerűség okán befolyásolja az ellátás módjának, helyének és idejének megválasztását.

Tehát az ellátás idején és előtte is a rendészeti elsősegélynyújtó (illetve minden társa) folyamatosan szem előtt kell hogy tartsa az intézkedést befolyásoló objektív (az intézkedőtől függetlenül létező) és szubjektív (az intézkedőre vonatkozó) releváns tényezőket.²⁵ Ha szükséges, ezeknek megfelelően kell hogy reagáljon, például az olyan intézkedési szituációban, ahol a rendészeti kárhelyen aktív, támadó emberi magatartást tapasztal az intézkedő. Ezekben az esetekben a támadás leküzdése, a támadó kontrollja és felügyelete mint rendészeti feladat elsőséget élvez a helyszínen tapasztalt egészségügyi kárenyhítéshez képest.

E fogalom kapcsán, az egyértelműség érdekében, szükségszerűen fel kell tenni a kérdést, hogy a *rendészeti elsősegélynyújtás* és a *rendészeti sérültellátás* között fennáll-e a szinonimitási kapcsolat.

²⁴ 1997. évi CLIV. törvény 3. § q) pont
²⁵ 11/2008. ORFK utasítás, III. fejezet.

Véleményem szerint a két kifejezés különböző jelentéstartalmat sugall, ezáltal nem lehetnek egymás szinonimái. *Károly Sándor* szerint a szinonímia kritériumai a teljes értelemazonosság és a felcserélhetőség.²⁶

Azonban meglátásom szerint az elsősegélynyújtás tartalmában szélesebb tevékenységi kört takar, mint a sérültellátás. Utóbbi kifejezés ugyanis indokolatlanul szűkíti le a rendészeti elsősegélynyújtó feladatait a sérülések okozta egészségügyi káresemények enyhítésére, míg az előbbi a sérülések mellett számba veszi a különböző betegségek által előidézett akut tünetek egyszerű kezelési módszereinek alkalmazását is (például hipoglikémiás, Grand mal [generalizált tónusos-klónusos roham], eszméletlen légútbiztosítása).

A különbség megértéséhez szükségesnek tartom röviden tisztázni a betegség és sérülés fogalmait, tekintve, hogy e kifejezések elsősorban szintén a medicinában alkalmazottak, így a rendészeti szakemberek nem feltétlenül ismerik a jelentésüket.

A betegség – épp úgy, mint az egészség – a mindenkor orvosi gyakorlat által meghatározott jelenség.²⁷ E fogalom keretei tehát a tudomány fejlődésével elmozdulhatnak, sőt azt az adott közösség és az egyén szubjektív megítélése is befolyásolhatja. Így a betegségek kapcsán az egzakt fogalom megalakítása nem egyszerű feladat.

Thorwald Dethlefsen és Rüdiger Dahlke a következőképp fogalmaz: „*a legkülönbözőbb testműködések harmonikus összjátéka során jön létre azután az a minta, amelyet egészségnek nevezünk. Ha valamely testfunkció letér a pályáról, ezzel többé-kevésbé ezt a harmóniát veszélyezteti, ezért ilyenkor betegségről beszélünk.*”²⁸ *Cecil G. Helman* – utalva a társadalmi szubjektivitásra – pedig azt írja, hogy „*a kulturális tényezők határozzák meg, hogy mely tünetek vagy jegyek*” számítanak abnormálisnak, ami segít kialakítani a betegség mintázatát, amelyet „*betegségentitásnak*”²⁹ nevezünk.

John Guyett Scadding viszont az élő szervezetben valamilyen közös jellemző vagy tulajdonság alapján meghatározható „*biológiai hátrányok*” megjelenését nevezi betegséggnek.³⁰

26 Idézi Andor József: A fogalmi keret, a szömező és a szinonimitás határvonalai. In: Gecső Tamás – Spannaft Marcellina (szerk.): A szinonimitásról. Tinta Kiadó, Budapest, 1998, 8. o.

27 Szántó Zsuzsanna: Az egészséggel kapcsolatos életstílus: betegviselkedés és egészségviselkedés. Doktori (PhD) értekezés. Semmelweis Egyetem, Budapest, 2005, 6. o.

28 Thorwald Dethlefsen – Rüdiger Dahlke: Út a teljességhez: A betegség jelentése és jelentősége. Magyar Könyvklub Rt., Budapest, 2000, 7. o.

29 Cecil G. Helman: Kultúra, egészség és betegség. Melánia Kiadó, Budapest, 1998, 102. o.

30 John Guyett Scadding: Health and disease: what can medicine do for philosophy? *Journal of Medical Ethics*, vol. 14, no. 3, 1988, p. 121.

A betegség tehát rendkívül összetett, több tényező által egyszerre befolyásolt fogalom, s jóval több mint az egészség ellenpólusa. Erre utal az *Ruth S. Downie* által idézett 1946-os WHO-meghatározás is, miszerint „*az egészség a teljes testi, lelki és szociális jólét állapota, s nem csupán a betegség vagy fogyatékoság hiányát jelenti*”³¹.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a betegség az egészséges, egyensúlyi állapot felbomlása, károsodása, illetve a szervezet nem megfelelő működése, amelynek során egy adott testrész, szerv vagy rendszer kóros állapota áll be, aminek számos oka lehet (például fertőzés, genetikai probléma, pszichét ért súlyos terhelés), és ezt jelek vagy tünetek rendkívül széles csoportja jellemzi.

A sérülés ezzel szemben szükségszerűen feltételez egy a szervezetre gyakorolt fizikai (kémiai, például vegyszer okozta felmaródás) behatást. Az 1978. évi IV. törvényhez fűzött *Kommentár* szerint: „*a testi épség sértése az emberi testre gyakorolt [...] fizikai ráhatással [...] valósítható meg, amely az emberi testen vagy a test szerveiben sérülést okoz. [...] A testi sérülés, mint eredmény a szervezet sejtjeiben, szöveteiben létrejött külsérelmi nyomokkal járó eltérés vagy működési zavar.*”³²

A betegség és a sérülés tehát – ahogy a leírtakból kiderült – nem azonos fogalmak. Mindamellet fontos tudni, hogy egymással rendkívül szoros kapcsolatban állnak, és hatást gyakorolhatnak egymásra. Míképp az idézett *Kommentár* is megjegyzi, előfordulhat, hogy egy fizikai hatás révén okozott sérülés a későbbiekben krónikus betegség kialakulásához vezet (például koponyasérülés hatására kialakuló elmebetegség vagy epilepszia)³³, s ugyanez megeshet fordítva is, amikor a betegség tünete idéz elő sérülést (például Grand mal [generalizált tónusos-klónusos roham] során elszenvedett törés, zúzódás).

Úgy vélem, hogy az előbbiek is jól kifejezik, miért tekinthető szélesebb kategóriának az elsősegélynyújtás, mint a sérültellátás. Így a továbbiakban javaslom inkább a rendészeti elsősegélynyújtás kifejezés használatát a rendészeti sérültellátás helyett.

31 Ruth S. Downie: Definition. Journal of Bioethics, vol. 20, no. 3, 1994, p. 182.

32 Az 1978. évi IV. törvény 170. §-ához fűzött részletes kommentár.

33 Uo.

A rendészeti elsősegélynyújtás általános lényegéről

A rendészeti elsősegélynyújtás témájában alkotott általános fogalmak joggal kelthetik fel a részleteket bemutató magyarázatok és a gyakorlati megvalósulás bemutatása iránti igényt.

Tekintettel azonban arra, hogy e téma már önmagában jelentős terjedelmű tudományos munka lenne, a következőkben csupán azon általánosságok ismertetésére szorítkozom, amelyek a társadalmi, erkölcsi és jogszabályi aspektusokon túl az orvos- és egészségtudomány nézőpontjából is igazolják e téma szakmai jelentőségét.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2010-es beszámolója szerint „minden egyes nap több mint 15 000 ember veszíti életét, valamilyen sérülés következtében. E sérülések okai között szerepelnek az auto-, illetve hetero-agresszív cselekmények, a közúti balesetek, az égések, fulladások, magasból esések és a mérgezések.”³⁴ Összességében tehát a világon megközelítőleg 5,8 millió ember hal meg sérülések miatt évente. Ez az összhalálzási mutató mintegy tíz százaléka. Többen halnak meg így, mint malária, tuberkulózis és AIDS miatt összesen.³⁵ Bár 2014-ben ez a szám valamivel csökkent, továbbra sem távolodott el az ötmilliótól.³⁶

Hazánkban a sérülések okozta halálazások értéke megközelíti a világot, ugyanis a halálazások mintegy hat százalékának³⁷ hátterében áll valamilyen sérülés.

Önmagában a sérülések magas számának tényyszerűsége azonban a következmények (elhalálazások) tekintetében nem ad teljes választ. A probléma másik – rendkívüli jelentőségű – részére a Márton és Gorove szerzőpáros a következőképp hívja fel a figyelmet: „A magas korai halálazás 50%-a következik be a helyszínen és 30%-a a kórházi ellátás első 24 órájában. [...] A tapasztalatok szerint a korai halálesetek 48%-a potenciálisan megelőzhető megfelelő korai légútbiztosítással, a kritikus mellkasi sérülés, a külső vérzések, valamint a vérzéses shock adekvát ellátásával.”³⁸

34 Injuries and violence: the facts. World Health Organization, Geneva, 2010, p. 2. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44288/1/9789241599375_eng.pdf

35 Uo.

36 Uo.

37 European Association for Injury Prevention and Safety Promotion, 2013, p. 8.

38 Márton Erzsébet – Gorove László: A súlyos sérült kórházon kívüli ellátása. Módszertani útmutató. Országos Mentőszolgálat, Budapest, 2010, 2. o. <http://dooplayer.hu/480303-A-sulyos-serult-korhazon-kivuli-ellatasa.html>

A rendészeti elsősegélynyújtókkal szemben támasztott elsődleges követelmény tehát, hogy az említett sérülések, kórfolyamatok lehetőségek szerinti legteljesebb ellátását hajtsák végre. Így a rendészeti elsősegélynyújtás kompetenciahatárait meglátásom szerint a légútbiztosítás, a (nagy volumenű) vérzéscsillapítás, a súlyos, áthatoló mellkasi sérülések kapcsán felvetődő pneumothorax (PTX) kialakulását³⁹, súlyosbodását elkerülő alapszintű ellátás, a testhőmérséklet védelme, az újraélesztés és egyéb elsősegélynyújtói beavatkozások, valamint a szakszerű, egészségügyi szempontból releváns információkat közlő segélykérés, mentőhívás⁴⁰ köré lehet vonni.

Bár utóbbi nem szigorúan az elsősegélynyújtás része, elengedhetetlen a rendészeti elsősegélynyújtó esetében. A mentésről szóló rendelet értelmében ugyanis a mentésirányító a bejelentés tartalma és az összes körülmény értékelése alapján dönt a mentés szükségességéről, továbbá intézkedik a megfelelő szintű mentőegység, illetve az egyéb szakszervek riasztásáról.⁴¹ A szakszerű tájékoztatás által elérhető, hogy a káresemények helyszínére idejében érkezhessen a valós igényeknek megfelelő mentőegység.

Összegzés

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a rendészeti elsősegélynyújtás egy a rendészeti intézkedéstaktikába integrált, a jogszabálynak megfelelő egészségügyi szakképesítést nem igénylő, egészségügyi beavatkozási forma.

A rendészeti munka művelőitől alapszinten azonban elvárható, hogy az egészségügyi káreseményekre azonnal képesek legyenek reagálni, s azok enyhítése érdekében megtegyék a legelső lépéseket (például kezdjék meg az újraélesztést). Ezek az ismeretek – magabiztos rendészetszakmai tudás birtokában – könnyen elsajátíthatók, és a képzési rendszerben fejleszthetők.

Ennek megfelelően fontos lehet annak a vizsgálata, hogy e speciális kompetenciák megszerzését lehetővé tevő oktatási rendszerben miként jelenik meg az egészségügyi szakismeret mellett a rendészeti tevékenység alapjait adó intézkedéstaktika.

³⁹ „A pneumothorax a levegőnek a mellhártyaüregben történő megjelenésével definiálható.” Marc Noppen – Tom de Keukeleire: Pneumothorax. Respiration, vol. 76, 2008, p. 121.

⁴⁰ Hunka Balázs – Kisiván Csaba: Az elsősegélynyújtás kézikönyve. Medicina Kiadó, Budapest, 2015, 14. o.

⁴¹ 5/2006. (II. 7.) EÜM. rendelet 4. § (2) bek.

Az ez irányú képzésben megfelelő formában és mértékben szükséges a különböző tudomány- és szakterületek összehangolása, bevonása, ez lehetővé teszi, hogy a rendészeti elsősegélynyújtó mindenkor a lehető legmagasabb színvonalon legyen képes segíteni az állampolgárokon, társain és adott esetben önmagán.

Véleményem szerint az előbbieken részletezett kompetenciák alapjai megfelelő támogatottság és szervezés mellett a rendészeti alapképzések minden formájában (tisztképzés, tiszthelyettes-képzés) megszerezhetőek, elsajátíthatók.

A társadalom és a tudomány fejlődése is érezhető módon arra sarkallja a rendészetet, valamint annak szakmai képviselőit, művelőit, hogy kövessék e progresszív folyamatokat.

Az Európai Unió vámügyi kompetencia-keretrendszere például, amelynek kidolgozására a vámigazgatások teljesítményének javítása, növelése, folyamatosan változó környezethez való alkalmazkodásának elősegítése, illetve a megfelelő munkaerő biztosítása érdekében került sor⁴², az alapvető értékek között megköveteli a vámigazgatások alkalmazottaitól, hogy a folyamatos tanulás és szakmai fejlődés jegyében elkötelezettek legyenek saját képességeik fejlesztése mellett, és nyitottan álljanak az életen át tartó tanuláshoz.⁴³

S ugyanez a követelmény a rendőrség kötelékében is. Ahogyan *Gecse Gábor* és *Volter Zsolt* a munka minősége kapcsán támasztott elvárásként megjegyzi: „*A rendőr jól ismeri a tevékenységét szabályozó előírásokat, munkáját lelkiismeretesen, magas színvonalon, törvényesen, s szakszerűen végzi. Bővíti szakmai ismereteit, fejleszti képességeit.*”⁴⁴

A rendészeti szervek részére felkészített hallgatói állomány (illetve a már hivatásos jogviszonyban állók) ez irányú képzése nem csupán kívánatos, hanem társadalmilag elvárt. A modern rendészet szellemiségében, kompetenciáiban jócskán túlmutat a legitím erőszak alkalmazásán. Napjaink rendészetének a jelenlétben realizálódó funkciója⁴⁵, illetve a közösség szolgálata kapcsán tá-

42 Magasvári Adrienn: Pénzügyőrt keresünk... De milyen legyen? Az EU vámügyi kompetencia-keretrendszere. Magyar Rendészet, 2016/3., 148. o.

43 European Commission Taxation and Customs Union: Az EU vámügyi kompetencia keretrendszere – Kompetencia szótár, 2014. www.circabc.europa.eu/faces/jsp/extension/wai/navigation/container.jsp

44 Gecse Gábor – Volter Zsolt: A rendőri hivatás etikai kódexe. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2009. 88. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]

45 A modern rendőrség (esetünkben kiterjesztve ezt az egész rendészetre) funkciói: a jelenlét, az információszerzés és a törvényes erőszak alkalmazása. Kozáry Andrea: Nemzetközi összehasonlító szervezettan. Rendőrtisztví Főiskola, Budapest, 2008, 36–37. o.

masztott követelmények magukban foglalják azt a társadalmi igényt, miszerint az egyenruhás a kéresemények észlelésekor lelkiismeretesen cselekedjék. Ahogy *Max Brooks* megfogalmazta: „*egyenruhában is az a kötelességünk, hogy a lelkiismeretünket szolgáljuk, bármi áron*”⁴⁶.

IRODALOM

- Andor József:** A fogalmi keret, a szómező és a szinonimitás határvonalai. In: **Gecső Tamás – Spannraft Marcellina (szerk.):** A szinonimitásról. Tinta Kiadó, Budapest, 1998, 7–19. o.
- Brooks, Max:** World War Z. Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2013
- Czuczor Gergely – Fogarasi János:** A magyar nyelv szótára. Emich Gusztáv Magyar Akadémiai Nyomdász, Pest, 1862
- Dehlfelsen, Thorwald – Dahlke, Rüdiger:** Út a teljességhez: A betegség jelentése és jelentősége. Magyar Könyvklub Rt., Budapest, 2000
- Downie, Ruth S.:** Definition. *Journal of Medical Ethics*, vol. 20, no. 3, 1994
- Egészségügyi alapismeretek, elsősegélynyújtás a harctéri életmentő katonák részére. tansegédlet. MH Egészségügyi Központ Egészségügyi Főnökség, Budapest, 2013
- Erdős Ákos:** A kényszermegoldás (?) – A drogterben alkalmazott kényszerítés, illetve büntető szankciók eredményei, következményei és tanulságai. Szakdolgozat. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar, Budapest, 2017
- Erdős Ákos:** Felelősség a rendvédelemben, múltban és jelenben. *Magyar Közigazgatás*, 2011/2.
- Erdős Ákos:** NAV-Medic – Rendészeti ellátás múltja és jelene. *Vám-Zoll*, 2015/1.
- European Association for Injury Prevention and Safety Promotion, 2013, p. 8.
- Fenyvesi Csaba:** A kriminalisztika alapkérdései. In: **Gaal Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A változó rendszet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 341–350. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]
- Finszter Géza:** A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. In: **Gaal Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok a „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010, 5–24. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI.]
- Finszter Géza:** A változó rendszet és rendszettudomány. In: **Gaal Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** „A változó rendszet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról, Pécs, 2013, 5–12. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]
- Gecse Gábor – Volter Zsolt:** A rendőri hivatás etikai kódexe. In: **Gaal Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A rendszet kultúrája – kulturált rendszet” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2009, 79–92. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]
- Göbl Gábor:** Oxiológia. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2006
- Helman, Cecil G.:** Kultúra, egészség és betegség. Melánia Kiadó, Budapest, 1998

46 Max Brooks: World War Z. Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2013, 138. o.

- Hornayk István:** Elsősegélynyújtás. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar, Budapest, 2008
- Hou, Chen – Gheorghiu, Stefan – Huxley, Virginia H. – Pfeifer, Peter:** Reverse engineering of oxygen transport in the lung: Adaptation to changing demands and resources through space-filling networks. *PLOS Computational Biology*, vol. 6, no. 8, 2010
- Hunka Balázs – Kisiván Csaba:** Az elsősegélynyújtás kézikönyve. Medicina Kiadó, Budapest, 2015
- Injuries and violence: the facts. World Health Organization, Geneva, 2010
- Józsa Rita – Atlasz Tamás – Tékus Éva – Wilhelm Márta:** A terhelésélettan alapjai I. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2015
- Kozáry Andrea:** Nemzetközi összehasonlító szervezeten. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2008
- Kragh, John F. – Walters, Thomas J. – Baer, David G. – Fox, Charles J. – Wade, Charles E. – Salinas, Jose – Holcomb, John B.:** Survival with emergency Tourniquet use to stop bleeding in major limb trauma. *Annals of Surgery*, vol. 249, no. 1, 2009
- Leech, Caroline – Porter, Keith – Steyn, Richard – Laird, Colville – Virgo, Imogen – Bowman, Richard – Cooper, David:** The pre-hospital management of life-threatening chest injuries: A consensus statement from the Faculty of Pre-Hospital Care, *SAGE Journals*, vol. 19, no. 1, 2017
- Magasvári Adrienn:** Pénzügyört keresünk... De milyen legyen? Az EU vámügyi kompetencia-keretrendszere. *Magyar Rendészet*, 2016/3.
- Márton Erzsébet – Gorove László:** A súlyos sérült kórházon kívüli ellátása. Módszertani útmutató. Országos Mentőszolgálat, Budapest, 2010
- Noppen, Marc – Keuleleire, Tom de:** Pneumothorax. *Respiration*, vol. 76, 2008
- Pap Zoltán:** Közúti elsősegélynyújtás. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984
- Pápai Tibor:** Az egészségügyi tisztok és altisztek katona-egészségügyi ismeretei, kompetenciái, azok fejlesztésének lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2013
- Scadding, John Guyett:** Health and disease: what can medicine do for philosophy? *Journal of Medical Ethics*, vol. 14, no. 3, 1988
- Seres Ambrusné:** Betegvizsgálat, a sérült állapotának értékelése, segélyhívás, a beteg szállítása. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2008
- Szabó Andrea:** Rendészeti kontroll a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál. *Magyar Rendészet*, 2013/2.
- Szántó Zsuzsanna:** Az egészséggel kapcsolatos életstílus: betegviselkedés és egészségviselkedés. Doktori (PhD) értekezés. Semmelweis Egyetem, Budapest, 2005
- Szent-Györgyi Albert:** Az élő állapot. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973
- Vajda Márk:** Rendészeti kárhely – az életmentés fehér foltja. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról, Pécs, 2013, 467–469. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

JOGSZABÁLYOK

Magyarország Alaptörvénye

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről

1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról

2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról

5/2006. (II. 7.) EÜM rendelet a mentésről

11/2008. sz. ORFK utasítás a rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikáiról

5/2014. (II. 27.) BM OKF utasítás a tűzoltás-taktikai szabályzat kiadásáról

